

การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรม
ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
FAMILY CONFLICT SOLUTION APPLIED FROM
THERAVĀDA BUDDHISM DHAMMA

พระครูนิภาสธรรมาธิมุต (อำพร ปริมุตโต)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

การแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรม
ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

พระครูนิภาธรรมมาธิมุต (อำพร ปรีมุตโต)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Family Conflict Solution Applied From Theravāda Buddhism Dhamma

Phrakru nipasdhammāthimut (Amporn Parimutto)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of

The Requirement for The Degree of

Master of Arts

(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

C.E. 2010

(Copyright by Mahachulalongkorntajavidyalaya University)

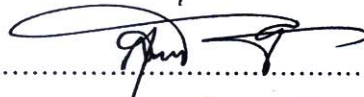
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

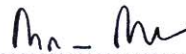
ประธานกรรมการ

(พระมหาสุทิตย์ อากาศโร)

กรรมการ

(พระศรีสุทธิพงษ์)

กรรมการ

(ศ.ดร.กาญจนา เจริญชัย)

กรรมการ

(ผศ.ดร.สุพรด บุญอ่อน)

กรรมการ

(รศ.บุญเรือง อินทวัฒน์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระศรีสุทธิพงษ์

ประธานกรรมการ

ศ. ดร.กาญจนา เจริญชัย

กรรมการ

ผศ.ดร.สุพรด บุญอ่อน

กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์
พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ผู้วิจัย** : พระครูนิภาสธรรมาธิมุต (อำพร ปริมุตโต)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
: พระศรีสุทธิพงษ์	ป.ธ. ๘, พธ.บ. กศ.ม.
: ศ. ดร.กาญจนา เจริญยี	อ.บ., M.A., Ph.D.
: ผศ.ดร.สุพรต บุญอ่อน	ศษ.บ., กศ.ม., Ph. D.
- วันที่สำเร็จการศึกษา** : ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดประสงค์ในการศึกษา ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาบริบทของครอบครัวไทย ๒) เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งของครอบครัวในสังคมปัจจุบัน ๓) เพื่อศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลปฐมภูมิจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถา ฎีกา อнуฎีกา และข้อมูลทุติยภูมิจากหนังสือเอกสารทางพระพุทธศาสนาเถรวาท บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันและใช้ชีวิตร่วมกันทั้งโดยการสมรสและการสืบเชื้อสายโลหิต ครอบครัวทำหน้าที่เป็นสถาบันหลักในการอบรมและดูแลบุคคลในครอบครัว เป็นแกนกลางของระบบความสัมพันธ์ในสังคมที่เป็นรากฐานสำคัญต่อการดำรงชีวิต ครอบครัวมีหลากหลายประเภท สำหรับสังคมไทยสามารถจัดได้ ๒ ประเภท คือ ครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยายหรือครอบครัวใหญ่ ถ้าครอบครัวมีความมั่นคงก็สามารถพัฒนานำพาบุคคลไปสู่ ความเจริญงอกงามได้ แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าครอบครัวมีความขัดแย้งก็นำพาไปสู่ความเสื่อมของบุคคล ครอบครัว และสังคมได้

จากการศึกษาปัญหาความขัดแย้งของครอบครัวไทยพบว่า มีปัญหาที่สำคัญหลายประการ ได้แก่ ๑) ปัญหาความขัดแย้งขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น ปัญหาความแตกต่างด้านลักษณะนิสัย ทักษะคติ หรือบุคลิกภาพที่เป็นเชิงปัจเจกบุคคล หรือมาจากครอบครัวเดิม

๒) ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของครอบครัว เช่น ปัญหาด้านการเงิน และปัญหาของบุคคลในครอบครัวที่ไม่ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง ซึ่งเป็นปัญหาในระดับกลาง ๓) ปัญหาความขัดแย้งในระดับรุนแรงของครอบครัว เช่น ปัญหาการหย่าร้าง การนอกใจการไปมีภรรยาหรือสามีใหม่ การทะเลาะเบาะแว้งขั้นรุนแรง ที่นำไปสู่การทำร้ายซึ่งกันและกันหรือนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวจนไม่สามารถประคับประคองสภาพครอบครัวให้อยู่รอดมั่นคงได้

ส่วนวิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น สามารถนำหลักพุทธธรรมมาแก้ไขได้ โดยจำแนกเป็นระดับต่างๆ ดังนี้ ๑) ปัญหาของครอบครัวขั้นพื้นฐานสามารถแก้ไขได้ โดยนำหลักสัมมาทิฐิ ความเห็นที่ถูกต้องตามธรรมเนียมครองธรรม การมีสติสัมปชัญญะ การใช้หลักสมชีวิตา และการใช้หลักธรรมของคู่ชีวิต ๔ ประการ (๑) สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน (๒) สมสีลา มีศีลเสมอกัน (๓) สมจาคา มีจาคะเสมอกัน (๔) สมปัญญา มีปัญญาเสมอกัน รวมทั้งหลักนำสังคหัตถุธรรมมาใช้ในการดำรงชีวิต ๒) ปัญหาของครอบครัวระดับกลาง สามารถแก้ไขได้โดยนำหลักทิวฐัมมิกัตถประโยชน์และหลักอาทิโกภิชะ ๕ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาครอบครัว และ ๓) ปัญหาของครอบครัวในระดับรุนแรง สามารถนำหลักฆราวาสธรรม และหลักทิส ๖ มาประยุกต์ใช้ คือ หลักปฏิบัติของผู้เป็นสามี ๕ ประการ หลักปฏิบัติของผู้เป็นภรรยา มีอยู่ ๕ ประการ หลักปฏิบัติของบิดามารดาต่อบุตรธิดา ๕ ประการ หลักปฏิบัติของบุตรธิดาต่อบิดามารดา ๕ ประการในการพัฒนาความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัว นอกจากนี้ ยังแก้ไขด้วยการปฏิบัติธรรมตามหลักพรหมวิหาร ๔ ประการ และหลักอหัตตสัมมาปณิธิ คือ การตั้งตนไว้ชอบ ดำรงตนอยู่ในศีลในธรรมอันดีงามของสังคม

Thesis Title : Family Conflict Solution Applied From
Theravada Buddhism Dhamma

Researcher : Phrakru nipasdhammāthimut (Amporn Parimutto)

Degree : Master of Arts (Buddhism Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phra Srisutthiphong Pali IX., B.A., M.A.

: Prof. Dr. Kanchana Ngourungsi B.A., M.A., Ph.D.

: Asst. Prof. Dr. Sooprot Boon-on B.Ed., M.Ed., Ph.D.

Date of Graduation : February 15, 2011

Abstract

The purposes of this study are 1) to study and analyze the Thai family conflict problems ; 2) to study the present day conflicts in Thai society; 3) to study the patterns of the family conflict solution applied from Theravada Buddhism Dhamma.

The study used qualitative research. The data gathering consisted of the secondary data studied from related documents as well as research work, and the primary data collecting from Tipitaka texts, Mahachulalongkornrajavidyalaya version as well as related Buddhist Commentary, Sub-Commentary and Sub-Sub-Commentary. The Primary data also included other related Theravada Buddhist texts available. The analysis and discussion on data gathering used contextual and descriptive analysis.

The result of study found that:

1) The present day Thai families involving genetic descendents and social institution formation were divided into two main types: single families and extended families. The problems found were considered as the major type consisting of poverty, drug addiction and gambling.

2) There were three levels of family conflicts: a) fundamental conflict on every day life; b) intermediate conflicts on finance and economy problems; c) serious conflicts on divorce and adultery that led to two important problems-family malfunction and broken home family.

3) The proposed patterns of family conflict solution by applying Theravada Buddhism Dhamma consisted of 6 patterns: (A) Preparation of physical and mental readiness being practiced among family members (b) Dhamma practice by husbands (c) Dhamma practiced by wives (d) Dhamma practiced by parents towards children(e) Dhamma practiced by children towards parents

Suggestion the Dhamma to solve family conflicts that were : 1) Sense-Restraint for solving adultery conflicts; 2) The Four Noble Sentiments for solving serious conflicts; 3) Determination for solving drug addiction and gambling; 4) The Four Paths of Accomplishment for solving poverty conflicts; 5) Perfect Self-Adjustment for solving sexual conflicts

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาจาก พระศรีสุเทพวงศ์ เจ้าคณะอำเภอลาดยาว, ศ.ดร.กาญจนา เกรียงยี, ผศ.ดร. สุพรต บุญอ่อน คณะกรรมการควบคุม วิทยานิพนธ์นี้ ซึ่งช่วยชี้แนะ ตรวจสอบ และให้คำปรึกษา แก่ผู้วิจัยด้วยดีตลอดมา

ขอขอบคุณศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ นครสวรรค์ และคณาจารย์ทุกท่านที่ให้ความรู้ในด้านพระพุทธศาสนาและศาสตร์อื่นๆ ผู้วิจัยจึงมี โอกาสเข้าศึกษาในสถาบันอันทรงเกียรติแห่งนี้

ขอขอบพระคุณพระเทพปริยัติเมธี ผู้อำนวยการวิทยาลัยนครสวรรค์ ที่ให้โอกาส ทางการศึกษา ขอขอบคุณ ผศ.อานนท์ เมธีวรฉัตร และบรรณารักษ์ห้องสมุด เจ้าหน้าที่ศูนย์ บัณฑิตศึกษาวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ทุกๆ ท่าน เจ้าหน้าที่หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัยทุกท่าน ขอขอบพระคุณ พระครูวิจิตรเขมากร พระอุปัชฌาย์ และ พระครูนิภาส จิรธรรม เจ้าคณะตำบลวังเมือง พระอริญ กนุดจारी ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดลาดยาวที่คอยให้การ ช่วยเหลือในทุกๆ ด้าน ให้คำปรึกษาในทุกๆ เรื่อง รวมทั้งกัลยาณมิตรระดับปริญญาโท รุ่นที่ ๒ ทุกรูป ที่คอยให้คำแนะนำและให้กำลังใจเสมอมาขออนุโมทนาขอบคุณ คุณพ่อสมร - คุณแม่บุญมา แก้วโกมล ผู้ให้กำเนิดชีวิตและให้การดูแลเรื่องทุนการศึกษา ที่คอยสนับสนุนในการศึกษาเสมอมา

คุณงามความดีและประโยชน์ของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมนำบูชาพระรัตนตรัย ขออุทิศส่วนที่เป็นกุศลบูชา คุณบิดามารดา บุรพจารย์ ตลอดถึงผู้มีอุปการคุณทุกท่าน

พระครูนิภาสธรรมามิตฺต (อำพร ปริมุตฺโต)

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ฅ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๓
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๐
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ	๑๑
บทที่ ๒ บริบทของครอบครัวไทย	๑๒
๒.๑ สังคมไทย	๑๒
๒.๑.๑ โครงสร้างของสังคมไทย	๑๒
๒.๑.๒ ลักษณะโครงสร้างทางสังคมไทย	๑๓
๒.๑.๓ องค์ประกอบโครงสร้างทางสังคมไทย	๑๔
๒.๑.๔ เอกลักษณะของสังคมไทย	๑๔
๒.๑.๕ สถานภาพทางสังคมไทย	๑๕
๒.๑.๖ ความหมายของบทบาททางสังคมไทย	๑๖
๒.๑.๗ ความสำคัญของบทบาททางสังคม	๑๖
๒.๑.๘ ความขัดแย้งของบทบาท	๑๖
๒.๑.๙ การควบคุมทางสังคมไทย	๑๗
๒.๑.๑๐ ประชากรไทยและอาชีพ	๑๘

สารบัญ (ต่อ)

๒.๒	ความหมายของครอบครัว	๑๕
๒.๓	ประเภทของครอบครัวไทย	๒๑
๒.๔	หน้าที่ของครอบครัวไทย	๒๒
๒.๕	ลักษณะของครอบครัวไทย	๒๓
๒.๖	ความสำคัญของครอบครัวที่มีต่อมนุษย์ในสังคมไทย	๒๕
๒.๗	แนวโน้มของครอบครัวในสังคมสมัยใหม่ของไทย	๒๘
๒.๗.๑	สถิติข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของประชากรในสังคมไทย	๒๘
๒.๗.๒	การเปลี่ยนแปลงสภาพของสังคมไทยในปัจจุบัน	๒๙
บทที่ ๓	ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวไทย	๓๓
๓.๑	ความหมายของความขัดแย้ง	๓๓
๓.๒	สาเหตุและลักษณะของความขัดแย้ง	๓๖
๓.๓	ประเภทของความขัดแย้ง	๔๑
๓.๔	เงื่อนไขความขัดแย้งที่จะนำไปสู่ความรุนแรง	๕๒
๓.๕	ปัญหาการนอกใจนำไปสู่การหย่าร้าง	๕๔
๓.๕.๑	ปัญหาติดสิ่งเสพติดและเล่นการพนัน	๕๖
๓.๕.๒	ปัญหาความยากจน	๕๘
๓.๕.๓	ปัญหาทางเพศ (กามารมณ์)	๕๙
บทที่ ๔	การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์	๖๑
	พระพุทธศาสนาเถรวาท	๖๑
๔.๑	วิธีการแก้ไขความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา	๖๑
๔.๑.๑	ปัญหานิสัยส่วนตัวที่ตนคิดที่ติดมาจากครอบครัวเดิม	๖๑
๔.๑.๒	ทศกัณฑ์การแก้ไขปัญหาในครอบครัว	๖๔
๔.๑.๓	ปัญหาการนอกใจนำไปสู่การหย่าร้าง	๗๘
๔.๑.๔	ปัญหาความยากจน	๘๖
๔.๑.๕	อริยสัจ ๔ กับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง	๘๙
๔.๒	เทคนิคการใช้ชีวิตคู่	๙๐
๔.๓	คุณค่าและประโยชน์จากการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท	๙๑

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ	๕๕
๕.๑ บทสรุป	๕๕
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๐๓
บรรณานุกรม	๑๐๖
ประวัติผู้วิจัย	

สารบัญตาราง

๔.๑ ลักษณะของพฤติกรรมความขัดแย้ง และแนวทางแก้ไข

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อจ.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อจ.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อจ.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อจ.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อจ.ฉก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อจ.อฏฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อิตติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิตติวุตตะกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)

การใช้หมายเลขอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย จะแจ้งเล่ม ข้อ หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๐/๑๕๗. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎีกวรรค เล่ม ๑๑ ข้อ ๑๘๐ หน้า ๑๕๗.

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทย เป็นสังคมที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนามาเป็นเวลาช้านาน การดำเนินชีวิตจะควบคู่ไปกับศาสนาโดยการนำเอาหลักธรรมมาเป็นครรลองชีวิตเสมอมาโดยรวมคือว่า สังคมไทยกับพระพุทธศาสนาเอื้อเพื่อเกื้อหนุนและส่งเสริมกันมาตลอดในแง่ของจริยธรรม พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของสังคมไทยมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังจริยธรรมจนทำให้ สังคมมีความสงบร่มเย็นมีความสุขมาโดยตลอด กล่าวคือมีความผูกพันกับวิถีชีวิตคนไทยตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย การดำเนินชีวิตด้วยการนำหลักธรรมทางศาสนามาปฏิบัติเป็นการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของจริยธรรมที่ต้องมีศาสนาเป็นแกนหลัก ในอดีตที่ผ่านมา สถาบันครอบครัวไทยมีหลักฐานที่มั่นคงในการเสริมสร้างการพัฒนาสังคม มีความใกล้ชิดและผูกพันเหมือนครอบครัวเดียวกันการสื่อสารและสายสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว การอบรมสั่งสอนและเลี้ยงดูพฤติกรรมในการแสดงบทบาทและสถานะของมารดาบิดาและบุตรธิดา ลักษณะและปรากฏการณ์ของบุคคลโดยรวมทั้งบรรยากาศในครอบครัว ล้วนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาจิตใจและคุณลักษณะแห่งพฤติกรรมของบุตรธิดาเพราะความสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัวจะดำเนินไปอย่างราบรื่นด้วยความรักและความเข้าใจ ในลักษณะพัฒนาการและธรรมชาติของทุกคนในครอบครัว จะเป็นเครื่องชี้วัดสุขภาพจิตและประสิทธิภาพของครอบครัวอันจะเป็นกลไกตอบโต้หรือต่อต้านกับสิ่งเลวต่างๆ อันเกิดจากพฤติกรรมที่สังคมไม่พึงปรารถนาครอบครัวเป็นกรณีชี้ให้เห็นถึงปกติสุขและความไม่ปกติสุขของสังคมถ้าครอบครัวมีปัญหาสังคมย่อมมีปัญหาถ้าครอบครัวไม่มีปัญหาสังคมย่อมมีความสุขความรักหรือการเอาใจใส่ต่อผู้อื่น ต่อครอบครัวจะเป็นโซ่คล้องดวงใจของครอบครัวให้เป็นความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ความรักความอบอุ่นที่หลายคนแสวงหาก็คouldได้รับการแบ่งปัน ความรักการเอาใจใส่ต่อกันก็เป็นความรับผิดชอบที่ทุกคนต้องปฏิบัติ สายใยแห่งครอบครัวเป็นเครื่องแสดงถึงความห่วงใยซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว ซึ่งสามารถสร้างความสุขได้เหมือนดังเงาตามตัว

ในภาวะที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตของสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดเนื่องด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ เช่น ระบบเศรษฐกิจ ระบบของสังคมที่มีการหลั่งไหลทาง

วัฒนธรรม และการเมือง เป็นต้น ล้วนแต่เป็นเหตุนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ของสถาบันครอบครัว การเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีผลกระทบต่อครอบครัวทำให้มีการปรับเปลี่ยนตามภาวะทางสังคมทำให้วิถีชีวิตไทย ที่เคยดำเนินไปควบคู่กับพระพุทธศาสนา โดยการนำเอาหลักธรรมมาเป็นแนวปฏิบัติ

การที่บุคคลสองคนจะมาใช้ชีวิตร่วมกันได้อย่างมีความสุขและน่าครอบครัวให้มีความเจริญงอกงามไม่เกิดความทะเลาะวิวาทและขัดแย้งกันนั้น จำต้องมีหลักธรรมในศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยธรรมที่เรียกว่า สมชีวิธรรม ๔ หลักธรรมของคู่ชีวิต อันเป็นหลักธรรมธรรมที่จะทำให้คู่สมรสชีวิตสมรสมีความสมดุลอยู่ด้วยกันได้อย่างเหมาะสมหรือสม่ำเสมอกลมกลืนกัน อยู่ครองเรือนด้วยกันอย่างยืนยาว ประกอบด้วยหลักธรรมที่สำคัญ ๔ ข้อ คือ

๑. สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน
๒. สมศีลา มีศีลเสมอกัน
๓. สมจาคา มีจาคะเสมอกัน
๔. สมปัญญา มีปัญญาเสมอกัน^๑

สังคหัตถุธรรม ๔ อันเป็นธรรมสำหรับเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คือ ยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคล คู่ครองและครอบครัว ตลอดถึงการประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคีกันเป็นหลักการสงเคราะห์ ประกอบด้วย

๑. ทาน คือ การให้
๒. ปิยวาจา คือ วาจาเป็นที่รัก
๓. อตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์
๔. สมานัตตตา คือ ความมีตนเสมอ^๒

ดังนั้น ในอดีตในนั้นสถานบันครอบครัวไทยมีเอกลักษณ์โดดเด่นในเรื่องความเป็นครอบครัวที่อบอุ่น เข้มแข็ง มีระบบเครือญาติ และสายใย ความผูกพันที่เหนียวแน่นมั่นคง ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมไทยที่ดีงาม ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ ต่อการพัฒนาประเทศ แต่ในปัจจุบันความเป็นครอบครัวไทยได้เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงไปของสังคมโลก พบว่าครอบครัวไทยกำลังประสบปัญหาที่สำคัญ ๓ ประการ ได้แก่

๑. ปัญหาสัมพันธภาพของสมาชิกในครอบครัวลดน้อยลง

^๑อง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕/๕๔.

^๒อง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๑.

๒. ปัญหาการใช้เวลาร่วมกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวอย่างมีคุณภาพลดน้อยลง

๓. การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจยังเป็นปัญหาที่สำคัญของครอบครัว

จากปัญหาดังกล่าว เป็นผลให้ครอบครัวขาดความสมดุล และนำไปสู่การเผชิญปัญหาที่สลับซับซ้อนหลากหลายยิ่งขึ้น ได้แก่ ปัญหาครอบครัวแตกแยก ปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง ปัญหาผู้สูงอายุขาดการดูแล ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ปัญหาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของวัยรุ่น ปัญหายาเสพติดและอื่นๆ จากปัญหาและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสังคมอันจะนำมาซึ่งปัญหาสังคมจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเรื่องนี้อย่างเป็นระบบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาบริบทของครอบครัวไทย

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวในสังคมปัจจุบัน

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์

พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งการศึกษาหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทโดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และหนังสือเอกสารสำคัญทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” นี้ เพื่อความสะดวกและง่ายต่อความเข้าใจ จึงได้นิยามศัพท์เฉพาะเพื่อใช้ในการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ **บริบทครอบครัว** หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันและใช้ชีวิตร่วมกัน ทำหน้าที่เป็นสถาบันหลัก เป็นแกนกลางของสังคมที่เป็นรากฐานสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิต ครอบครัวมีหลากหลายรูปแบบและหลายลักษณะ นอกเหนือจากครอบครัวที่ครบถ้วนทั้งบิดา มารดาและบุตรในสังคมไทย

๑.๔.๒ **การแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง** หมายถึง กระบวนการพิจารณาถึงข้อแตกต่างระหว่างสภาพที่เกิดขึ้นจริงกับสภาพที่ต้องการ และลงมือดำเนินการแก้ไขข้อแตกต่างให้หมดสิ้นไปจากสังคมไทยตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๔.๓ **หลักพุทธธรรม** หมายถึง ความประพฤติที่ดีที่ชอบในทำนองคลองธรรมของพุทธศาสนาเถรวาทที่ใช้เป็นแบบแผนให้สมาชิกของสังคมได้ยึดถือปฏิบัติในเรื่องคุณงามความดีตามแนวทางการสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาทเครื่องเตือนใจให้สมาชิกของสังคมได้ระลึกถึงผลของการทำความดี ละเว้นความชั่วกระทำจิตใจให้บริสุทธิ์

๑.๔.๔ **พระพุทธศาสนาเถรวาท** หมายถึง หลักธรรมคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท ซึ่งประกอบด้วยพระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา ซึ่งถือตามคติที่พระอรหันต์ พุทธสาวกได้วางหลักพระธรรมวินัยเป็นแบบแผนไว้เมื่อครั้งปฐมสังคายนา สืบทอดกันมาจนแพร่หลายในประเทศไทย

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑.๑ **ภัสสร ลิมานนท์** ได้กล่าวไว้ในหนังสือเกี่ยวกับ “**บทบาทของผู้ชายกับปัญหาครอบครัวไทยในปัจจุบัน**” พบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวไทยในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งเกิดจากค่านิยมและการประพฤติปฏิบัติบางประการที่มีการสืบทอดกันจากคนรุ่นหนึ่ง ค่านิยมที่เห็นชัดเจนก็คือการยกให้ชายเป็นใหญ่กว่าหญิง ยอมรับให้ชายสามารถใช้ชีวิตอย่างเป็นอิสระและมีบทบาทส่วนร่วมในกิจกรรมประจำวันของครอบครัวน้อยเกินไป สิ่งเหล่านี้ทำให้ชายสร้างปัญหาครอบครัวในรูปแบบต่างๆ อาทิ เช่น การดื่มสุรา เจ้าชู้ การเที่ยวโสเภณี การมีภรรยาอื่น การทุบตีหรือทำร้ายสมาชิกในครอบครัว การหย่าร้าง หรือการทอดทิ้งครอบครัว”

๑.๕.๑.๒ **จรัญ พรหมอยู่** ได้กล่าวไว้ในหนังสือเกี่ยวกับ “**ความขัดแย้งของผู้คนในสังคม**”ว่า เกิดจากการไม่สามารถปฏิบัติตนตามบทบาทและหน้าที่ได้สมบูรณ์จึงนำไปสู่ความขัดแย้งทั้งตนและแก่คนอื่น ๆ ได้ ซึ่งพอสรุปใจความได้ว่าเมื่อคนมีสถานภาพทางสังคม แต่ละคนก็มีแนวทางที่ปฏิบัติตนไปตามแนวของสถานภาพของตน ซึ่งเรียกว่าบทบาท ซึ่งยังต้องเกี่ยวข้องกับสิทธิ และหน้าที่ซึ่งตนต้องผูกพันกับสังคม การที่คนมีบทบาทต่อสังคมและประพฤติตนตามสิทธิ และหน้าที่แห่งบทบาทสมกับสถานภาพของตนต่อสังคม เป็นสิ่งสำคัญที่จะควบคุมให้เป็นระเบียบและตรงกันข้าม ถ้าคนในสังคมประพฤติบกพร่อง ไม่ดำเนินบทบาทของตนในสังคมให้ถูกต้องแล้วก็จะทำให้สังคมไม่เป็นระเบียบได้ เกิดปัญหาสังคมขึ้น เช่น ผู้พิพากษาไม่ให้ความเป็นธรรม มุ่งแต่

*ภัสสร ลิมานนท์, **บทบาทของผู้ชายกับปัญหาครอบครัวไทยในปัจจุบัน**, (กรุงเทพมหานคร : ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๘๕.

จะรับสินจ้างรางวัล ตำรวจไม่จับกุมผู้กระทำผิดกฎหมายบ้านเมือง อาศัยเครื่องแบบประพฤติ เป็นอันธพาล ครูอาจารย์เอาเวลาราชการไปหารายได้พิเศษ ไม่สนใจการสอนศิษย์ เมื่อความ รับผิดชอบแต่ละอย่างมีไม่พอ เกิดความขัดแย้งกันเองในหน้าที่ต่างๆ ก็จะก่อให้เกิดความวุ่นวายแก่ ผู้คนในการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมได้^๔

๑.๕.๑.๓ จิตรา สุวานิช ได้กล่าวไว้ในหนังสือเกี่ยวกับ “พฤติกรรมวัยเด็ก เกี่ยวกับ ปัญหาครอบครัวแตกแยก” ว่า มีอิทธิพลต่อการพัฒนาพฤติกรรมของเด็กไว้ดังนี้ ๑. ครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างกัน การหย่าร้างกันของพ่อแม่ นับว่าเป็นผลร้ายต่อพัฒนาการทางด้านจิตใจของเด็กมาก แล้วเด็กจะเกิดความรู้สึกว่าเหวและไม่มีมั่นใจในตนเอง ๒. ครอบครัวที่พ่อแม่ทะเลาะวิวาทกันจะทำให้เด็กมีความวิตกกังวลสูง เด็กจะไม่เข้าใจพ่อแม่ทะเลาะกันแล้วอาจจะตีกันได้หรืออาจจะพุดคุยกัน เหมือนกันปกติ ในความเข้าใจของเด็ก ๓. ครอบครัวที่มีพ่อคนเดียวหรือแม่คนเดียว มีผลทำให้เด็กเจริญเติบโตขึ้น โดยไม่ได้รับความอบอุ่นเท่าที่ควร ความเศร้าโศกเสียใจของสามีภรรยา ความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจล้วนแต่มีผลต่อการที่จะต้องปรับตัวกับคู่สมรส และส่งผลกระทบต่อมาถึงเด็กได้ทั้งสิ้น^๕

๑.๕.๑.๔ แซสส์ (Sasse) กล่าวไว้ในหนังสือ **Connie R. Person to Person** ว่า “ความขัดแย้งระหว่างบุคคลเป็นการแสดงออกถึงการต่อต้านกันระหว่างบุคคลสองคนหรือมากกว่า โดยที่บุคคลหนึ่งพยายามที่จะกัดกัน หรือรบกวนการกระทำของบุคคลหนึ่ง สาเหตุที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลนั้นเกิดขึ้นเนื่องจากความแตกต่างกันของค่านิยม วิธีการที่บุคคลติดต่อกันกับบุคคลอื่น การใช้อำนาจโดยที่บุคคลสองคนพยายามที่จะควบคุมหรือมีอิทธิพลเหนือกัน รวมทั้งความต้องการบทบาท เป้าหมาย และการแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกันของบุคคล ล้วนแต่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างบุคคลทั้งสิ้น”^๖

๑.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๒.๑ พระมหาภานิต สุภาสิโต (สุขวรรณดี) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ชีวิตในอุดมคติตามทฤษฎีของพุทธปรัชญาเถรวาท” โดยกล่าวถึง ความอิจฉาและความรู้สึกมีปมด้อยภายในจิตใจของมนุษย์ว่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สังคมมนุษย์ทุกสังคมเกิดความขัดแย้งกัน ไม่มี

^๔จรัญ พรหมอยู่, ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๒๗-๒๘.

^๕จิตรา สุวานิช, พฤติกรรมวัยเด็ก, (นนทบุรี : โรงพิมพ์สมมิตร, ๒๕๒๖), หน้า ๓๑-๓๔.

^๖Sasse, **Connie R. Person to Person**, (Texas : Chas A. Bennett Co.Inc, 1978), p. 189.

ความสามัคคีกัน พอสรุปใจความได้ว่า ในสังคมปัจจุบัน คนโดยทั่วไปไม่ว่าจะอยู่ระดับไหนของสังคม ในส่วนลึกแห่งจิตใจจะรู้สึกถูกตนเอง รู้สึกขาดความมั่นใจ รู้สึกมีปมด้อย แม้อยู่ในระดับเดียวกันก็ถูกเหยียดหยามกันเอง อันเนื่องมาจากความขัดแย้งกันเองระหว่างการยกย่องพร่ำสอนกันตามหลักศีลธรรมและจรรยาในด้านหนึ่ง ขณะเดียวกันอีกด้านหนึ่ง สังคมก็ช่วยๆ ให้คนในสังคมหลงไหลไปกับกิเลสตัณหาต่างๆ คนในสังคมส่วนหนึ่งย่อมจะรู้สึกขัดแย้งในใจต่อสังคมแบบปากว่าตาขยิบเช่นนี้ และโดยมากอำนาจใฝ่ต่ำก็เป็นฝ่ายชนะ แต่พอทำตามนั้น ไปด้วยคำสอนทางศีลธรรมก็ทำให้รู้สึกผิดรู้สึกบาป รู้สึกรังเกียจตนเอง เช่น คิดเรื่องรักนวลสงวนตัวของหญิงสาวตามแบบโบราณ กับแนวโน้มที่พยายามเลิกลัทธิพรหมจรรย์ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งและบิบบั่นทางจิตใจให้แก่คนรุ่นเยาว์เป็นจำนวนมาก หรือในสังคมส่วนหนึ่งก็เชื่อว่าครูต้องเป็นปูชนียบุคคลแต่จริงๆ แล้วก็ไม่ไต่ยกย่องครูอย่างจริงๆ จังๆ เพราะว่าสังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่ยกย่องคนมีเงินมีอำนาจ ไม่ว่าจะคนเหล่านั้นจะได้ทรัพย์หรืออำนาจนั้นมาด้วยวิธีการอย่างไร หรือฉ้อฉลเพียงไหนก็ตาม^๓

๑.๕.๒.๒ พระมหาวิจิตร คมภิโร (ศิริรัตน์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท” ว่า ชีวิตคู่ที่กลมกลืนกัน ถือเป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะทำให้ครองรักกันได้ยืนยาว ซึ่งเรียกว่า สมชีวิธรรม ๔ ประการ คือ ๑. สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน ๒. สมศีลา มีศีลเสมอกัน ๓. สมจาคา มีจาคะเสมอกัน ๔. สมปัญญา มีปัญญาเสมอกัน^๔ และหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่สามิภรรยาประพฤติปฏิบัติร่วมกันนั้นสามารถสรุปลงเป็น ๓ ข้อด้วยกัน^๕ คือ ทาน ศีล และภาวนา^๖

๑.๕.๒.๓ จันท์เพ็ญ พันธุ์จันทร์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาบริการให้คำปรึกษาและการให้คำปรึกษากลุ่มเพื่อพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองและวิถีคิดตามแนวโยนิโสมนสิการของนักเรียนที่มาจากครอบครัวแตกแยกในโรงเรียนบางแม่หม้ายรัฐราษฎร์รังสฤษดิ์” พบว่า ๑. ครูแนะแนวมีหน้าที่บริการให้คำปรึกษาแก่นักเรียนควรมีชั่วโมงสอน น้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ตามเกณฑ์ของโรงเรียน ๒. จัดโปรแกรมฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับทักษะการให้คำปรึกษาทั้งใน

^๓ พระมหาภายิต สุภาสโร (สุขวรรณดี), “ชีวิตในอุดมคติตามทฤษฎีของพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

^๔ อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕-๕๖-๖๑ /๕๓-๕๕-๑๐๐-๑๐๕.

^๕ พ.ร. (ไทย) ๒๕/๖๐/๔๑๕-๔๑๖.

^๖ พระมหาวิจิตร คมภิโร (ศิริรัตน์), “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า บทคัดย่อ.

รูปแบบระยะสั้นและระยะยาวแก่ครูแนะแนวและครูผู้สอน ๓. สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงบุคลากรในชุมชนที่มีทักษะความรู้ด้านการให้คำปรึกษามาช่วยเหลือโรงเรียน^{๑๑}

๑.๕.๒.๔ **สุทัศน์ อุดมโสภกิจ** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “**ปัญหาครอบครัวของผู้ใช้แรงงานกะกลางคืน : ศึกษาเฉพาะกรณีสถานประกอบการในเขตนิคมอุตสาหกรรมบางปูจังหวัดสมุทรปราการ**” พบว่า ปัญหาที่พบจากการทำงานในกะกลางคืน ได้แก่ ปัญหาสุขภาพ การพักผ่อนไม่เพียงพอ ปัญหาค่าครองชีพสูง ปัญหาการเดินทางที่ไม่สะดวก ปัญหาไม่มีเวลาให้แก่คู่สมรส และบุตร ปัญหาความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหาอุบัติเหตุจากการทำงาน ปัญหาการรับประทานอาหาร ปัญหาการแก้ไขปัญหาในการทำงานสำหรับด้านความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในครอบครัวของผู้ใช้แรงงานกะกลางคืน พบว่า ยังมีปัญหา ความไม่เข้าใจกันอยู่บ้างไม่ว่าจะเป็นความเชื่อสัจธรรม การนอกใจคู่สมรส การดื่มสุรา การเล่นเกมพนัน การสูบบุหรี่ และปัญหาการไม่มีเวลาดูแลบุตร ปัญหาเหล่านี้นำมาซึ่งความขัดแย้งภายในครอบครัว และสภาพความสัมพันธ์โดยทั่วไปของสมาชิกในครอบครัวยังมีความอบอุ่น เป็นอย่างดี เมื่อมีปัญหาต่างๆ เกิดขึ้น ทั้งฝ่ายโรงงานและคู่สมรสมักจะปรึกษาร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาลดความวุ่นวายได้มากที่สุด^{๑๒}

๑.๕.๒.๕ **พระมหาวิระชัย ขยวิโร (มิตะสิทธิ์)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “**พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาการเปิดบ่อนการพนันในประเทศไทย**” ผลการวิจัยพบว่า การเปิดบ่อนการพนันในประเทศไทยทำให้เกิดผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ ผลด้านบวกเป็นการสร้างรายได้มหาศาลให้แก่รัฐเป็นต้น แต่ผลกระทบด้านลบต่อระบบสังคมที่สำคัญ คือ ผู้คนจะไม่สนใจประกอบสัมมาชีพเพราะหวังรายได้จากการพนันแทน และเกิดการเสพติดการพนันยิ่งขึ้นอันจะนำมาซึ่งความอ่อนแอทางจริยธรรมและความล้มเหลวทางศีลธรรมในสังคมไทยซึ่งมีพื้นฐานเป็นสังคมชาวพุทธ ดังนั้น รัฐควรมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาและพัฒนาเพื่อยกระดับจิตสำนึกทางจริยธรรม

^{๑๑}จันทร์เพ็ญ พันธุ์จันทร์, “การพัฒนาบริการให้คำปรึกษาและการให้คำปรึกษากลุ่มเพื่อพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองและวิธีคิดตามแนวโยนิโสมนสิการของนักเรียนที่มาจากครอบครัวแตกแยกในโรงเรียนบางแม่หม้ายรัฐราษฎร์รังสฤษดิ์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๒}สุทัศน์ อุดมโสภกิจ, “ปัญหาครอบครัวของผู้ใช้แรงงานกะกลางคืน: ศึกษาเฉพาะกรณีสถานประกอบการในเขตนิคมอุตสาหกรรมบางปู จังหวัดสมุทรปราการ”, วิทยานิพนธ์การศึกษาลัทธิพุทธพัฒนาแรงงานและสวัสดิการมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า บทคัดย่อ.

เน้นการปลูกฝังระเบียบวินัยและความซื่อสัตย์ รวมถึงธรรมาภิบาลให้เห็นโทษของอบายมุขและการเสพติดการพนันด้วย^{๑๑}

๑.๕.๒.๖ นายสฤณ ฐราชชุกฤษฏ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “พุทธทานุภาพ” กล่าวถึงผลของพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาสามารถอำนวยความสุขให้แก่โลก ช่วยยกระดับการพัฒนาทางจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้นและช่วยให้โลกเกิดสันติภาพ ผลการวิจัยพบว่าพระพุทธรูปทรงประทับปางนาคปรก อันมีคุณค่าเป็นนิรันดรไว้เป็นมรดกโลก เป็นเครื่องคุ้มครองโลก เกิดผลเป็นประโยชน์แก่ชีวิตและสังคมโลก เป็นเสมือนลูกคุ้มดวงโลกไว้ไม่ให้โลกไหลไปตามกระแสอำนาจกิเลสของสัตว์โลกที่จะทำลายโลกเร็วเกินไป เมื่อคนมีธรรมะมากขึ้นก็ช่วยชะลอไม่ให้โลกถูกเป็นไฟ ไปตามอำนาจของกิเลส และทำให้คนอื่นๆ อีกจำนวนมากแม้มิใช่พุทธศาสนิกชนพลอยได้รับความสุข เกิดความดีงาม ความมีสันติสุขขึ้นในสังคม พุทธธรรมคำสอนของพระองค์ คือประทีปดวงใหม่ที่ช่วยส่องแสงสว่างให้สัตว์โลกก้าวไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ ทำให้เกิดการปฏิวัติทางศาสนา เกิดผลดีต่อสังคมชาวโลกให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขสวัสดิ์ ก่อเกิดสันติภาพและสันติสุขโดยทั่วไป เพราะคำสอนในพระพุทธศาสนาช่วยกระตุ้นมนุษย์ไม่ให้ประมาท ให้หันมาใส่ใจพัฒนาฝึกฝนศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ที่มีอยู่ในตนเอง เพื่อยกระดับจิตใจ ภูมิธรรม ภูมิปัญญา รวมทั้งพฤติกรรมความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น ให้ชีวิตนี้เป็นชีวิตที่มีคุณค่า ได้ประสบสันติ สุข และอิสรภาพโดยไม่มีการแข่งขัน ชื่น วรรณะ เมื่อเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้วก็เป็นที่นั่งกัน เป็นศาสนาที่สอนให้มีเมตตาต่อกันทั้งคนและสัตว์แล้วจะเกิดสันติภาพตามมา คำสอนในพระพุทธศาสนาช่วยให้มองปัญหาของแต่ละคน ของแต่ละชาติ และปัญหาระหว่างชาติ ได้จากแง่มุมที่ถูกต้อง ช่วยทำให้โลกยุติข้อพิพาทต่างๆ ได้ ช่วยประสานรอยร้าวในสังคมมนุษยชาติให้มีเอกภาพในการทำ พุค คิด แก้ไขปัญหาด้วยปัญญา และช่วยโลกให้รอดได้ หากโลกต้องประสบกับวิกฤตการณ์ทางด้านสังคม ทางอารมณ์ และทางจิตวิญญาณ ดังที่ท่านพุทธทาสกล่าวไว้ว่า ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา โลกจะวินาศ มนุษยชาติจะเลวร้ายกว่าสัตว์เดรัจฉาน^{๑๒}

๑.๕.๒.๗ พระมหาปรีชา ปริญญาจารย์ (หลักโคตร) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ความรักในพุทธปรัชญา” ผลการวิจัยพบว่า ความรักมีอยู่หลายระดับ คือ ๑) ความรักต่อตนเอง ๒) ความรักต่อ

^{๑๑}พระมหาวิระชัย ชยวีโร (มิตะสิทธิ์), “พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาการเปิดบ่อนการพนันในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๒}นายสฤณ ฐราชชุกฤษฏ, “การศึกษาเรื่องพุทธทานุภาพ”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔๙-๑๕๐.

คนใกล้ชิด ๓) ความรักต่อสังคม และ ๔) ความรักที่บริสุทธิ์ ในความรักต่อคนใกล้ชิดนั้น จัดเป็นความรักของบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงทางสายเลือด เป็นความรักระดับที่ ๒ แยกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ (๑) ความรักระหว่างพ่อแม่และลูก (๒) ความรักระหว่างสามีภรรยาหรือความรักเชิงคู่สาว และ (๓) ความรักระหว่างเพื่อน โดยมีหลักธรรมต่างๆ ในการปฏิบัติต่อความรักระดับนั้นๆ^๕

๑.๕.๒.๘ พระบุญเรือง จิตตมโม (สุทธิชัย) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า” ผลการศึกษาพบว่าในส่วนที่เกี่ยวกับครอบครัวนั้น จำต้องแก้ไขปัญหาครอบครัวด้วยจริยธรรมต่างๆ กล่าวคือ วิถีชีวิตของสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ จากครอบครัวที่มีสมาชิกหลายคน กลายเป็นครอบครัวที่มีสมาชิกลดน้อยลง ความมั่นคงหรือเสถียรภาพของครอบครัวได้รับการกระทบกระเทือน อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงและวิกฤติการณ์ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา และจริยธรรม เป็นต้น หน้าที่ต่างๆ ในครอบครัวที่ทุกคนเคยปฏิบัติตามบทบาทและภาวะคือในวัยที่บุตรธิดายังเป็นเด็กเล็ก มารดามักรับภาระหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่ เมื่อบุตรเจริญวัย บิดาจะดูแล โดยเฉพาะในด้านระเบียบวินัย และแนวทางการดำเนินชีวิต กล่าวคือ มารดามักรับภาระเกี่ยวกับบุตรหญิง ในขณะที่บิดาจะรับภาระเกี่ยวกับบุตรชาย ด้วยการปลูกฝังจริยธรรม เพื่อเป็นการสร้างฐาน เกี่ยวกับคุณธรรมเพื่อเป็นปัจจัยให้จริยธรรมและคุณธรรมให้ปรากฏในจิตใจเจริญเพิ่มมากขึ้น วิธีการปลูกฝัง คือ การยึดหลักปฏิบัติตามหลักธรรมที่ทำให้เป็นคนดี ประกอบด้วยหลักธรรมที่สำคัญ คือ

๑. ปรีชาติ การศึกษาเรียนรู้สิ่งที่ควรศึกษา ได้แก่ พุทธพจน์
๒. ปฏิบัติ การปฏิบัติสิ่งที่ควรปฏิบัติ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา
๓. ปฏิเวธ การบรรลุจุดหมายได้ด้วยการปฏิบัติ

หลักการปฏิบัติตามแนวพุทธวิธีนี้ เป็นกระบวนการการปฏิบัติที่ต้องเอื้อต่อกัน กล่าวคือวิธีการเบื้องต้นคือการศึกษา มีความหมายครอบคลุมถึงผู้ได้รับการศึกษา คือ บุตรชายและบุตรหญิง และผู้ที่มีหน้าที่ให้การศึกษา คือ บิดามารดา เป็นผู้เข้าใจในสิ่งที่ควรศึกษาคือหลักธรรมที่จะนำไปสู่

^๕พระมหาปริชา ปริญญาจารย์ (หลักโคตร), “ความรักในพุทธปรัชญา”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้า ๔๘-๖๕.

การปฏิบัติที่ถูกต้อง การปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักธรรมย่อมจะทำให้บรรลุผลแห่งการปฏิบัตินั้นๆ แต่การปลูกฝังจริยธรรมให้บุตรชายและบุตรหญิงนั้นจะต้องเริ่มต้นที่ตัวผู้เป็นบิดามารดาเสียก่อน^{๑๖}

๑.๕.๒.๕ พระมหาวิพจน์ สุภจारी (วันคำ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเสรีภาพในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่ามนุษย์เมื่อรวมกันอยู่ตั้งแต่สองคนขึ้นไป สิ่งที่ตามมาคือการกระทำที่จะกระทบกระทั่งกัน ความไม่เสมอภาคทางด้านการประพฤติกติ (ศีลสามัญญตา) และมีความเห็นไม่ตรงกัน (ทิฏฐิสามัญญตา) ซึ่งสองประการหมายรวมเอาความขัดกันในด้านอื่นๆ รวมทั้งวาจาด้วย อย่างไรก็ตาม ความเป็นสัมพันธกัน สามารถตกลงกันได้ เสรีภาพตามแนวพุทธศาสนับรองว่า วาจาตนเองคือสิ่งเชื่อมประสาน เป็นที่มาของความไม่แตกแยก (ความสามัคคีกัน) ในสังคม และไม่ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม เช่น ปัญหาครอบครัวแตกร้าง ชุมชนสับสน และสังคมวุ่นวาย เป็นต้น ดังนั้น เมื่อมนุษย์รวมกันอยู่เป็นสังคม จำต้องมีการกระทำที่เสมอกัน หรือมีเสรีภาพร่วมกัน เช่น สามารถรับเอาถ้อยคำ อันเกิดจากการวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งผู้พูดก็พูดเพื่อสร้างสรรค์ ผู้ฟังก็ฟัง เพื่อนำไปปรับปรุงตนเอง ความสัมพันธ์ทั้งสองย่อมก่อให้เกิดการประสาน และการพัฒนาสังคมไปพร้อมกัน และก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม เช่น ครอบครัวไม่แตกร้าง มีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นต้น^{๑๗}

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเน้นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาค้นคว้าทางเอกสารซึ่งมีลำดับขั้นตอนไว้ดังนี้

๑.๖.๑ ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับพิมพ์ ปีพุทธศักราช ๒๕๓๕ เป็นหลักในการอ้างอิงซึ่งเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๑.๖.๒ ศึกษาค้นคว้าจากตำรา เอกสาร วิทยานิพนธ์ งานวิจัยต่างๆ ของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา รวมทั้ง เว็บไซต์ทางอินเทอร์เน็ต (Internet)

๑.๖.๓ รวบรวมข้อมูลแล้วนำมาศึกษาสรุปเป็นเอกสารงานวิจัย

^{๑๖}พระบุญเรื่อง จิตฺตมโ (สุทธิชัย), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีแก้ปัญหของพระพุทธเจ้า”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๘.

^{๑๗}พระมหาวิพจน์ สุภจारी (วันคำ), “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเสรีภาพในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๕๗.

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๗.๑ ทราบบริบทของครอบครัวไทย

๑.๗.๒ ทราบถึงปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวในสังคมปัจจุบัน

๑.๗.๓ ทราบถึงวิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์

พระพุทธศาสนาเถรวาท

บทที่ ๒

บริบทของครอบครัวไทย

๒.๑ สังคมไทย

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีโครงสร้างทางสังคมเช่นเดียวกับโครงสร้างทางสังคมทั่วไปในเรื่องของกลุ่มสังคมและสถาบันสังคม การที่สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด ทั้งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบไม่มีแบบแผนและมีแบบแผนก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสียขึ้นในสังคมไทย ในแง่ของผลเสีย พบว่า กระบวนการของความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาในสังคมไทยมากมาย จำเป็นอย่างยิ่งที่สมาชิกทุกคนในสังคมไทยต้องให้ความร่วมมือร่วมใจแก้ไขปัญหาสังคมร่วมกัน โดยทำความเข้าใจในบริบทของสังคมไทย ดังนี้

๒.๑.๑ โครงสร้างของสังคมไทย

โครงสร้างที่สำคัญของสังคมไทยแบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน คือ โครงสร้างสังคมชนบท และโครงสร้างสังคมเมือง แต่ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอาศัยอยู่ในชนบท ซึ่งเป็นสังคมแบบประเพณี และเป็นสังคมเกษตรกรรม ดังนั้น หากจะรู้จักสังคมและวัฒนธรรมไทยจะต้องพิจารณาจากโครงสร้างสังคมชนบทเป็นหลัก และจะต้องพิจารณาถึงอิทธิพล ของสังคมและวัฒนธรรมเมืองที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรมชนบทประกอบไปพร้อมๆ กันด้วย

๑) โครงสร้างสังคมชนบท เป็นโครงสร้างที่สำคัญที่สุด ของสังคมไทย เพราะเท่ากับเป็นโครงสร้าง ของสังคมไทยทั้งหมด ลักษณะจำเพาะที่ สำคัญของสังคมชนบท ได้แก่ การรวมกลุ่มแบบอรูปนัย (Informal) ของกลุ่มปฐมภูมิ (Primary Group) มีการติดต่อ กันแบบตัวถึงตัว สภาพแวดล้อมของท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม ซึ่งคล้ายคลึงกัน ทำให้สถานภาพและบทบาทของ คนในสังคมชนบทไม่แตกต่างกันมากนัก ในสังคมชนบทมีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น สมาชิกของสังคมทำหน้าที่สอดคล้องต่อเนื่องกันอย่างราบรื่น โดยมีระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีการนับถือผู้อาวุโส มีความเห็นอกเห็นใจกัน และมีค่านิยมในเรื่องคุณความดีทางศาสนาเป็นตัวควบคุมความประพฤติทางสังคมของคนชนบท สถานภาพจะมีลักษณะ จำเพาะของตัวเอง เช่น อายุ ความสามารถ และคุณความดี ผู้ที่ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำในสังคมชนบทมักได้แก่ พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน กำนันและผู้อาวุโสที่ชาวบ้านเคารพนับถือ

๒) โครงสร้างสังคมเมือง มีความแตกต่างจากสังคมชนบทที่เป็นจำนวนกลุ่มและองค์กรที่มีมากในสังคมเมืองหลวง หลักเกณฑ์การพิจารณาสถานภาพทางสังคมของบุคคลในเมืองหลวงขึ้นกับฐานะทางเศรษฐกิจ อำนาจและความเกี่ยวข้อง ทางการเมือง และระดับการศึกษาซึ่งผิดจากเกณฑ์ของสังคมชนบท นอกจากนั้นแล้ว โครงสร้างชนชั้นทางสังคมในเมืองหลวงจะชัดเจน คือประกอบด้วยกลุ่มคนที่เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากตระกูลเก่าและขุนนาง ผู้บริหารในสาขาอาชีพต่างๆ นักธุรกิจ ข้าราชการ ช่างฝีมือ และกลุ่มผู้ใช้แรงงาน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นผู้อพยพมาจากสังคมชนบทมาอาศัยอยู่ ตามชุมชนแออัดทั้งหลายของสังคมเมืองหลวง^๑

ค่านิยมของคนเมืองหลวงนั้นจะเน้นหนักเรื่องอำนาจและความมั่งคั่งมากกว่าชาวชนบทมีความต้องการยกระดับตัวเอง จากชั้นสังคมเดิมไปสู่ชั้นที่สูงกว่า โดยอาศัยปัจจัยหลายประการ เช่น ฐานะการเงิน การศึกษา อำนาจทางการเมือง และสิทธิ

ลักษณะมูลฐานของสังคมซึ่งทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ หมายถึง องค์ประกอบหลัก (เสาหลัก) ของสังคมที่เป็นตัวค้ำยันสังคมไว้ให้พยายามสัมพันธ์ของคนในสังคมดำเนินไปได้ ประกอบไปด้วย

- ค่านิยม (Social Value)
- บรรทัดฐานทางสังคม (Social Norm)
- สถานภาพ (Status)
- บทบาท (Role)
- สถาบันทางสังคม (Social Organization)
- การควบคุมทางสังคม (Social Control)^๒

๒.๑.๒ ลักษณะโครงสร้างทางสังคมไทย โดยทั่วไปโครงสร้างทางสังคมโดยทั่วไปมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

- ๑) มีการรวมกลุ่มของคนในสังคม
- ๒) มีแนวทางในการปฏิบัติอย่างเหมาะสมหรือมีกฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนเป็นแนวทางให้ยึดถือร่วมกัน
- ๓) มีจุดหมายในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆที่ดีมีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้กับสังคมนั้น
- ๔) มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้^๓

^๑ ศันชัย ทองสว่าง, สังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑-๒.

^๒ วิเชียร รักการ, วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๐-๔๑.

^๓ ดารา ทีปะปาล, สังคมวิทยาการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕-๒๐.

๒.๑.๓ องค์ประกอบโครงสร้างทางสังคมไทย

มีองค์ประกอบ ๒ ส่วนที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มสังคม (Social Groups) และสถาบันสังคม (Social Institutions)

๑) กลุ่มสังคม หมายถึง กลุ่มคนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปมีความรู้สึกเป็นสมาชิกร่วมกัน มีการกระทำระหว่างกันทางสังคม เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในกลุ่มสังคมนั้น ตามบทบาทและหน้าที่ของตนเอง ลักษณะที่สำคัญของกลุ่มสังคม บรรเทิง พาพิจิตร (๒๕๒๗) ได้กล่าวไว้ว่า องค์ประกอบโครงสร้างของสังคมจะประกอบด้วย

- (๑) มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมหรือมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน
- (๒) สมาชิกในกลุ่มสร้างวัฒนธรรมย่อย (มีวัฒนธรรมของกลุ่ม)
- (๓) มีความรู้สึกเป็นสมาชิกร่วมกัน ทำให้มีความผูกพันในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มสังคมเดียวกัน (สนิทสนมรักใคร่กันตามระดับกลุ่ม)
- (๔) มีวัตถุประสงค์ร่วมกันที่สำคัญ คือ เพื่อสนองความต้องการของสมาชิกแต่ละคน และความต้องการของสมาชิกของกลุ่มเป็นส่วนรวม (มีภารกิจถาวรหรือเฉพาะกิจ)^๔

๒) สถาบันสังคมไทย หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมเพื่อสนองความต้องการร่วมกันในด้านต่างๆ และเพื่อการคงอยู่ของสังคมโดยรวม แบบแผนพฤติกรรมต่างๆ เป็นไปตามบรรทัดฐานทางสังคมที่มีความชัดเจนแน่นอน และเป็นไปตามวัฒนธรรมของสังคม สถาบันสังคมมีลักษณะสำคัญ ๔ ประการด้วยกัน คือ

- (๑) สถาบันสังคมเป็นนามธรรม
- (๒) สถาบันสังคมเกิดจากการเชื่อมโยงบรรทัดฐานต่างๆ ทางสังคม
- (๓) สถาบันสังคมเกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการในด้านต่างๆ ร่วมกันของสมาชิกในสังคม
- (๔) สถาบันสังคมเกิดจากการยอมรับร่วมกันของสมาชิกในสังคม

๒.๑.๔ เอกลักษณ์ของสังคมไทย

เอกลักษณ์ ของสังคมไทย คือ ลักษณะเฉพาะของสังคมไทย ซึ่งพิจารณาจากลักษณะทางการปกครองการควบคุมทางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา อาชีพ เอกลักษณ์ของสังคมไทยซึ่งมีลักษณะเด่นอยู่ ๗ ประการ คือ

^๔บรรเทิง พาพิจิตร, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๒-๒๔.

- ๑) สังคมไทยรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง
- ๒) สังคมไทยเป็นสังคมเจ้านาย
- ๓) สังคมไทยมีปรัชญาชีวิตที่สงบสุข
- ๔) สังคมไทยยึดมั่นในสถาบันพระมหากษัตริย์
- ๕) สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม
- ๖) สังคมไทยเป็นสังคมลักษณะชาวนาน
- ๗) สังคมไทยชอบความหรูหราฟุ่มเฟือย^๕

๒.๑.๕ สถานภาพทางสังคมไทย

ตำแหน่งของบุคคลซึ่งได้มาจากการเป็นสมาชิกของกลุ่มและของสังคม ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดระเบียบสังคม เนื่องจากการกระทำระหว่างสมาชิกในสังคมย่อมเป็นไปตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่ ดังนั้น ประเภทของสถานภาพทางสังคมประกอบด้วย

๑) สถานภาพทางสังคมโดยกำเนิด (Ascribed Status) เป็นสถานภาพทางสังคมที่สมาชิกได้รับโดยกำเนิด ที่สำคัญได้แก่ เชื้อชาติ สัญชาติ เพศ (ชายหรือหญิง) อายุและสถานภาพอันเกิดจากการเป็นสมาชิกในครอบครัว

๒) สถานภาพทางสังคมโดยความสามารถของบุคคล (Achieved Status) เป็นสถานภาพทางสังคมที่เกิดจากการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับสถานภาพโดยถือความสามารถตามเกณฑ์ที่สังคมกำหนด

๓) ผลอันเกิดจากสถานภาพทางสังคม

- (๑) สิทธิและหน้าที่
- (๒) เกียรติยศจากสถานภาพทางสังคมที่สมาชิกดำรงอยู่
- (๓) การจัดช่วงชั้นทางสังคมที่มาจากสถานภาพ ซึ่งได้แก่

๑) สถานภาพที่ติดตัวมา เช่น อายุ เพศ ชาติกำเนิด และเชื้อชาติ เป็นต้น

๒) สถานภาพที่ได้มาภายหลัง เช่น สถานภาพระบบเครือญาติ สถานภาพทางการศึกษาอาชีพ เป็นต้น

^๕ณรงค์ เส็งประชา, *พื้นฐานวัฒนธรรมไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๗๗-๗๘.

หน้าที่ของสถานภาพ ประกอบด้วย

- ๑) กำหนดบทบาท
- ๒) ใช้ในการติดต่อร่วมกันใน สังคมขนาดใหญ่ๆ
- ๓) ใช้เปรียบเทียบฐานะสูง ต่ำทางสังคม^๖

๒.๑.๖ ความหมายของบทบาททางสังคมไทย

บทบาท (Role) หน้าที่ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพที่ได้รับ การปฏิบัติบทบาทตามสถานภาพที่เหมาะสมและถูกต้องทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมดำเนินไปได้ด้วยดี

บทบาททางสังคมเป็นการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ตามที่กำหนดในสถานภาพทางสังคม บทบาทและสถานภาพทางสังคมจะทำให้การกระทำระหว่างกันทางสังคมของสมาชิกดำเนินไปอย่างสอดคล้องกลมกลืน และช่วยให้การดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมมีความราบรื่น

๒.๑.๗ ความสำคัญของบทบาททางสังคม

จะเห็นได้ว่า บทบาททางสังคมก่อให้เกิดการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของสมาชิกในสังคมตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนการรับและการให้ประโยชน์ระหว่างกัน หากปราศจากการกำหนดบทบาททางสังคม รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมคงจะขาดระเบียบและปราศจากทิศทางที่แน่นอน

๒.๑.๘ ความขัดแย้งของบทบาท

สมาชิกในสังคมแต่ละคนมีบทบาทหลายอย่างในเวลาเดียวกัน และในการกระทำอีกบทบาทหนึ่งอาจจะขัดกับอีกบทบาทหนึ่งก็ได้ การขัดกันบทบาทย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ สมาชิกในสังคมต้องตัดสินใจตามวาระและโอกาสที่เกิดขึ้น โดยมีข้อสังเกต ดังนี้

- ๑) สถานภาพบทบาทเป็นเรื่องความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับสังคม
- ๒) ทุกคนย่อมมีสถานภาพของตนเองและมีหลายสถานภาพ
- ๓) สถานภาพบางอย่างเป็นสถานภาพที่ต่อเนื่อง
- ๔) ยิ่งสังคมมีความสลับซับซ้อนเพียงใด บทบาทยิ่งแตกต่างกันไปมากขึ้นเท่านั้น
- ๕) โดยปกติสถานภาพจะบ่งถึงบทบาทเสมอแต่ในบางสถานการณ์อาจไม่มีบทบาทก็ได้
- ๖) การมีหลายสถานภาพก่อให้เกิดหลายบทบาท บางครั้งก็อาจทำให้เกิดบทบาทที่

ขัดแย้ง^๗

^๖ เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

ค่านิยม (Social Value) สิ่งที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับและเห็นว่ามีคุณค่า เพราะว่าเป็น ความสัมพันธ์ที่สังคมยอมรับ หรือเราอาจจะเรียกว่า “กระแสทางสังคม” ก็ได้

ค่านิยมมีทั้งของบุคคลและค่านิยมของสังคม ค่านิยมของสังคม บางที่เรียกว่า (ระบบคุณค่าของสังคม) หรือ (สัญญาประชาคม) เป็นหัวใจหรือเป้าหมายที่สังคมปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้น เช่น เสรีภาพ ความรักชาติ ความดี ความยุติธรรม^๙

การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) หมายถึง การถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่สมาชิก วิธีการขัดเกลาทางสังคม เป็นการปลูกฝังระเบียบวินัย ความมุ่งหวังให้รู้จักบทบาทและทัศนคติ ความชำนาญหรือทักษะ ทั้งนี้ เพื่อให้สมาชิกอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ด้วยดี การขัดเกลาทางสังคมช่วยให้สมาชิกได้เรียนรู้ และปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม การอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อนฝูง เพื่อนร่วมอาชีพหรือสื่อมวลชนต่างๆ เหล่านี้จะทำให้การกระทำต่อผู้อื่นเป็นไปอย่างเหมาะสมรู้จักปฏิบัติตนในฐานะสมาชิกที่ดีของสังคม ซึ่งจะช่วยให้สังคมมีระเบียบเพิ่มขึ้น

๑) การขัดเกลาโดยตรง โดยการบอกว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ

๒) การขัดเกลาโดยอ้อม ไม่ได้บอกโดยตรง แต่เราเรียนรู้จากการ กระทำของคนอื่น หรือซึมซับจากสื่อ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และวิทยุ เป็นต้น^{๑๐}

๒.๑.๕ การควบคุมทางสังคมไทย (Thai Social Control)

เป็นกระบวนการทางสังคมในการจัดระเบียบพฤติกรรมมนุษย์สมาชิกในสังคมให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่ตั้งไว้ รวมทั้งการไร้ระเบียบทางสังคม (Social Disorganization) นอกจากนี้ยังต้องรู้จักหลายๆ เรื่อง เช่น ปรากฏการณ์ทางสังคม (Social Phenomena) ว่ามีความเป็นมาอย่างไร หรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) ว่าจะมีแนวโน้มเป็นไปในทางใดและอะไรเป็นปัจจัยผลักดันเป็นต้น และที่สำคัญที่สุดของสังคมได้แก่ วัฒนธรรมทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในสังคมอันเป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่สังคมยอมรับและสืบทอดกันต่อๆ มา

^๙สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑), หน้า ๓๐-๓๑.

^{๑๐}จรัญ พรหมอยู่, ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๒๕.

^{๑๑}จาง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓-๔๕.

๑) การควบคุมทางสังคม หมายถึง กระบวนการต่างๆ ทางสังคมที่มุ่งหมายให้สมาชิกของสังคมยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม

๒) ลักษณะของการควบคุมทางสังคม ได้แก่

(๑) การควบคุมทางสังคมโดยการจูงใจให้สมาชิกปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคม ได้แก่ การ ยกย่อง ชมเชย ให้รางวัลแก่ผู้ที่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคม ตามสถานภาพและบทบาททางสังคมที่ตนดำรงอยู่

(๒) การควบคุมทางสังคมโดยการลงโทษสมาชิกที่ละเมิดฝ่าฝืนบรรทัดฐานทางสังคม ได้แก่

๑) ผู้ที่ละเมิดฝ่าฝืนวิถีชาวบ้าน จะได้รับปฏิกริยาต่างๆ จากสมาชิกผู้อื่น ได้แก่ การถูกติเตียน นินทา

๒) ผู้ที่ละเมิดฝ่าฝืนจารีต จะได้รับการต่อต้านจากสมาชิกผู้อื่นอย่างรุนแรงกว่าผู้ที่ละเมิดวิถีชาวบ้าน เช่น การถูกประชาทัณฑ์ หรือขับไล่ออกไปจากท้องถิ่น

๓) ผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมาย จะได้รับการลงโทษตามกฎหมายกำหนด โดยหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่เป็นผู้ควบคุมบทลงโทษอย่างชัดเจน^{๑๑}

๒.๑.๑๐ ประชากรไทยและอาชีพ

ประชากรของประเทศไทยส่วนใหญ่มีรูปร่างสันทัด ผอมและตามีสีดำ ผิวพรรณเป็นแบบผสมหลายเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ทั้งแบบมองโกลเลีย จีน มาเลย์ เหมือนชาวเอเชียโดยทั่วไป มีภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติ ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน มีขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดจนวัฒนธรรมอันดีงามปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของประเทศ

อุปนิสัยใจคอของประชากรในแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิประเทศสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ ซึ่งจะ แสดงออกทางด้านสำเนียงของภาษาไทยที่ใช้และบุคลิกท่าทาง เช่น ภาคใต้มีสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มี การเสี่ยงภัยทางทะเล การใช้ชีวิตที่ต้องขึ้นอยู่กับฤดูกาลและธรรมชาติ ภาษาพูดจึงสั้นกระชับ การตัดสินใจเด็ดเดี่ยวรวดเร็ว มีความมุ่งมั่นในการดำเนินชีวิตที่ดี ภาคเหนือภูมิอากาศเย็นสดชื่น ภูมิประเทศสวยงามด้วยป่าเขา และดอกไม้ไม้นานา ชนิด ทำให้คนเหนือมีลักษณะเยือกเย็น จิตใจโอบอ้อมอารี งานศิลปหัตถกรรมหลายชนิดจึงเกิดขึ้นในภูมิภาคนี้

^{๑๑}บรรเทิง พาพิจิตร, สังคมวิทยา, หน้า ๑๕๓-๑๕๕.

๒.๒ ความหมายของครอบครัว

ครอบครัว คือ กลุ่มของบุคคลที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน มีความใกล้ชิดกัน และอาศัยในที่เดียวกัน ความหมายของครอบครัวในทางพันธุศาสตร์จะพิจารณาถึงความสัมพันธ์ทางสายเลือดเป็นหลัก แต่ในสังคม คนทั่วไปมักจะเข้าใจความหมายของครอบครัวในทางภาพลักษณ์มากกว่าทางพันธุศาสตร์ ครอบครัวเป็นสถาบันสังคม หมายถึง สถาบันสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับแบบแผนการสมรส การอบรมเลี้ยงดูบุตร และแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างเพศ ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าถูกต้องตามสังคมนั้น สถาบันสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันการเมืองการปกครอง เป็นต้น ดังนั้น เมื่อครอบครัวจัดเป็นสถาบันประเภทหนึ่งของสังคม จึงมีนิยามความหมายของครอบครัว ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัว หมายถึง สถาบันพื้นฐานของสังคมที่ประกอบด้วยสามีภรรยาและหมายรวมถึงลูกด้วย^{๑๑}

จรัญ พรหมอยู่ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัวเป็นกลุ่มสังคมขนาดเล็กที่ประกอบด้วยคนต่างเพศ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันทางสมรส หรือทางการสืบสายโลหิต ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่เก่าแก่มียุ่อยู่กับสังคมมนุษย์และจัดเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อสังคม เพราะเป็นแหล่งสร้างความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมก่อให้เกิดความผูกพันกัน สร้างบรรทัดฐานของสังคมทั้งในด้านการอยู่ร่วมกันและการทำมาหาเลี้ยงชีพ^{๑๒}

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัว หมายถึง การที่คนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาอยู่ร่วมกัน โดยมีความสัมพันธ์กันด้วยการแต่งงานหรือมีความผูกพันกันทางสายโลหิตหรือด้วยการรับเป็นบุตรบุญธรรม และอาศัยอยู่ภายในครัวเรือนเดียวกัน และครอบครัวจะเป็นครอบครัวโดยสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อมีลูกเท่านั้น^{๑๓}

^{๑๑}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๐.

^{๑๒}จรัญ พรหมอยู่, ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๕๐.

^{๑๓}จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, หน้า ๑๕.

บรรเทิง พาพิจิตร ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัวถือเป็นสถาบันแรกในสังคมมนุษยชาติ เป็นสถาบันที่สำคัญที่ก่อกำเนิดให้แก่มนุษยชาติ สถาบันครอบครัวเป็นเบ้าหลอมมนุษย์ ฉะนั้น สังคม รัฐหรือชาติจะได้ทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพหรือไม่ ก็อยู่ที่สถาบันครอบครัว^{๙๔}

ไพฑูรย์ เครือแก้ว ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัวนั้นจะต้องประกอบไปด้วยบุคคลต่างเพศตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป มีความสัมพันธ์ทางเพศซึ่งกันและกัน มีข้อผูกพันที่จะให้ความสัมพันธ์ทางเพศที่มีต่อกันนั้นเป็นไปด้วยความแน่นอนและมีระยะเวลายาวนานพอที่จะทำให้เกิดบุตรธิดาด้วยกันได้ นอกจากนั้นจะต้องมีข้อตกลงทางเศรษฐกิจและสังคมร่วมกัน สามารถที่จะเลี้ยงดูบุตรธิดาให้มีโอกาสเจริญเติบโตขึ้นมาได้^{๙๕}

ทัศนีย์ ทองสว่าง ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัว ได้แก่ กลุ่มญาติสนิทกลุ่มหนึ่งซึ่งอยู่ร่วมหลังคาบ้านเดียวกันหรืออยู่ในบริเวณรั้วบ้านเดียวกัน ตามปกติแล้ว ครอบครัวย่อมทำหน้าที่เบื้องต้นที่จำเป็นต่างๆ เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ครอบครัวจึงเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดของสังคมเพราะเป็นสถาบันมูลฐานหรือเป็นสถาบันแรกของวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์^{๙๖}

สุพัตรา สุภาพ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัว ได้แก่ บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปที่มีความสัมพันธ์กันทางเพศด้วยการเป็นสามีภรรยาโดยมีลูกหรือไม่มีก็ได้ เพราะทุกคนไม่สามารถจะมีบุตรได้เสมอไป แต่ก็อาจมีบุตรบุญธรรมได้^{๙๗}

อัมพร สุกันชวณิช และคณะ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครอบครัว คือ สถาบันพื้นฐานที่มีหน้าที่ถ่ายทอดให้การเรียนรู้วัฒนธรรมและค่านิยมแก่สมาชิกของครอบครัวรวมทั้งกล่อมเกลาคติกรรมหรือบุคลิกภาพให้เป็นไปตามบทบาทและความคาดหวังของสังคมโดยผ่านกระบวนการจัดกลาทางสังคม^{๙๘}

จากความหมายตามที่กล่าวมาเบื้องต้นพอเป็นตัวอย่างข้างต้นนี้ สรุปได้ว่า ครอบครัวหมายถึง กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตหรือทางการแต่งงานจำนวนหนึ่งที่ได้ตกลงใช้ชีวิต

^{๙๔}บรรเทิง พาพิจิตร, สังคมวิทยา, หน้า ๔๒.

^{๙๕}ไพฑูรย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชิงจงเจริญ, ๒๕๑๓), หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

^{๙๖}ทัศนีย์ ทองสว่าง, สังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๗๗.

^{๙๗}สุพัตรา สุภาพ, ปัญหาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๒๓.

^{๙๘}อัมพร สุกันชวณิช และคณะ, มนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๕๐.

ร่วมกันอยู่ภายในบ้านเรือนเดียวกันตามระเบียบประเพณีของสังคม เช่น บิดา มารดา บุตร วงศาคณาญาติที่เกี่ยวข้องโดยสายโลหิต หรือ โดยการสมรส หรือ มีบุตรบุญธรรม ซึ่งจัดเตรียมและสนองความต้องการต่างๆ ของมนุษย์

๒.๓ ประเภทของครอบครัวไทย

ครอบครัวประเภทต่างๆ รวมทั้งการกำหนดนับการเป็นสมาชิกและลำดับชั้นของครอบครัวแต่ละประเภทเข้าไว้ด้วยกันในที่นี้ เพื่อความสะดวกในการมองภาพรวมของ “ครอบครัว” ดังนี้

๑) ครอบครัวที่จัดตามลำดับการก่อตั้งและขนาดของครอบครัว การจัดประเภทของครอบครัวโดยพิจารณาจากลำดับที่มีการก่อตั้งครอบครัว (Family formation) ของคนในรุ่นต่างๆ รวมไปถึงขนาดของครอบครัวด้วย สามารถจำแนกได้ ๒ ประการดังนี้

(๑) ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear family) เป็นครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อแม่ลูกเท่านั้น สังคมตะวันตกจะเป็นแบบนี้เด็กจะถูกเลี้ยงให้สามารถพึ่งตนเองได้เร็ว โดยจะให้การดูแลจนอายุ ๑๘ ปีเด็กจะต้องดิ้นรนเอาตัวรอดเองหรือไปสร้าง (Nuclear family) ของตนเอง ครอบครัวเดี่ยว มักเกิดปัญหาการหย่าร้างสูง จนเกิดลักษณะ (Single parent home) คือ ครอบครัวเดี่ยวที่มีเฉพาะพ่อหรือแม่กับลูกเท่านั้น การเลี้ยงลูกในสังคมตะวันตกจะเน้นฝึกให้มีความรับผิดชอบ รู้จักหน้าที่ ถ้าเป็นหน้าที่จะต้องทำแต่ถ้าไม่ใช่หน้าที่พ่อแม่จะต้องจ้างทำ

ในครอบครัวเดี่ยวเด็กมีโอกาสขาดตัวแบบทางสังคม (Social role model) ได้ง่าย และไม่มีคนทดแทน เด็กจะเกิดการต่อต้านสังคม (Anti-social behavior) เพราะครอบครัวไม่เป็นที่พึ่ง ครอบครัวไร้ความหมาย ไม่มีจุดยึดเหนี่ยว จากการเลี้ยงดูที่บีบให้ลูกต้องพึ่งตนเองได้เร็วและแยกออกไปเร็วทำให้ขาดความผูกพันกับครอบครัวเดิมของตนเอง ความผูกพันของพ่อแม่ลูกมีน้อยไม่อาทรพ่อแม่ยามแก่เฒ่า จึงพบว่าปัญหาคนชราถูกทอดทิ้งจะมีมากในสังคมตะวันตก บั้นปลายชีวิตของคนชราจึงเปรียบเสมือนส่วนเกินทางสังคม อัตราการตายของคนชราจะสูงมากในเทศกาลครอบครัว เกิดภาวะซึมเศร้าเพราะลูกไม่มาหา บางคนจึงหันความสนใจไปที่สัตว์เลี้ยงที่เปรียบเสมือนเพื่อนที่ดีที่สุด ในยามนี้ บางคนจึงยกทรัพย์สินสมบัติให้กับหมาแมว เป็นต้น

(๒) ครอบครัวขยาย (Extended family) คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยวตั้งแต่สองครอบครัวมารวมกันเข้า ครอบครัวขยายที่แท้จริงจะประกอบไปด้วยสมาชิกสามชั่วอายุคนหรือมากกว่าที่เป็นญาติกัน ครอบครัวขยายเกิดขึ้นได้เพราะลูกที่แต่งงานแล้วไม่ออกไปตั้งบ้านเรือนของตนใหม่ ส่วนมากมักไม่ค่อยมีครอบครัวขยายเต็มรูปแบบ มี ๒ รูปแบบ ได้แก่

๒.๑) ขยายโดยเน้นชายเป็นหลัก (Patrilineal Extended family) โดยจะมีพ่อแม่ ลูกชายลูกสะใภ้และหลานๆ

๒.๒) ขยายโดยเน้นหญิงเป็นหลัก (Matrilineal Extended family) โดยจะมีพ่อแม่ ลูกสาวลูกเขยและหลานๆ

โดยทั่วๆ ไปสังคมของไทย หรือลักษณะสังคมของชาวเอเชีย ยกเว้นครอบครัวในเมืองใหญ่ ลักษณะของครอบครัวจะเป็นครอบครัวใหญ่ คือ นอกจากสามีภรรยาบุตรแล้วยังประกอบด้วยญาติของทั้งสองฝ่าย หรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดตลอดจนผู้ใกล้ชิดด้วย การอยู่ร่วมกันของคนในครอบครัวมักเป็นลักษณะที่เอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่กันและกันในด้านต่างๆ เช่น สามีภรรยาไปทำงานก็มักมีญาติของฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงมาดูแลเลี้ยงลูกให้ ในขณะที่เดียวกันก็อาศัยอยู่กับครอบครัวนี้ด้วย นอกจากนั้นยังอาจมีญาติของทั้งสองฝ่ายหรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมาอยู่อาศัยเพื่อเรียนหนังสือหรือประกอบอาชีพ

๒.๔ หน้าที่ของครอบครัวไทย

ครอบครัว เป็นหน่วยสังคมที่สำคัญมากในทุกๆ สังคม มีบทบาทและหน้าที่ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและจิตใจ ถือเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคม ถ้าครอบครัวเข้มแข็งปัญหาคนชราและปัญหาเด็กจะไม่เกิด ปัญหาสังคมของชาวตะวันตกส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาคนชราถูกทอดทิ้ง ไร้ค่า ดังนั้น หน้าที่ของครอบครัวพอสรุปได้ ดังนี้

- ๑) หน้าที่ในการส่งเสริมความเจริญเติบโตส่วนบุคคลของบุตร
- ๒) การให้ความรัก ความอบอุ่น มั่นคง ปลอดภัย
- ๓) การให้เสรีภาพส่วนบุคคล
- ๔) การแนะนำสั่งสอน
- ๕) การปลูกฝังนิสัยที่เอาใจใส่ในปฏิกิริยาของผู้อื่น
- ๖) หน้าที่ในการสร้างสันติสุขภายในบ้าน
- ๗) การสร้างความเป็นปึกแผ่น มั่นคง ให้แก่ครอบครัว
- ๘) หน้าที่ในการสร้างจุดหมายชีวิตและแรงจูงใจ^{๑๕}

^{๑๕} จำนง อดิวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๗๕-๘๐.

สรุปว่า สถาบันครอบครัวในแต่ละสังคมย่อมมีค่านิยมต่างกันตามวัฒนธรรมของสังคม เช่น สังคมสมัยใหม่ สามีและภรรยา มีค่านิยมในการหาเลี้ยงครอบครัวเท่าเทียมกัน การร่วมรับผิดชอบกิจกรรมต่างๆ ในครอบครัวอย่างเท่าเทียมกัน

๒.๕ ลักษณะของครอบครัวไทย

จากการศึกษาวิจัยของนักสังคมวิทยาหลายท่าน พบว่า โดยปกติแล้วลักษณะของครอบครัวมักจะมี ความแตกต่างกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางสังคม ได้แก่ ค่านิยมขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของแต่ละสังคมเป็นสำคัญ สำหรับครอบครัวไทยเรานั้น ได้รับอิทธิพลจาก “ค่านิยม” (Values) วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากลักษณะต่างๆ ที่ปรากฏเป็นเอกลักษณ์ของครอบครัวไทยดังต่อไปนี้

๑) ครอบครัวไทยนิยมยกย่องให้ผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว มีหน้าที่คุ้มครองป้องกันภัยอันตรายต่างๆ และให้ความอุปการะเลี้ยงดูให้ความรักให้เกียรติแก่สมาชิกในครอบครัวตามควรแก่ฐานะของตน เป็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับเศรษฐกิจของครอบครัวและเป็นผู้นำของครอบครัว

มีอำนาจและสิทธิมากที่สุดในการครอบครัว เป็นผู้บริหารภายในครอบครัวและเป็นผู้สืบสกุล บุตรจะต้องใช้นามสกุลของบิดา และภรรยาต้องใช้นามสกุลของสามี

๒) ครอบครัวไทยให้ความสำคัญต่อระบบผู้อาวุโส (Seniority) มีการเคารพเชื่อฟังตามลำดับอาวุโส จะเห็นได้ว่าครอบครัวไทยส่วนใหญ่จะมีการอบรมสั่งสอนให้สมาชิกในครอบครัวรู้จักเคารพผู้อาวุโสกว่า เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบททั่วไป บุคคลผู้สูงอายุในครอบครัวมักจะได้รับ ความเคารพยำเกรง และเป็นที่พักพิงของผู้เยาว์ อยู่เสมอทั้งการให้คำปรึกษาในด้านส่วนตัวและการงาน เพราะฉะนั้นในครอบครัวไทยจึงปรากฏคำลำดับชั้นของควมมีอาวุโสไว้มากมาย (ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา พี่) การแสดงความเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสนี้อาจเป็นผลมาจากค่านิยมในเรื่องการยกย่องผู้อาวุโสคนไทยเป็นสำคัญ เพราะคนไทยมักจะให้เกียรติต่อผู้สูงอายุ เนื่องจากเชื่อว่า มีประสบการณ์ชีวิตมากมาย จึงสามารถเข้าใจถึงสภาพต่างๆ ได้ดีกว่าคนที่มียุ่ชุน้อยกว่า ดังนั้น ผู้อาวุโสจึงเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปในสังคมไทย ดังคำกล่าวที่ว่า “ตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด

๓) ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวเดี่ยว (Monogamy) คือ ผู้ชายมีภรรยาคนเดียวตามกฎหมายแต่ความจริงของลักษณะครอบครัวไทยในเรื่องที่ผู้ชายมีภรรยาคนเดียวหรือหลายคนนั้น ยังไม่สามารถกำหนดได้แน่ชัดเนื่องจากหลักฐานต่างๆ ในอดีตนั้นได้แสดงให้เห็นว่าชายไทยมักนิยมมีภรรยาหลายคนซึ่งเป็นการสมรสแบบ Polygyny ดังเราจะเห็นได้จากการที่พระมหากษัตริย์

เจ้าฟ้าฯ ชุนนางชั้นสูง ข้าราชการ พ่อค้า หรือแม้แต่คนธรรมดาในสมัยก่อนนิยมมีภรรยาครั้งละหลายๆ คน ถือว่าเป็นการสร้างบารมีและแสดงความสามารถทางเพศด้วย จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (รัชการที่ ๘) จึงมีกฎหมายระบุแน่ชัดว่าให้ผู้ชายไทยสามารถทำการสมรสได้เพียงครั้งเดียว การสมรสครั้งต่อมาถือว่าไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เพราะฉะนั้น ถ้าพิจารณาในแง่ของกฎหมายไทยปัจจุบันเป็นเกณฑ์ก็อาจกล่าวได้ว่า ครอบครัวไทยเป็นแบบสามีเดียว ภรรยาเดียว (Monopoly) แต่ในทางปฏิบัติผู้ชายไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีและมีตำแหน่งทางสังคมสูงๆ นั้น ยังคงนิยมมีภรรยาหลายคนในเวลาเดียวกันซึ่งสังคมนิยมเรียกภรรยาที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายนั้นว่า “อนุภรรยา”

๔) มีความผูกพันทางสายโลหิต กล่าวคือ ครอบครัวไทยมักจะมีญาติ พี่น้องอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ พ่อแม่รักใคร่ผูกพันกับลูกมากแม้ลูกจะแต่งงานแยกย้ายมีครอบครัวไปแล้วก็ยังคงห่วงใยและยังให้ความอุปการะอยู่เสมอ ถึงแม้ว่าบ้านจะอยู่ห่างไกลกันก็ยังไม่มาหาสู่พึ่งพาอาศัยกันเหมือนเดิม

๕) เด็กเป็นที่รวมความสนใจของครอบครัว กล่าวคือ โดยทั่วไปแล้วครอบครัวไทยทุกคนรักเด็ก พ่อแม่เสียสละทุกอย่างเพื่อลูก ส่งเสริมให้ลูกได้รับการศึกษาเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับชีวิต เด็กจะถูกอบรมให้รู้จักช่วยตนเองตั้งแต่ยังเล็กและเมื่อโตขึ้นเด็กก็จะพยายามสร้างตัวเองให้มากที่สุด

๖) ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวขนาดเล็ก (Nuclear Family) ในปัจจุบันนี้ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวเดี่ยว คือ มีพ่อ แม่ ลูกเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในสังคมเมืองมักจะไม่ค่อยมีญาติพี่น้องมาอาศัยอยู่ด้วย การที่ครอบครัวเดี่ยวกลายเป็นครอบครัวที่สำคัญของสังคมในปัจจุบัน เพราะเป็นครอบครัวที่ย้ำถึงความเป็นอิสระเสรีภาพและความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งสอดคล้องกับคุณค่าของคนไทยในปัจจุบันนี้ แต่ก็ยังปรากฏว่ามีครอบครัวแบบขยายอีกเป็นจำนวนมากในสังคมชนบท ซึ่งส่วนมากเราจะพบในลักษณะญาติพี่น้องอาศัยอยู่ในย่านเดียวกันหรือปลูกบ้านใกล้เคียงกันแม้จะแต่งงานแล้วก็ตาม ญาติพี่น้องผู้อาวุโสมีอำนาจเหนือสมาชิกทุกคนในครอบครัวและเป็นผู้ชี้ขาดมีการให้ความช่วยเหลือกันภายในครอบครัว ทั้งกำลังทรัพย์และกำลังแรงงานด้วย ในสมัยปัจจุบันครอบครัวแบบนี้มีปริมาณน้อยมาก เพราะอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตกนั่นเอง^{๒๐}

^{๒๐}บรรเทิง พาพิจิตร, สังคมวิทยา, หน้า ๓๕-๔๐.

๒.๖ ความสำคัญของครอบครัวที่มีต่อมนุษย์ในสังคมไทย

เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา ฉะนั้น ทรัพยากรที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ทรัพยากรบุคคลหรือประชาชน นั่นเอง การที่สังคมของไทยเราจะดีขึ้นได้ จะต้องพิจารณาจากสภาพของประชาชนว่ามีปัญหาด้านใด มีพฤติกรรมอย่างไร ทั้งนี้ เพื่อที่จะได้พัฒนาประชาชน เพื่อมุ่งไปสู่การพัฒนาประเทศชาติต่อไป

สถาบันพื้นฐานของการสร้างคนในชาติ คือ ครอบครัว เพราะครอบครัวเป็นผู้สร้างบุคลิกภาพของทุกคนการเจริญเติบโต ทุกด้านไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์หรือสังคม ย่อมขึ้นอยู่กับการศึกษาของบิดามารดา ซึ่งเรามักกล่าวเสมอว่า บิดามารดา คือ ครูคนแรกของลูก แม้ว่าลูกจะเติบโตจนเข้าโรงเรียนได้แล้วบิดามารดาก็ยังต้องทำหน้าที่เสมือนครูอยู่เช่นเดิม นั่นคือ คอยเอาใจใส่อบรมสั่งสอนลูกด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกิริยามารยาท ความประพฤติ บาปบุญคุณโทษ สิ่งที่ดีควรทำหรือไม่ควรทำ เป็นต้น ฉะนั้น ครอบครัวจึงเป็นหน่วยแรกที่สุดของสังคมเพราะ เป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่วางรากฐานให้แก่สถาบันอื่นๆ ใน สังคม โดยไม่มีสถาบันใดสามารถทำหน้าที่นี้แทนครอบครัวได้ ฉะนั้น ถ้าบิดามารดาได้ให้ความรัก ความอบอุ่น ถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ตลอดจนอบรมบ่มนิสัย ช่วยกันสั่งสอนชักจูงให้ลูกประพฤติดีแล้ว ก็นับได้ว่าครอบครัวได้ทำหน้าที่ที่สมบูรณ์ ในการสร้างคนของชาติเพื่อพัฒนาสังคม และมีชีวิตที่ผาสุกในระบอบประชาธิปไตยในอนาคต

ครอบครัวไทยแต่เดิมมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย มีสมาชิกครอบครัวหลายช่วงอายุ อย่างน้อย ๓ รุ่น คือ ๑) รุ่นปู่ย่า ตายาย ๒) รุ่นพ่อแม่ ๓) รุ่นลูก เป็นครอบครัวที่มีความร่วมมือกัน ในกิจกรรมด้านต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การอบรมเลี้ยงดู การปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยม ความเอาใจใส่ในสภาวะวิกฤต คนในครอบครัวมีความอบอุ่น และปลอดภัย ครอบครัวได้ทำหน้าที่เป็นแหล่งหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ และมีผลต่อคุณภาพสังคม

ครอบครัวมีหน้าที่เลี้ยงดูลูกให้เจริญเติบโต แต่เนื่อง จากครอบครัวเป็นหน่วยมูลฐานของสังคม เพราะสังคมจะออกมาเป็นรูปใด ส่วนใหญ่จะขึ้นกับการดำเนินชีวิตหรือการอบรมเลี้ยงดู ลูกของครอบครัว ฉะนั้น ทุกครอบครัวต้องมีหน้าที่รับผิดชอบต่อสภาพของสังคมในอนาคตด้วย นั่นคือ ถ้าทุกครอบครัวได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเป็นอย่างดีแล้ว ก็อาจจะคาดหวังได้ว่า สังคมในอนาคต ย่อมเป็นสังคมที่ผาสุกและมีความเป็นปึกแผ่น มั่นคง

ในการพิจารณาความสำคัญของครอบครัวที่มีต่อมนุษย์นั้น ทางที่ดีที่สุด ก็คือ การพิจารณาบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวว่ามีอยู่ประการใดบ้าง และหน้าที่เหล่านั้นได้ตอบสนองความต้องการของมนุษย์แต่ละคนและตอบสนองมนุษย์ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมอย่างไรบ้าง

ถ้าการทำหน้าที่ของครอบครัวสามารถตอบสนองความต้องการต่างๆ ของมนุษย์ได้มาก ครอบครัวก็มีความสำคัญต่อมนุษย์มากเช่นเดียวกัน

นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาได้ทำการศึกษาหน้าที่ของครอบครัวแล้ว พบว่าครอบครัวมีบทบาทที่สำคัญมากต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของคน และยังทำหน้าที่สนองความต้องการของมนุษย์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและจิตใจ การทำหน้าที่ของครอบครัวอาจแยกได้ ๔ ประการดังนี้

- ๑) หน้าที่ผลิตสมาชิกใหม่ให้แก่สังคม เพื่อทดแทนสมาชิกของสังคมที่สิ้นชีวิตลง
- ๒) หน้าที่เลี้ยงดูสมาชิกใหม่ให้มีชีวิตรอด เนื่องจากทารกแรกเกิดและเด็กไม่สามารถดูแลตนเองได้
- ๓) หน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมไปสู่สมาชิกใหม่ ซึ่งเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเพื่อให้เด็กเติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม
- ๔) หน้าที่หล่อหลอมกล่อมเกลาทางสังคม (Socialization) เป็นบทบาทที่สำคัญมาก เพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์จะไม่รู้ว่าอะไรเหมาะสมไม่เหมาะสม เราจะใช้สัญชาตญาณเป็นตัวกำหนดการกระทำ ดังนั้นจึงต้องมีกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเพื่อให้มนุษย์มีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับกติกากฎระเบียบและบรรทัดฐานของสังคมเพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ถ้าไม่มีจะทำให้เกิดความยุ่งเหยิง (Chaos) ครอบครัวจึงต้องทำหน้าที่หล่อหลอมเด็กให้เป็นสมาชิกที่พึงปรารถนาของสังคมดังนั้น ความสำคัญของครอบครัวจึงพอสรุปได้ว่า

๑) ครอบครัวเป็นเบ้าหลอมทางบุคลิกภาพและคุณลักษณะของสมาชิก การมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างสมาชิกในครัวเรือนเดียวกัน มีการถ่ายโยงค่านิยม ความรู้สึกนึกคิด ทักษะความคิด ความเชื่อ ความศรัทธาและวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตจากสมาชิกรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ตลอดจนมีการพักผ่อน สันทนาการ และการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน บรรยากาศ และวิธีการ อบรมเลี้ยงดูการอบรมสั่งสอน

การเป็นพ่อแบบ แม่แบบ ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งโดยที่รู้ตัวหรือไม่รู้ตัว สิ่งแวดล้อมภายในครอบครัวไม่ว่าจะในทางบวกหรือในทางลบได้ค่อยๆ หล่อหลอมพื้นฐานทางบุคลิกภาพและคุณลักษณะทางด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ และจิตใจของสมาชิกในครอบครัวในรูปแบบต่างๆ มีผลต่อโดยตรงต่อการแสดงบทบาททางสังคมของสมาชิกในสถาบันอื่นต่อไป

๒) ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานทางการศึกษาของสังคม ครอบครัวเป็นแหล่งถ่ายทอดองค์ความรู้ ฝึกฝนและอบรมให้สมาชิกได้เรียนรู้ระเบียบสังคมหรือการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ทั้งอย่างเป็นทางการ (Formal) และ ไม่เป็นทางการ (Informal)

๓) ครอบครัวสร้างคุณภาพชีวิต คุณลักษณะต่างๆ ที่บ่งชี้ถึงลักษณะของชีวิตที่มีคุณภาพข้างต้นนี้ ครอบครัวจะเป็นสถาบันที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดขึ้นกับชีวิตของสมาชิกในครอบครัวได้

๔) ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานในการพัฒนาสังคม สถาบันที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาสังคมและชุมชน เช่นเดียวกับสถาบันทางสังคมอื่นๆ วัฏจักรของการเกิด การเติบโต เข้าสู่วัยเรียน วัยทำงาน วัยแต่งงาน วัยเลี้ยงดูลูกของตนเอง วัยดูแลพ่อแม่เมื่อแก่ชราลง สอนและฝึกให้ทุกคนต้องมีบทบาทหน้าที่ในฐานะต่างๆ ในครอบครัว หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การเข้าไปมีบทบาท ภาระหน้าที่และมีความรับผิดชอบในฐานะสมาชิกของชุมชนหรือสังคมนั้นๆ

๕) ครอบครัวเป็นหน่วยวางรากฐานการปกครองในระดับต่างๆ ครอบครัวทำหน้าที่ปฐมภูมิที่สำคัญที่สุดคือทำให้กำเนิดเด็ก ให้การเลี้ยงดูผู้เยาว์ ให้การศึกษา สร้างคนให้รู้จักระเบียบสังคม

การถ่ายทอดวัฒนธรรมให้คนรุ่นหลังรับไว้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพสังคมของชนกลุ่มนั้น เด็กที่เกิดและเจริญเติบโตมาจากครอบครัวแบบใด ย่อมได้รับการถ่ายทอดแนวความคิด เจตคติและพฤติกรรมต่างๆ ตีตมาจากครอบครัวเดิมไม่มากนักน้อย และนำไปใช้ปฏิบัติในสังคมที่เขาอยู่อาศัย^{๒๑}

นอกจากนี้ ครอบครัวยังเป็นเสมือนแหล่งบ่มเพาะทักษะทางการเมือง การอยู่ร่วมกันอย่างมีกติกา มีบทบาท หน้าที่รับผิดชอบ เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน การตัดสินใจร่วมกัน รู้จักรับฟัง และสื่อสารเจรจาประนีประนอมกันด้วยความรัก ความเข้าใจ และเหตุผล รู้จักการให้อภัยกัน มีการแบ่งอำนาจหน้าที่และแบ่งงานกันในครอบครัวอย่างชัดเจน จะเห็นว่าในสมัยก่อนแม้ภรรยาจะมีฐานะเป็นรองสามี แต่ก็มีภาระหน้าที่ที่กัน ซึ่งฝ่ายสามีมีอำนาจการตัดสินใจภายนอกบ้าน การเป็นผู้นำ ในขณะที่เดียวกันภาระการดูแลบ้านเรือนและผู้คนในบ้านเป็นหน้าที่ของฝ่ายภรรยา สำหรับผู้สูงอายุจะทำหน้าที่อบรม สั่งสอน ขัดเกลาสมาชิกที่เป็นเด็กให้เรียนรู้การดำเนินชีวิตเพื่อสืบทอดวงศ์ตระกูล^{๒๒}

^{๒๑} ภิญ โทงดี, “ความสำคัญของครอบครัว,”

<<http://www.human.cmu.ac.th/~hc/ebook/006103/lesson1/01.htm>>, มกราคม ๒๕๕๒.

^{๒๒} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, มนุษย์กับอารยธรรม (ฉบับปรับปรุง) หน่วยที่ ๑-๗, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, ๒๕๓๕), หน้า ๑๓๗-๑๓๘.

สรุปผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า ความสำคัญของครอบครัวเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมมีความผูกพันเกี่ยวเนื่องวางรากฐานการปกครองในระดับต่างๆ ของครอบครัวทำหน้าที่ปฐมนุรักษ์ที่สำคัญที่สุดคือการให้กำเนิดเด็ก ให้การเลี้ยงดูผู้เยาว์ ให้การศึกษา สร้างคนให้รู้จักระเบียบสังคม

๒.๓ แนวโน้มของครอบครัวในสังคมสมัยใหม่ของไทย

๒.๓.๑ สถิติข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของประชากรในสังคมไทย

๑) รูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น โดยครอบครัวขยายที่มีที่ปู่ย่าตายาย และหรือญาติอื่นๆ ลดลงจากร้อยละ ๕๖.๕ ในปี ๒๕๔๒ เป็น ๕๖.๑ ในปี ๒๕๔๓ และเป็น ๕๕.๕ ในปี ๒๕๔๕ และครอบครัวเดี่ยวที่มีสามีและ/หรือภรรยาและ/หรือลูกเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๓๑.๓ ในปี ๒๕๔๒ เป็น ๓๑.๖ ในปี ๒๕๔๓ และ ๓๒.๑ ในปี ๒๕๔๕ โดยครัวเรือนคนเดียวลดลงจากร้อยละ ๐.๘ ในปี ๒๕๔๒ เป็น ๐.๖ ในปี ๒๕๔๕ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ)

๒) ขนาดของครอบครัวโดยเฉลี่ยลดลงอย่างต่อเนื่อง จาก ๔.๔ คนต่อครัวเรือน ในปี ๒๕๓๓ เป็น ๓.๕ คนต่อครัวเรือน ในปี ๒๕๔๓ และ ๓.๕ คน ต่อครัวเรือน ในปี ๒๕๔๕ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ)

๓) อัตราการจดทะเบียนสมรสลดลง จากอัตรา ๒๖.๖ คู่ต่อ ๑,๐๐๐ ครัวเรือน ในปี ๒๕๓๕ เป็น ๑๕.๘ คู่ต่อ ๑,๐๐๐ ครัวเรือน ในปี ๒๕๔๑ และ ๑๘.๖ คู่ต่อ ๑,๐๐๐ ครัวเรือน ในปี ๒๕๔๔ ในขณะที่อัตราการหย่าร้างเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ จาก ๓.๔๕ คู่ต่อ ๑,๐๐๐ ครัวเรือน ในปี ๒๕๓๕ เป็น ๔.๓๖ คู่ต่อ ๑,๐๐๐ ครัวเรือน ในปี ๒๕๔๔ โดยเฉพาะครอบครัวในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีอัตราการหย่าร้างสูงที่สุด โดยในปี ๒๕๓๕ มีอัตราการหย่าร้างคิดเป็น ๔.๖๕ คู่ต่อ ๑,๐๐๐ ครัวเรือน เพิ่มเป็น ๕.๕๓ คู่ต่อ ๑,๐๐๐ ครัวเรือนในปี ๒๕๔๔ ส่วนภาคใต้มีอัตราการหย่าร้างน้อยที่สุด แต่มีแนวโน้มที่เพิ่มสูงขึ้น (กรมการปกครอง)

๔) จำนวนผู้หญิงเป็นหัวหน้าครัวเรือน ร้อยละ ๒๐.๒ ในปี ๒๕๔๓ (หนังสือสำมะโนประชากรและเคหะ ปี ๒๕๔๓ เรื่อง การจำแนกลักษณะของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ)

๕) จำนวนผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยในปี ๒๕๔๕ มีผู้สูงอายุ ๕,๕๕๐ คน ในจำนวนประชากร ๑,๐๐๐,๐๐๐ คน และเพิ่มขึ้นเป็น ๖,๑๗๑ คน ในจำนวนประชากร ๑,๐๐๐,๐๐๐ คน ในปี ๒๕๔๖ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๕)

๖) ความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัวมีแนวโน้มลดลง กล่าวคือ ช่วงก่อนเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ ดัชนีความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัว มีค่าร้อยละ ๖๘.๔๘ ระหว่างเกิดวิกฤตลดลงเหลือร้อยละ ๖๖.๘๕ ภายหลังจากวิกฤตลดลงเหลือร้อยละ ๖๓.๓๕ และยังคงลดลงอย่างต่อเนื่อง ในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ และ ๒๕๔๕ เหลือร้อยละ ๖๒.๕๒ และ ๖๒.๒๑ ตามลำดับ สัมพันธภาพที่อบอุ่นในครอบครัว ค่าดัชนีลดลงจากร้อยละ ๗๕.๗๘ ในช่วงเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ เหลือร้อยละ ๖๕.๔๑ ในช่วงหลังวิกฤต และลดลงอย่างต่อเนื่อง ในปี พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๕ เหลือร้อยละ ๖๗.๔๕ ด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจมีทิศทางดีขึ้น จากร้อยละ ๕๓.๓๔ ในช่วงวิกฤต เป็นร้อยละ ๕๕.๘๒ ภายหลังจากวิกฤต และเพิ่มเป็นร้อยละ ๕๗.๕๗ ในปี ๒๕๔๔ แต่ยังคงอยู่ในระดับที่ต้องปรับปรุง (ตัวชี้วัดครอบครัวอยู่ดีมีสุข สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว, ๒๕๔๕)^{๒๓}

จากสถิติข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของประชากรในสังคมไทย ดังที่ได้กล่าวมาจะพบได้ว่า ครอบครัวไทยมีแนวโน้มเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัวมีแนวโน้มลดลง ก็นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามมา

๒.๗.๒ การเปลี่ยนแปลงสภาพของสังคมไทยในปัจจุบัน

๒.๗.๒.๑ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ดังได้กล่าวแล้วมีผลกระทบต่อระบบครอบครัวในสังคมสมัยใหม่อย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อครอบครัวในเขตเมืองที่เต็มไปด้วยการต่อสู้แข่งขันเพื่อการอยู่รอดในสังคม การที่สมาชิกครอบครัวต้องออกไปทำงานนอกบ้านและการที่ภรรยาต้องมีการหาเลี้ยงครอบครัวควบคู่กับสามี ทำให้บทบาทของคร้วคร้วเปลี่ยนแปลงไปหน้าที่ในการอบรมลูกๆ ซึ่งเคยเป็นหน้าที่สำคัญของครอบครัวกลายเป็นหน้าที่ทางโรงเรียนและสื่อมวลชนความสัมพันธ์และความผูกพันระหว่างพ่อแม่และลูกลดน้อยลงประกอบกับการกินอยู่แบบเมืองไม่เอื้ออำนวยให้อยู่กินกันแบบเป็นครอบครัวใหญ่ๆ บรรดาญาติพี่น้องจึงลดความสำคัญในการที่จะเข้ามาช่วยอบรมเลี้ยงดูเด็ก ดังนั้น ครอบครัวจึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการหรือมีความผูกพันทางอารมณ์โดยใกล้ชิดกับสมาชิก เพราะมีกิจกรรมนอกบ้านต่างๆ มากมาย ทำให้ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาหรือบิดากับลูกมีมากขึ้น

สำหรับครอบครัวที่สามีและภรรยาต่างก็มีงานทำและมีรายได้ด้วยกันทั้งคู่ บทบาทของภรรยาได้เปลี่ยนจากผู้ตามหรือ “ข้างเท้าหลัง” มาอยู่เสมอหรือเท่าเทียมกับสามี ความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยาในกรณีเช่นนี้มักมีความตึงเครียดเกิดขึ้นได้ง่าย เนื่องจากภรรยามีภาระต้อง

^{๒๓} สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. ๒๕๔๗-๒๕๕๖, หน้า ๑-๒.

ดูแลและรับผิดชอบมากขึ้นทั้งในบ้านและนอกบ้าน กล่าวคือ บทบาทของผู้หญิงเพิ่มมากขึ้นจากแม่บ้าน แม่ของลูก และเป็นคนทำงานด้วย ทำให้เหนื่อยหงุดหงิดและอารมณ์เสียได้ง่าย ภารกิจดี การที่ภรรยา มีบทบาทและอำนาจในครอบครัวเท่าเทียมกับสามีก็ไม่จำเป็นว่าจะต้องนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดีถึงขีดสุดเสมอไป จากการศึกษาของนักสังคมวิทยาพบว่า สามีภรรยาสามารถปรับตัวได้โดยสามียอมรับบทบาทเท่าเทียมกับภรรยา และเห็นใจในภาระของภรรยาที่เพิ่มมากขึ้น บางรายหาทางแก้ความตึงเครียดที่เกิดขึ้นด้วยการหาเครื่องทุ่นแรงหรือผ่อนแรงมาใช้ รวมทั้งฝ่ายสามีก็หันมาช่วยภรรยาเลี้ยงลูกและแบ่งเบาภาระของภรรยาด้วยการทำงานบ้านบางอย่างแทน นอกจากนี้ต้องไม่ให้คนอื่นเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจแก้ปัญหาต่างๆ ในครอบครัวนั้นๆ ด้วย เพราะการมีบุคคลที่สามเข้ามาเกี่ยวข้องจะยิ่งก่อให้เกิดปัญหามากยิ่งขึ้น สำหรับในสังคมที่ยังเน้นค่านิยมแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างชายและหญิง และถือว่าชายควรเป็นใหญ่ในครอบครัว เมื่ออยู่ต่อหน้าคนอื่นทั้งสามีและภรรยาจะพยายามปฏิบัติตัวให้เป็นไปตามบทบาทที่สังคมต้องการ คือ แสดงให้เห็นว่าสามีเป็นใหญ่ในครอบครัว ทั้งนี้เพื่อรักษาหน้าที่หรือภาพพจน์ของความเป็นสามีและภรรยาที่ดีไว้

๒.๗.๒.๒ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม แนวโน้มอีกประการหนึ่งของครอบครัวสมัยใหม่ คือ มีการแยกกันอยู่หรือการทอดทิ้งกันเพิ่มมากขึ้น มีครอบครัวชนชั้นแรงงานจำนวนไม่น้อยที่เด็กอยู่กับแม่หรือญาติเพราะพ่อหรือแม่หรือทั้งพ่อและแม่ต้องไปทำงานหาเงินที่อื่น หรือมีการทอดทิ้งลูกกันไปแต่งงานใหม่ทั้งคู่ ทำให้เด็กต้องอยู่ในความดูแลของญาติฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง สำหรับปัญหาในการอบรมเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวที่พ่อแม่ไม่ได้อยู่กับลูกนั้น จากการศึกษาในประเทศตะวันตกยังไม่สามารถสรุปได้ว่าเด็กที่เติบโตจากครอบครัวที่ขาดพ่อหรือแม่หรือทั้งสองฝ่ายเป็นเด็กที่มีปัญหามากกว่าเด็กจากครอบครัวที่มีทั้งพ่อทั้งแม่อยู่พร้อมกัน และเป็นที่น่าสังเกตว่าเด็กที่มีปัญหาหรือเด็กที่กระทำผิดต่างๆ มักจะมาจากครอบครัวที่พ่อแม่อยู่ด้วยกันแต่มีข้อขัดแย้งทะเลาะกันทุกวัน จนเด็กไม่มีความสุขมากกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่แยกทางกันอยู่

๒.๗.๒.๓ การหย่าร้าง ในสังคมสมัยใหม่การหย่าร้างมีจำนวนมากขึ้น และกลายเป็นวิธีการหนึ่งในการแก้ปัญหาในครอบครัวไปแล้ว การหย่าร้างไม่ใช่เรื่องที่น่าอับอายอีกต่อไป สังคมยอมรับว่าการหย่าร้างมากขึ้น โดยมีความคิดว่าหากอยู่ด้วยกันแล้วไม่มีความสุขก็ควรหย่ากันไปจะดีกว่า เพราะในสังคมสมัยใหม่เน้นในเรื่องผลประโยชน์และความพอใจส่วนตัวเป็นเรื่องสำคัญ ประกอบกับสภาพการดำเนินชีวิตในเมืองที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน ตัวใครตัวมัน ความแออัดคับคั่งไปด้วยผู้คนและสิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยตึกสูงๆ หรือที่เรียกกันว่าป้าคอนกรีต ค่าครองชีพสูง ความสับสนวุ่นวายต่างๆ รวมทั้งความแตกต่างในภูมิหลังของกลุ่มสมรส จึงทำให้คนเมืองมีความตึงเครียดทางอารมณ์สูง สุขภาพจิตเสื่อม และส่งผลให้เกิดปัญหานานัปการ อันจะนำไปสู่การหย่าร้างขึ้นในที่สุด

๒.๗.๒.๔ การเปลี่ยนแปลงด้านบุคลิกภาพ สำหรับบุคลิกภาพของเด็กในสังคมสมัยใหม่จะพบว่าแตกต่างไปจากในสมัยเดิมอย่างสิ้นเชิงจากเด็กที่เคยอ่านสอนง่ายมาเป็นเด็กที่มีความมั่นใจในตัวเองสูง มีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ซึ่งคงจะเป็นเพราะอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตกและการอบรมจากสื่อมวลชนต่าง ๆ นั้นเอง เด็กจะตัดสินใจเอง มีการพักผ่อนหย่อนใจมากขึ้น คือ มีการเที่ยวหรือพบประสังสรรค์กับเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน โดยเลียนแบบจากผู้ใหญ่ มีการสร้างวัฒนธรรมย่อยของตนขึ้นมา โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กวัยรุ่น และจากการที่พ่อแม่ต้องทำงานนอกบ้านเด็กจึงขาดความใกล้ชิดและไม่ได้รับความอบอุ่นจากพ่อแม่ ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัยขึ้น เวลาพบกันพูดคุยกันไม่รู้เรื่อง เวลาพักผ่อนก็ต่างคนต่างไป เด็กจึงมีความดิ้นแค้นและอารมณ์รุนแรงมาก ขาดความรับผิดชอบและหันไปบูชาและเลียนแบบคนที่มีความสามารถในรูปแบบต่างๆ แทน เช่น ดารา นักร้อง เป็นต้น

การที่ชายหญิงอยู่ด้วยกันโดยไม่จำเป็นต้องแต่งงานเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมสมัยใหม่ โดยเฉพาะในสังคมอเมริกันพบว่าจำนวนของคู่ที่อยู่ด้วยกันโดยไม่แต่งงานเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่า นับจาก ปี ๑๙๗๐ ถึงปี ๑๙๙๘ และมีจำนวนกว่าหนึ่งล้านคน จนถึงปัจจุบันคาดว่าจะ เป็นจำนวนที่ไม่น้อยเลย สถาบันการสมรสตามประเพณีเดิมกำลังเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ว่ายังเหมาะสมอยู่หรือไม่ แบบแผนการสมรสแบบใหม่ที่เรียกว่า “การแต่งงานเปิด” ซึ่งหนุ่มสาวไม่มีพันธต่อกัน และมีอิสระมาก เป็นวิถีชีวิตคู่ที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในหมู่คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่

ชีวิตครอบครัวในสังคมสมัยใหม่ที่มีลักษณะของกลุ่มสมรสที่แยกตัวไปอยู่ต่างหากทำให้สถานภาพของพ่อแม่ในวัยชราคลุมเครือ เนื่องจากต้องออกจากงานหรือไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีความสำคัญทางสติปัญญา ไม่มีโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจ รวมทั้งลูกหลานไม่รู้สึกรู้ว่ามีภาระผูกพันต่อคนชราอีกต่อไป จึงไม่เอาใจใส่ดูแลรวมทั้งให้ความเคารพนับถือน้อยลง ด้วยเหตุดังกล่าวคนชราเป็นจำนวนไม่น้อยถูกทอดทิ้ง บางรายต้องไปอยู่ตามสถานสงเคราะห์คนชรา เป็นต้น^{๒๔}

สรุปว่า ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่เป็นหลักสำคัญที่สุดของสังคม ทำหน้าที่หล่อหลอมและขัดเกลาความเป็นมนุษย์ให้แก่สมาชิกของครอบครัว ด้วยการอบรมเลี้ยงดู ให้ความรัก ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมให้แก่สมาชิกในครอบครัว เพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีความพร้อมที่จะทำงานอย่างเต็มที่และสร้างสรรค์ เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติต่อไป ดังนั้น ครอบครัวจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลที่สุดต่อชีวิตของทุกคน ชีวิตครอบครัวในสังคม

^{๒๔} วิจารณ์ สอนวิทย์ และคณะ, สังคมวิทยา, หน้า ๘๔-๘๖.

สมัยใหม่มีแนวโน้มว่าจะต้องเผชิญกับปัญหาอื่นๆ อีกมาก ซึ่งเชื่อแน่ว่าจะมีผลกระทบต่อความมั่นคงต่อครอบครัวอย่างมาก เช่น พฤติกรรมรักร่วมเพศระหว่างชายกับชายหรือหญิงกับหญิงการว่าจ้างหญิงอื่นตั้งครรถ์แทน หรือการผลิตสมาชิกใหม่ในหลอดแก้ว อันเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการแพทย์สมัยใหม่ รวมทั้งปัญหาเด็กนอกสมรสเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมภายในสังคมที่เต็มไปด้วยสื่อมวลชนและสถานบันเทิงเรีงรมย์ในรูปแบบต่างๆ ที่ส่งผลให้มีการตั้งครรถ์นอกสมรสมากขึ้นและนำไปสู่ปัญหาสังคมอื่นๆ ต่อไป

สรุปผลวิจัยจากการศึกษาบริบทครอบครัวชาวไทยในปัจจุบันเผชิญกับสภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากปัจจัยภายในครอบครัวและปัจจัยแวดล้อมในชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยสภาพเศรษฐกิจ ซึ่งเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสมัยใหม่

ผลกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไป จะเห็นได้ว่าครอบครัวไทยมีลักษณะหลากหลายยิ่งขึ้น และสมาชิกในครอบครัวมีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจยังผลให้เกิดความสั่นคลอนของสถาบันครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านโครงสร้างและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว ที่มีต่อกันทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติในอนาคต

บทที่ ๓

ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวไทย

ในบทที่สองที่ผ่านมาผู้วิจัยได้ศึกษาบริบทของครอบครัวไทยความสำคัญความหมาย โครงสร้างของครอบครัวบทบาทหน้าที่ของครอบครัวไทย ตลอดจนแนวโน้มของครอบครัวสังคมไทย สำหรับในบทที่สามนี้จะได้ศึกษาสภาพของปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวไทยเมื่อความขัดแย้ง เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือฆราวาสแล้ว การที่จะอยู่ร่วมกันด้วยความรักใคร่ สนิทสนมกันนั้นก็เป็นเรื่องยาก จึงจำเป็นต้องศึกษาหาสาเหตุของปัญหา ในครอบครัวหนึ่งๆ อย่าง น้อยเป็นการอยู่ร่วมกันของบุคคล ๒ คน ขึ้นไปคือ สามีและภรรยาหรือมากกว่านั้น เช่น อาจมีญาติ พี่น้องของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย แต่ครอบครัวในปัจจุบัน เนื่องจากภาระหน้าที่ในการ ประกอบอาชีพ ตลอดจนภาวะเศรษฐกิจทำให้คู่สามีภรรยา มีเวลาให้กันน้อย ลักษณะของครอบครัว ส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวเล็กๆ ที่ประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูก ไม่เกิน ๒-๓ คน ความผูกพันระหว่าง ครอบครัวแทบไม่มีหรือมีน้อย ปัญหาที่ครอบครัวส่วนใหญ่ประสบมักเป็นปัญหาต่างๆ ฉะนั้น จึง จำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งและปัญหาอื่นๆ ในครอบครัว เป็นลำดับ ดังนั้น พึงทราบความหมายของความขัดแย้งและคำอื่นๆ ที่มีความหมายคล้ายคลึงและตรงกันข้าม กัน ดังนี้

๓.๑ ความหมายของความขัดแย้ง

ความขัดแย้ง หมายถึง ความไม่ลงรอยกัน การมีความคิดเห็นและการกระทำที่ไม่ เหมือนกันนี้ถือเป็นอุปสรรคที่สำคัญอย่างหนึ่งในการอยู่ร่วมกัน ในการพัฒนาชีวิตและสังคมของ มวลมนุษยทุกสังคมตั้งแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบัน ซึ่งผลของความขัดแย้งต่างๆ นั้นล้วนแต่แสดง ออกมาเป็นความทุกข์ทรมาน ความสงบสุขในชีวิต และความไร้ระเบียบของสังคมมนุษย์

๓.๑.๑ ความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ขัดแย้ง” และคำอื่นๆ ที่มีความหมายคล้ายคลึงและตรงกันข้ามกันไว้ ดังนี้

ขัด : ให้ติดขวางไว้ไม่ให้หลุดออก เช่น ขัดกระดุม ขัดกลอน ขัดคำสั่ง ไม่ลงรอยกัน เป็นต้น

ขัดแย้ง : ไม่ลงรอยกัน

ขัดเคือง : โกรธเพราะถูกขัดใจ เป็นต้น

ขัดใจ : โกรธเพราะทำไม่ถูกใจ ไม่ยอมให้ทำตามใจ

ขัดตา : ดูไม่ถูกตา ดูไม่เหมาะตา ขัดนัยน์ตา ขัดลูกตา หรือขัดลูกหูลูกตา ก็ว่า^๑

แย้ง : ไม่ตรงหรือลงรอยเดียวกัน เช่น ความเห็นแย้งกัน ข้อความแย้งกัน^๒ เป็นต้น

โต้แย้ง : แสดงความเห็นแย้งกัน^๓

ส่วนคำอื่นๆ ที่มีความหมายตรงกันข้ามกับคำว่า “ขัดแย้ง” มี ดังนี้

ปรองดอง : ออมชอม ประนีประนอม ยอมกัน ไม่แก่งแย่งกัน ตกลงกันด้วยความใกล้เคียง ตกลงกันด้วยไมตรีจิต^๔

สามัคคี : ความพร้อมเพรียงกัน ความปรองดองกัน กิริยาที่พร้อมเพรียงกันทำ ที่ร่วมมือร่วมใจกันทำ เช่น กลืนสามัคคี ฝ่าป่าสามัคคี เป็นต้น^๕

สมัครสมาน : เชื่อมสามัคคี เช่น จะทำการงานอะไรขอให้สมัครสมานกัน^๖

สมานคติ : การดำเนินอย่างเดียวกัน การมีความเห็นพ้องกัน

สมานฉันท์ : ความพอใจร่วมกัน ความเห็นพ้องกัน เช่น มีความเห็นเป็นสมานฉันท์^๗

ร่วมใจ : มีความนึกคิดอย่างเดียวกัน เช่น เพื่อนร่วมใจ

ร่วมมือ : พร้อมใจช่วยกัน^๘

สรุปผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า ความขัดแย้ง หมายถึงความขัดแย้งระหว่างบุคคลเป็นการแสดงออกถึงการต่อต้านกันระหว่างบุคคลสองคนหรือมากกว่า โดยที่บุคคลหนึ่งพยายามที่จะกีดกัน หรือรบกวนการกระทำของบุคคลหนึ่ง สาเหตุที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลนั้นเกิดขึ้นเนื่องจากความแตกต่างกันของค่านิยม ความคิด การพูดการกระทำ รวมทั้งความต้องการบทบาท เป้าหมาย และการแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกันของบุคคล ล้วนแต่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างบุคคลทั้งสิ้น

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๖-๑๗๗.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘๑. ๕๑๗.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕๒.

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑๗.

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๖-๕๒๗.

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๒๕.

^๗เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๗๘.

^๘เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓๐.

๓.๑.๒ ความหมายในพจนานุกรมลัพท์ภาษาอังกฤษ

พจนานุกรมลัพท์ภาษาอังกฤษ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ขัดแย้ง” และคำอื่นๆ ที่มีความหมายคล้ายคลึงไว้ ดังนี้

Conflict : การพิพาท การต่อสู้ การปะทะ การขัดแย้ง (ทางความคิด) เช่น Your ideas about marriage conflict with mine. แปลว่า ความเห็นเรื่องการแต่งงานของท่านขัดแย้งกับฉัน^๕

Their account of events conflicts with ours. แปลว่า การบรรยายเหตุการณ์ของพวกเขาแตกต่างจากของเรา.^๖

Different : ความแตกต่างกัน เช่น You look different. Life would be very different now if the computer had not been invented. แปลว่า คุณตัดสินต่างกัน. การดำเนินชีวิตจะแตกต่างมากถ้าคอมพิวเตอร์ได้ถูกสร้างขึ้นมาใช้(ในชีวิต).^๗

Disagree : ไม่เห็นด้วย เช่น I showed my article to the editor. He disagreed with almost everything I had written. แปลว่า ฉันได้นำเสนอบทความไปยังบรรณาธิการ. (แต่) เขาเกือบจะไม่เห็นด้วยกับทุกสิ่งที่ฉันเขียนไป.^๘

จากการศึกษาความหมายของคำว่า ขัดแย้ง ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า ความขัดแย้ง คือใช้วิธีการเผชิญปัญหาความขัดแย้งที่รากฐานมูลเหตุของปัญหา โดยใช้การ “เสริม-ป้องกัน” (provention) กล่าวคือ วิเคราะห์สภาพความขัดแย้งโดยไม่ลืมนิติความเป็นมนุษย์ ไม่เพียงใส่ใจกับเงื่อนไขแวดล้อมของความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเท่านั้น แต่รวมไปถึงการเสริมสร้างเงื่อนไขที่จะทำให้ความสัมพันธ์แปรเปลี่ยนไปในทางที่ดีและสร้างสรรค์ยิ่งขึ้น^๙

^๕ สำนักพิมพ์ บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, **English-Thai Dictionary for Thai learners**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๑.

^๖ Oxford University Press, **Oxford Advanced Learner's Dictionary**, (British : Oxford University Press, 1995), P. 241.

^๗ Longman Group UK Limited, **Longman Language activator (The World's First Production Dictionary)**, (British : Longman Group UK Limited, 1997), P. 337.

^๘ Ibid., p. 349.

^๙ John Burton, **Conflict : Resolution and Provention**, (New Yorks : St. Martin's Press, 1990), P. 3.

กล่าวได้ว่า ในอดีตตั้งแต่มนุษย์เริ่มอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ก็เริ่มมีความขัดแย้งกันขึ้นในสังคม มีผู้กล่าวว่าความขัดแย้งเริ่มมีขึ้นเมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป ระดับความซับซ้อนของความขัดแย้งมีตั้งแต่น้อยจนถึงซับซ้อนมาก ความขัดแย้งในสัตว์ก็มีแต่เป็นลักษณะที่ไม่ซับซ้อน(Simple or instinct conflict) เช่น การแย่งอาหาร การแย่งตัวเมียเป็นต้น แต่ในมนุษย์ซึ่งมีความคิด มีอารมณ์ มีการวางแผนซับซ้อน ความขัดแย้งในสังคมยิ่งทวีความซับซ้อนยุ่งยากขึ้นเท่านั้น ความขัดแย้งในสังคมมีตั้งแต่หน่วยเล็ก คือ ครอบครัว หน่วยงาน ระดับประเทศไปจนถึงระดับระหว่างประเทศ ดังนั้น จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการ เพื่อบรรเทาความขัดแย้งให้เบาบางลงจนถึงให้หมดสิ้นไป

สรุป ความหมายของคำว่า “ขัดแย้ง” และคำอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกันและตรงกันข้ามกันนั้น ล้วนแสดงให้เห็นถึงปัญหาหรือลักษณะของความขัดแย้งและลักษณะของการอยู่ร่วมกันอย่างไม่มี ความขัดแย้งกันได้ว่าความขัดแย้ง เป็นไปเพื่อโทษหรือความไม่สงบสุขไม่ว่า ความคิด การพูดจา และการกระทำของมนุษย์ในด้านต่างๆ เช่น เรื่องการงาน การอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งถือเป็นเรื่องอุปสรรคอย่างหนึ่งที่ขัดขวางความเจริญรุ่งเรืองและสันติภาพของมวลมนุษยชาติได้ หากมนุษย์ทุกคน ครอบครัวทุกสังคมใน โลกปรารถนาความเจริญรุ่งเรืองแก่ตนและสังคมของตนแล้ว มนุษย์แต่ละคน ต้องละเลิก ความขัดแย้งต่อกันไม่ว่าเรื่องใดๆ พร้อมทั้งต้องมีแนวคิด การกระทำไปในทิศทาง เดียวกัน กล่าวคือ ต้องรู้จักสามัคคีกันภายในครอบครัว แล้วแผ่ขยายออกไปสู่สังคมโดยมีน้ำใจ ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันจึงจะสามารถเข้าถึงความเป็นครอบครัว สังคมมนุษย์ที่ สมบูรณ์ถึงพร้อมด้วยความเจริญรุ่งเรืองได้อย่างแท้จริง

๓.๒ สาเหตุและลักษณะของความขัดแย้ง

ความขัดแย้งในครอบครัวเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นได้ แม้ในครอบครัวที่บอกว่ามี ความสุขสงบราบรื่นอย่างมาก ก็มีความขัดแย้ง เพราะในชีวิตคนสองคนที่มีแบบแผนชีวิตที่แตกต่าง กันมาอยู่รวมกัน ย่อมมีความคิดที่แตกต่างกัน

สาเหตุของความขัดแย้ง ด้านความรัก เมื่อครั้งรักกันนั้น ทุกอย่างได้รับการยอมรับและ ยกเว้น ครั้นเวลาผ่านไปความเคยชิน และความรักค่อยๆ ลดลงเหลือความผูกพัน ความรับผิดชอบ และการยึดถืออุดมการณ์ด้านชีวิตครอบครัวของแต่ละคน เมื่อมีชีวิตคู่ เป้าหมายชีวิตคู่จะมีความสำคัญกว่าเป้าหมายส่วนตัว และบุคลิกส่วนตัวของแต่ละคนก็จะถูกเปิดเผยออกมาตามวาระ และโอกาส ยิ่งถ้าหากบุคลิกนั้นมีความคิดที่ต้องการเป้าหมายส่วนตนยิ่งใหญ่มากกว่าเป้าหมายชีวิตคู่ ก็

ยิ่งจะทำให้ความขัดแย้งรุนแรงมากขึ้น ก่อให้เกิดภาวะวิกฤตขึ้นในครอบครัวนั้นมีพื้นฐานมาจากสาเหตุต่างๆ เช่น

๑) บทบาทของแต่ละคนในครอบครัว เพราะปัจจุบันนี้การแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน ไม่มีอีกแล้ว มีแต่การช่วยเหลือกัน เพราะหญิงชายต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัวช่วยเหลือกัน

๒) นิสัยส่วนตัวที่มาจากแบบแผนชีวิตจากครอบครัวเดิม มีนิสัยส่วนตัวบางอย่างที่คู่สมรสต้องปรับเปลี่ยน แต่บางคนไม่ยอมปรับและบางคนปรับไม่ได้ เช่น เจ้าระเบียบ ไม่มีระเบียบ ใจน้อย ใจร้อน โกรธง่าย ความคาดหวังกับอีกฝ่ายหนึ่ง

๓) ทักษะคิดในการเลี้ยงดูที่ต่างกัน เรื่องการใช้ชีวิต การประหยัด ค่านิยม เรื่องโรงเรียน การให้ความสำคัญกับเรื่องการแต่งกาย โรงเรียน การรับประทานอาหาร

๔) เรื่องเพศ รสนิยมทางเพศ

๕) ความกดดันในชีวิตประจำวัน จากการทำงาน ปัญหาจากที่ทำงาน เศรษฐกิจ คนที่เครียดจากสิ่งต่างๆ รอบตัวก็จะง่ายต่อการเกิดอารมณ์เสีย

เมื่อใดก็ตามที่มีปัญหาหรือวิกฤตเกิดขึ้นในครอบครัว ขอให้คู่สมรสหยุดทบทวนด้วยตัวเองก่อนว่า เป้าหมายในชีวิตคู่ของตัวเองคืออะไร ปรัชญาชีวิตคู่ที่ยึดถืออันคืออะไร มีคุณค่า มีความหมายสำหรับตัวเองหรือไม่ การจัดการกับวิกฤตมีทางออกได้หลายทาง ต้องคำนึงเสมอว่า ถ้าแก้ไขแบบรุนแรงตัวท่านและครอบครัวจะได้รับผลกระทบอย่างไรบ้าง การแก้ไขแบบประนีประนอม หันหน้าเข้าหากัน ผ่อนสั้นผ่อนยาว ปรับตัวคนละครึ่งทาง ช่วยแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกัน เสียสละให้บุตรได้ประโยชน์สูงสุด คงจะหลีกเลี่ยงความแตกแยกของครอบครัวได้^๔

ความขัดแย้งอันนำไปสู่ทะเลาะวิวาท ไม่ไว้ใจ ไม่เชื่อใจกัน ไม่เคารพ ผ่อนหนักคลายเบาและการหย่าร้างกันของสามีภรรยาในสังคมไทยปัจจุบัน นับว่ามีความรุนแรงมากขึ้นทุกที เป็นปัญหาของสังคม ซึ่งหมายถึงสภาวะหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมก่อให้เกิดความเดือดร้อน ไม่เป็นที่ปรารถนาของคนหมู่มาก และผู้คนในสังคมไม่ต้องการให้เกิดสถานการณ์เช่นนั้นขึ้น ฉะนั้น ลักษณะของปัญหาความขัดแย้งในปัจจุบัน สามารถสรุปได้ ๔ ลักษณะ ได้แก่

๑) เป็นสถานการณ์ซึ่งมีผลเลวร้ายแก่คนหมู่มากในสังคม

๒) เป็นสถานการณ์ที่คนส่วนมากไม่ต้องการให้เกิดขึ้น

๓) เป็นสถานการณ์ที่สามารถแก้ไขได้

^๔สุรพงศ์ อัมพันวงษ์, “สลายความขัดแย้งในครอบครัว,” <<http://www.dmh.go.th/main.asp>>, ๑ มกราคม ๒๕๕๒.

๔) การแก้ไขสถานการณ์ต้องกระทำร่วมกันของผู้คนในสังคม^๕

ในวิถีทางสังคมมนุษย์นั้น ความขัดแย้งย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ก็จะพยายามแสวงหาแนวทางเพื่อขจัดความขัดแย้งนั้นให้ได้ วิธีการดังกล่าวนี้มีหลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ บุคคล สถานที่ และสถานการณ์ในขณะที่ความขัดแย้งเกิดขึ้น เราอาจจะใช้วิธีการกำจัดหรือบรรเทาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยทั่วๆ ไปได้ ดังนี้

๑) เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น วิธีที่ง่ายที่สุด และไม่นำไปสู่ความรุนแรง คือ การชั่งจูงด้วยคำพูดหรือประพาดกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่นการไกล่เกลี่ยปรองดอง ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้ หากคู่กรณียอมรับการไกล่เกลี่ยปรองดองนั้น ย่อมทำให้สามารถขจัดความขัดแย้งไปได้

๒) ในบางสถานการณ์ เมื่อเกิดความขัดแย้ง ในบางครั้งการไกล่เกลี่ย อาจจะไม่ประสบความสำเร็จ เพราะแต่ละฝ่ายไม่สามารถยอมรับข้อตกลงในการไกล่เกลี่ยได้ ในกรณีเช่นนี้ การขู่ลงทัณฑ์ ก็อาจจะถูกนำมาใช้เพื่อขจัดความขัดแย้ง เพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์โดยทั่วไปย่อมกลัวการลงโทษ เพราะการลงโทษย่อมนำความเดือดร้อนมาสู่ตน การขู่ว่าจะลงโทษจึงทำให้สามารถขจัดความขัดแย้งได้ในบางกรณี

๓) ความขัดแย้งในกรณีบางกรณี มีลักษณะรุนแรง ซึ่งคู่กรณีไม่ยอมรับวิธีการไกล่เกลี่ยปรองดอง หรือแม้กระทั่งการขู่ลงโทษ ด้วยเหตุนี้ การขจัดความขัดแย้ง จึงกลายเป็นการกระทำที่รุนแรงต่อบุคคล เช่น การทำร้ายร่างกาย หรือเข่นฆ่ากัน เราจะเห็นอยู่เสมอจากข่าวหนังสือพิมพ์ หรือ โทรทัศน์ ว่าวิธีการขจัดความขัดแย้งแบบนี้ เริ่มทวีความรุนแรงขึ้นในสังคมมากยิ่งขึ้น

๔) การกระทำที่รุนแรงต่อบุคคลและทำลายทรัพย์สิน

๕) การทำลายทรัพย์สินเท่านั้น

๖) ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง หรือ สันติวิธี

ในทางปฏิบัติจริงเมื่อเกิดความขัดแย้ง ผู้ที่อยู่ในสถานการณ์อาจใช้รูปแบบปฏิบัติการแบบใดแบบหนึ่งหรือหลายแบบปะปนกันได้ การปฏิบัติการไร้ความรุนแรงเกิดขึ้นภายใต้ขบวนการทัศน์ที่ไม่ยอมรับความรุนแรงเป็นเพียงทางเดียวที่จะแก้ไขความขัดแย้งได้ แต่ทว่าความขัดแย้งทำให้เกิดความเจริญไปสู่ภาวะที่ดีขึ้น ถ้าสังคมไม่มีความขัดแย้งเลยความเปลี่ยนแปลงอาจไม่เกิดขึ้น ความขัดแย้งนั้นมิได้มีอยู่เฉพาะทางสังคมเท่านั้น แต่เป็นปรากฏการณ์ทั่วๆ ไป แม้แต่ในตัวของเราเองก็มีความขัดแย้งภายในตนเอง เช่น ในทางความคิด ความประพฤติปฏิบัติต่างๆ ใน

^๕อุทัย หิรัญโต, สังคมวิทยาประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๕), หน้า ๒๘๔-๒๘๕.

ชีวิตประจำวัน ความขัดแย้งในตัวคนเราก็กทำให้มีการปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น ดังนั้นผลของความขัดแย้งจะแบ่งออกเป็น ๒ แบบ ได้แก่

๑) ความขัดแย้งในพื้นฐาน ความขัดแย้งในระดับพื้นฐานนี้จะเพิ่มขึ้นหรือลดลงก็ขึ้นอยู่กับระดับความแตกต่างระหว่างชนชั้นว่าขัดแย้งเพียงใด ถ้ามีมากอัตราความขัดแย้งจะสูง แต่ปริมาณกลุ่มย่อยถ้ามีมากจะลดความขัดแย้งลง หรือโอกาสในการเปลี่ยนแปลงสถานภาพ ถ้าโอกาสของการเลื่อนสถานภาพสูงขึ้นได้อัตราการขัดแย้งก็จะลดลงเช่นเดียวกัน ในขณะเดียวกัน ถ้าหากเพิ่มอัตราการขัดแย้งก็จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่กว้างขวางลึกซึ้งใน โครงสร้าง ซึ่งหมายถึงว่าโครงสร้างสังคมเก่าจะต้องเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย

๒) ความขัดแย้งขั้นรุนแรง อัตราการขัดแย้งชนิดนี้จะมากน้อยย่อมแล้วแต่ปริมาณของกลุ่มย่อยที่จะสามารถรวมตัวกันได้เพียงใด ถ้ารวมตัวกันได้ก็จะรุนแรงมากขึ้น และถ้ามีการปรับแก้ระบบของรางวัลและการลงโทษไปในทางคล้อยตาม ก็ย่อมจะลดอัตราการขัดแย้งลง และควบคุมการขัดแย้งนั้น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนความขัดแย้งในครอบครัวเมื่อเกิดขึ้นแต่ละครั้งนั้น ผลสุดท้ายมักจะตกอยู่กับทุกๆ คนในครอบครัวโดยเฉพาะผู้ที่เป็นลูก และหากแยกระดับความรุนแรงแล้ว แบ่งได้ ๓ ระดับ ดังนี้

๑) ความขัดแย้งในชีวิตประจำวัน อันเป็นการขัดแย้งกันในเรื่องไม่น่าจะเป็นเรื่องขัดแย้ง เช่นสามีอยากเปิดหน้าต่าง ภรรยาไม่อยากเปิด เรื่องเล็กๆ น้อยๆ แบบนี้ปกติบิดามารดามักจะแสดงออกเลย แต่สิ่งที่เด็กได้เห็นนั้นต้องการรู้ว่าบิดามารดาเมื่อเกิดความขัดแย้งกันแล้วผลสรุปของการแก้ปัญหา คือ อะไร ไม่ใช่ว่าฝ่ายหนึ่งข่มอีกฝ่าย อีกฝ่ายต้องยอม ไม่อย่างนั้นเรื่องไม่จบ

๒) ความขัดแย้งระดับปานกลาง คือ ปัญหาการเงิน และเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้สามีภรรยาพูดกันแล้วจบยาก ต้องใช้เวลาในการพูดคุยกันหลายหนกว่าจะแก้ปัญหาได้ ลักษณะแบบนี้สามีภรรยาผู้เป็นบิดามารดาจะต้องรู้ตัวว่าจะต้องแยกตัวเองออกมาในการพูดคุย ปัญหาบางเรื่องที่เด็กอาจยังไม่ อาจจะเข้าใจได้ย่อมส่งผลให้เด็กรู้สึกตกใจ วิตกกังวลจนเกินตัว

๓) ความขัดแย้งระดับรุนแรงสุดขีด เช่น การหย่าร้าง การนอกใจ การไปมีภรรยา หรือสามีใหม่ เพราะการทะเลาะแบบนี้จะเต็มไปด้วยอารมณ์มากกว่าเหตุผล การจะพูดจาเรื่องนี้ต่อหน้าเด็กไม่ว่าเด็กอายุเท่าใด จะทำให้เด็กตกใจ ปฏิกริยาของทั้ง ๒ ฝ่ายจะออกมารุนแรง ซึ่งการทะเลาะกันแบบนี้ไม่ควรที่จะเอาเด็กเข้ามารับรู้หรือเกี่ยวข้อง บิดามารดาบางคู่เมื่อทะเลาะกัน มักจะนำลูกเข้าไปเกี่ยวข้องโดยมักจะชอบถามว่าจะอยู่ข้างใคร ซึ่งถือเป็นการทำร้ายจิตใจของเด็กในระยะยาว^{๑๖}

^{๑๖}วินัดดา ปิยะศิลป์, “บิดามารดา ทะเลาะอย่างไรให้สร้างสรรค์”,

<<http://www.love&home.com/mcontents/marticle.php?Ntype=2&id=49907>>, ๑๒ มกราคม ๒๕๕๒.

ปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวไทยปัจจุบันนี้มีสาเหตุ และที่มาของปัญหาจากปัจจัยภายนอกที่ยากต่อการควบคุม ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตและความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว นอกจากนี้ยังได้พบว่าปัญหาครอบครัวส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากค่านิยม และการประพฤติปฏิบัติที่สืบทอดกันมาเพื่อให้ “ชายเป็นใหญ่ในสังคม ในบ้าน มีอิสรเสรีที่จะทำสิ่งใดได้มากกว่าหญิง” ยังคงดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่นภายในครอบครัว ขณะที่สภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมาก ตัวอย่างของการดำรงค่านิยมเช่นว่านี้มีให้เห็นอยู่เสมอ คือ

๑) พบว่าไม่มีความพยายามใดๆ ภายในครอบครัวที่จะปลูกฝังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทของลูกชาย-หญิงว่า ทั้งสองเพศจำเป็นต้องร่วมกันรับผิดชอบงานบ้าน และภาระต่างๆ ที่มีอยู่ในบ้าน เช่น การกวาดบ้าน ถูบ้าน ล้างจาน ซักเสื้อผ้า เป็นต้น ไม่มีงานใดที่เป็นของชายหรือหญิง โดยเฉพาะเท่าที่ปรากฏ ก็คือ ครอบครัวส่วนใหญ่ยังคงมอบภาระงานบ้านให้กับเด็กหญิงขณะที่เด็กชายเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องน้อยมาก

๒) ค่านิยมและการยอมรับที่ไม่ต้องการให้ชายยื่นมือเข้ามาช่วยรับผิดชอบทำงานบ้าน ยังได้รับการค้ำจุนสนับสนุนจากตัวฝ่ายหญิงเองด้วยทัศนคติที่ว่า “ชายทำงานนอกบ้านเหนื่อยมากแล้ว (ซึ่งในหลายกรณีหญิงเองอาจต้องทำงานนอกบ้านและรับภาระงานบ้านด้วย) หรือ “งานบ้านไม่ใช่งานของผู้ชาย” หรือ “ผู้ชายทำงานบ้านไม่ดีเท่าหญิง

๓) พฤติกรรมและค่านิยมที่ชายชอบดื่มเหล้า ออกไปสังสรรค์นอกบ้าน รวมทั้งการเที่ยวโสเภณีเหล่านี้บางครั้งสังคมโดยรวมหรือผู้หญิงก็เป็นฝ่ายให้ความเห็นใจและยอมรับต่อพฤติกรรมดังกล่าว เช่น “ชายทำงานมีความเครียดต้องมีทางออก (โดยการดื่ม)” “ชายต้องคบเพื่อน ต้องมีการสังสรรค์ (เพื่อความก้าวหน้าในกิจการ)” หรือ “ยอมให้สามีเที่ยวโสเภณีดีกว่ามีเมียน้อย (เพราะจะได้ไม่ต้องมีความสัมพันธ์ยืนยาว)

ค่านิยมดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นมีหลายฝ่ายเห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหาทางให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้ได้ เพราะค่านิยมเรื่องบทบาทของแต่ละเพศ ทำให้ชายมีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันในครอบครัวน้อยเกินไป และที่พฤติกรรมบางอย่างของชายสร้างความประหลาดใจให้แก่ครอบครัว จนเกิดปัญหาได้ค่อนข้างมาก จากความรู้สึกที่เห็นว่าหญิงมีสถานภาพด้อยกว่าชายในหลายๆ ด้านในอดีตส่วนใหญ่มุ่งมองที่ตัวผู้หญิงเป็นเป้าหมายในการแก้ปัญหา มากกว่าที่จะให้ความสนใจศึกษาตัวผู้ชายว่ามีทัศนคติอย่างไร และควรมีบทบาทใน

ครอบครัวมากนักน้อยเพียงใด^๓ ความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัว พอแยกได้ว่ามาจากสาเหตุต่างๆ ดังต่อไปนี้ คือ

๑) นิสัยและความเคยชินส่วนตัว เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงกันยาก เพราะเป็นนิสัยติดตัวมานานในอดีต ถึงแม้จะเปลี่ยนได้ แต่ก็ยังเป็นเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น สามีหรือภรรยาจะต้องยอมรับและเข้าใจให้ได้ แล้วปรับตัวเข้าหากัน ผ่อนสั้นผ่อนยาว ถึงจะอยู่ด้วยกันยืนยาว

๒) ขาดความตระหนักในบทบาทและหน้าที่ สมัยก่อนสามีมียุทธศาสตร์เป็นผู้นำ หาเงินเลี้ยงครอบครัว ปัจจุบัน สตรีมีบทบาทในการทำงาน หากเงินมาเลี้ยงครอบครัวเช่นกัน แต่สตรีก็ยังต้องมารับผิดชอบงานในบ้าน และอบรมสั่งสอนบุตรธิดาอีก จึงทำให้บางครั้งภรรยารู้สึกหงุดหงิดและจุกจิกจู้จี้ไปบ้าง ทำให้เกิดความขัดแย้งได้ และสามีบางคนก็ไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง คอยตำหนิ คุด่าภรรยาว่าไม่อบรมเลี้ยงดูบุตร ทั้งๆ ที่งานอบรมเลี้ยงดูบุตรก็เป็นหน้าที่โดยตรงของทั้งพ่อและแม่ ฉะนั้น ทั้งสองคนต้องช่วยเหลือกันในการอบรมเลี้ยงดูบุตร ตลอดจนงานในบ้านต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๓) ไม่มีเวลาให้กันและกัน เนื่องมาจากต่างฝ่ายต่างมีภารกิจต้องทำงาน บางทีก็แยกกันอยู่ ทำให้ไม่มีเวลาพูดคุย รับรู้สารทุกข์สุกดิบของกันและกัน ครอบครัวจึงควรมีวันแห่งครอบครัว สัปดาห์ละ ๑ วัน หรือแล้วแต่ตกลงกัน มีเวลาอยู่พร้อมหน้ากัน พ่อ แม่ ลูก มีกิจกรรมร่วมกัน

๔) ใช้ความรุนแรงตัดสินปัญหาในครอบครัว ได้แก่ การทะเลาะ คุด่า ข่มขู่ จนกระทั่งลงมือต่อยกัน ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการพุดชู้ของฝ่ายหญิง ทำให้ฝ่ายชายโกรธจนทนไม่ได้ ลงมือทำร้าย

๓.๓ ประเภทของความขัดแย้ง

ความขัดแย้งและความยากลำบากในการประกอบอาชีพอันนำไปสู่ปัญหาต่างๆ ในครอบครัวไทยในปัจจุบัน พอสรุปได้ตามสวนดุสิตโพล สถาบันราชภัฏสวนดุสิต ที่ได้สำรวจความคิดเห็นของสมาชิกในครอบครัวที่อาศัยอยู่ในเมือง โดยสุ่มตัวอย่างจากครอบครัวในอำเภอเมืองของ ๑๕ จังหวัดทั่วประเทศ จำนวน ๑,๘๗๗ คน ระหว่างวันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๒ - ๘ มกราคม ๒๕๕๓ จำแนกกลุ่มตัวอย่างได้ ดังนี้

(๑) พ่อบ้าน ๔๑๖ คน ๒๒.๑๖%

(๒) แม่บ้าน ๖๒๕ คน ๓๓.๕๑%

^๓วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, “บทบาทของผู้ชายกับปัญหาครอบครัวไทยในปัจจุบัน,”

(๓) ลูก/หลาน ๘๓๒ คน ๔๔.๓๓%

๑) สิ่งที่ครอบครัวไทยในเมือง “ขาด” และ “เป็นปัญหา”

- พ่อบ้าน อันดับที่ ๑ ต้องทำงานหนักเพราะเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ๖๕.๖๓%
 อันดับที่ ๒ เครียดกับการทำงานและมีผลกระทบกับครอบครัว ๒๐.๖๗%
 อันดับที่ ๓ ไม่ค่อยมีเวลาให้กับครอบครัว ๗.๔๕%
- แม่บ้าน อันดับที่ ๑ รายได้ไม่พอรายจ่าย ๖๓.๕๑%
 อันดับที่ ๒ ทำงานหนักไม่มีเวลาให้กับบ้าน ๒๔.๔๘%
 อันดับที่ ๓ ขาดการสังสรรค์/พักผ่อนนอกบ้าน/ ไปเที่ยว ๔.๒๕%
- ลูก/หลาน อันดับที่ ๑ ขาดความรัก/ความเข้าใจจากพ่อแม่ ๖๕.๖๕%
 อันดับที่ ๒ พ่อแม่ไม่มีเวลาให้ ๒๔.๑๖%
 อันดับที่ ๓ ขาดเงินใช้จ่าย ๘.๐๕%

๒) สาเหตุที่ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทในครอบครัว

- พ่อบ้าน อันดับที่ ๑ ความเครียดจากงาน/ เครียดจากการหารายได้ ๔๘.๘๐%
 อันดับที่ ๒ ความไม่เข้าใจกัน/ รู้ใจ ขี้บ่น เอาแต่ใจตนเอง ๒๒.๖๐%
 อันดับที่ ๓ รายได้ไม่พอรายจ่าย / เป็นหนี้ ๑๕.๑๔%
- แม่บ้าน อันดับที่ ๑ ความไม่รับผิดชอบ/ ไม่เข้าใจกัน/ ปฏิบัติตัวไม่ดี ๕๘.๕๘%
 อันดับที่ ๒ รายได้ไม่พอรายจ่าย/ เป็นหนี้ ๓๒.๔๓%
 อันดับที่ ๓ การทำงานหนักเกินไป/ รับภาระงานบ้านมากเกินไป ๓.๘๒%
- ลูก/หลาน อันดับที่ ๑ พ่อแม่ไม่ค่อยเข้าใจกัน/ ทำตัวไม่ดี ๗๒.๒๔%
 อันดับที่ ๒ เงินไม่พอใช้จ่ายในครอบครัว/เป็นหนี้ ๑๗.๖๗%
 อันดับที่ ๓ ไม่มีเวลาให้ครอบครัว ๗.๕๗%

๓) ทำอย่างไรครอบครัวจึงจะเป็นสุข

- พ่อบ้าน อันดับที่ ๑ ทุกคนปฏิบัติหน้าที่ให้ดี/ รับผิดชอบหน้าที่ ๔๓.๕๕%
 อันดับที่ ๒ อย่าสร้างปัญหา/ ไม่ทะเลาะกัน ๓๘.๕๔%
 อันดับที่ ๓ แม่บ้านไม่บ่น รู้จักจักจิก ๕.๑๓%
- แม่บ้าน อันดับที่ ๑ ทุกคนช่วยกันทำงาน/ อย่าเครียดกับงานจนเป็นปัญหา ๔๕.๔๗%
 อันดับที่ ๒ อย่าปฏิบัติตัวไม่ดี/ เกเร/ สร้างปัญหา ๓๑.๘๐%
 อันดับที่ ๓ อย่าทะเลาะกัน ๒๑.๖๒%
- ลูก/หลาน อันดับที่ ๑ พ่อแม่อย่าทะเลาะกัน ๗๑.๘๘%

อันดับที่ ๒ พ่อแม่ให้เวลากับลูก/หลานมากๆ ๑๕.๗๑%

อันดับที่ ๓ ทุกคนต้องพยายามเข้าใจกัน ๕.๔๑%^{๔๔}

ผลจากการสำรวจโครงการครอบครัวไทย เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๗ ซึ่งมีผู้ตอบคำถามมากกว่า ๓,๐๐๐ ราย จากคำถามที่ว่า ปกติใครทำงานบ้าน? พบว่าร้อยละ ๗๒ ของสตรีในเขตเมือง และร้อยละ ๗๘ ของสตรีในเขตชนบท ตอบว่าตนเองเป็นผู้ทำงานบ้าน ขณะที่เพียงร้อยละ ๑๖ ของชายในเขตเมือง และร้อยละ ๑๘ ของชายในเขตชนบท ตอบว่าตนเองเป็นผู้ทำงานบ้าน ส่วนการทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรเล็ก (อายุ ๐-๓ ปี) และบุตรโต (อายุ ๓-๑๐ ปี) ส่วนใหญ่ก็จะตกเป็นภาระของผู้เป็นภรรยามากกว่าสามี

จากโครงการวิจัยครอบครัวไทย พ.ศ.๒๕๓๗ ได้มีการสอบถามผู้ตอบ (๓,๐๐๐ กว่าราย) ว่ามีความพอใจในชีวิตสมรสของตนมากน้อยเพียงใด ผู้ตอบชายร้อยละ ๕๑ ผู้ตอบหญิงร้อยละ ๘๑ ตอบว่าโดยทั่วไปพอใจกับชีวิตสมรส แต่มีผู้ตอบหญิงมากถึงร้อยละ ๑๒ ที่ตอบว่ามีความรู้สึกเฉยๆ และร้อยละ ๗ ที่ตอบว่าไม่พอใจกับชีวิตสมรส ซึ่งโดยรวมแล้วพบว่าผู้ตอบหญิงมีความพอใจในชีวิตสมรสน้อยกว่าผู้ตอบชาย ทั้งนี้อาจเนื่องจากภาระที่หญิงต้องรับภาระมากกว่าชายในการครองชีวิตคู่ ในโครงการเดียวกันนี้ ผู้ตอบหญิงมากถึงร้อยละ ๖ (เปรียบเทียบกับชายร้อยละ ๑) ตอบว่าตนเคยคิดถึงการหย่าร้างกับคู่สมรสบ่อยครั้ง และมีผู้ตอบหญิงจำนวนมากถึงร้อยละ ๑๖ ที่ตอบว่าแม้จะไม่บ่อยครั้งนักแต่ก็เคยคิดถึงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างตนและคู่สมรส^{๔๕}

รายงานการวิจัยเรื่อง “หลักธรรม” (นำมาเฉพาะปัญหาความขัดแย้ง การทะเลาะวิวาท และการขาดความสามัคคี) ของกลุ่มคนในสังคมแต่ละกลุ่ม ได้แก่

- ๑) กลุ่มเด็กและเยาวชน
- ๒) กลุ่มประชาชนทั่วไปและผู้ปกครอง
- ๓) กลุ่มข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ดำเนินงานวิจัยโดย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาควิชาศึกษาศาสตร์ ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนจากกรมการศาสนา ปีงบประมาณ ๒๕๔๗ พบว่า

^{๔๔}สวนดุสิต โพล, “สิ่งที่ขาดของครอบครัวไทยที่อาศัยอยู่ในเมือง,” <<http://www.ryt9.com/news/2000-01-08/27074200>>, 12 January 2009.

^{๔๕}วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, “บทบาทของผู้ชายกับปัญหาครอบครัวไทยในปัจจุบัน,” <<http://www.ramament.com/journal/v4332f.html>>, ๑๒ มกราคม ๒๕๕๒.

๑. ปัญหาความขัดแย้ง การทะเลาะวิวาทและการขาดความสามัคคีของเด็กและเยาวชน

สาเหตุเกิดจาก การขัดผลประโยชน์กันในเรื่องทรัพย์สินเงินทอง และความคิดเห็นอันเป็นทัศนคติ ทัศนคติ ศาสนา อุดมการณ์ และการเห็นแก่พวกพ้อง ซึ่งการที่หมู่คณะทำงานร่วมกันได้ เพราะ ๒ สาเหตุ คือ สีสสามัญญาตา และทิวีสสามัญญาตา การมีความประพฤติเหมือนกัน เป็นอยู่เหมือนกันและความเห็นเหมือนกัน ความเห็นตรงกัน จะทำให้เกิดความสามัคคี แต่การเห็นแก่ประโยชน์พวกพ้องมาก และนำไปใช้ในทางที่ผิดจะเกิดการเบียดเบียนผู้อื่นหรือกลุ่มอื่นได้

๒. ปัญหาความขัดแย้ง การทะเลาะวิวาทและการขาดความสามัคคีของกลุ่มคนในสังคมของผู้ปกครองและประชาชนทั่วไป

สาเหตุเกิดจาก การขัดผลประโยชน์กันในเรื่องทรัพย์สินเงินทอง และความคิดเห็นด้านทัศนคติ ศาสนา อุดมการณ์ และการเห็นแก่พวกพ้องทำให้เกิดการใช้ในทางที่ผิดเกิดการเบียดเบียนผู้อื่นหรือกลุ่มอื่น

๓. ความขัดแย้งระหว่างคู่สมรส (สามีภรรยา)

ปัญหาที่เกิดทางด้านคู่สมรสเอง ที่อาจก่อให้เกิดการมีบุคคลที่สามของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง อาจมีสาเหตุ จากความไม่สมดุลงันในเรื่องเพศ ซึ่งเกิดจากสาเหตุต่างๆ ได้แก่ อายุที่แตกต่างกันมากเกินไปของทั้งสองฝ่ายทำให้ความต้องการทางเพศต่างกัน ความแตกต่างกันด้านสรีระ การอยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ต่างกัน

๑) การศึกษากันไม่ดีพอของคู่สมรสก่อนแต่งงานหรือก่อนการใช้ชีวิตคู่ หรือมีการปิดบังอำพรางในสิ่งไม่ดีของตนเอง เช่น การเลิกดื่มสุราของฝ่ายชายก่อนแต่งงานหรือก่อนการมีสัมพันธไมตรี กับฝ่ายหญิง แล้วหันมาดื่มหนักเมื่อแต่งงานแล้ว

๒) การแก้ปัญหของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในลักษณะรุนแรงที่ทำให้ฝ่ายหนึ่งทนไม่ได้ เช่น การทุบตีทารุณ การด่าทอด้วยกิริยามารยาทหรือวาจาที่หยาบคาย

๓) การแตกต่างกันมากเกินไปในด้านอายุ การแตกต่างกันมากเกินไปด้านอาชีพ การทำงานและความแตกต่างกันด้านการศึกษาและสภาพแวดล้อม ที่อาจทำให้คู่สมรสที่ปรับตัวเข้าหากัน ไม่ได้ต้องหย่าร้างกัน

๓) ปัญหาทางด้านสุขภาพของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ทำให้มีผลต่อร่างกายตลอดจนด้านจิตใจของผู้ป่วยและผู้ใกล้ชิด ถ้าคู่สมรสไม่หนักแน่นพออาจทำให้เกิดการหย่าร้างได้ เพราะผู้ป่วย

ในกรณีเรื่อรังมักหงุดหงิดง่าย คิดมาก ใจน้อย ต้องการผู้ปลอบใจ ซึ่งถ้าคู่สมรสไม่อดทนหรือไม่เข้าใจก็จะเกิดการทรมานไม่ได้ขึ้น^{๒๐}

๔. ความขัดแย้งระหว่างคู่สมรสกับญาติพี่น้อง

ปัญหาระหว่างบุคคลในครอบครัว ในชีวิตสมรสของคู่สามีภรรยา นั้น ปัญหาที่เกิดขึ้น ในชีวิตสมรสนั้นมีไม่เฉพาะปัญหาจากคู่สมรสเท่านั้นแต่ยังอาจมีปัญหาจากบุตรหลาน หรือผู้ที่เข้ามาอาศัยในลักษณะเกี่ยวคู่กันปัญหา ที่มักจะเกิดขึ้น เช่น

๑) ปัญหาด้านความเจ็บป่วยของคนในครอบครัว ในครอบครัวที่มีรายได้ที่ค่อนข้างจำกัดในด้านค่าใช้จ่าย เพราะต้องชำระค่าใช้จ่ายประเภทคงที่ในจำนวนมากแล้ว เช่น ค่าผ่อนชำระซื้อบ้านและที่ดิน ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ ค่าน้ำมันรถ ค่าแก๊สหุงต้ม ค่าอาหาร เป็นต้น เมื่อมีการเจ็บป่วยของคนในครอบครัวที่มีการเจ็บป่วยเรื้อรัง การทะเลาะเบาะแว้งของสามีภรรยา

อาจเกิดขึ้นได้ในกรณีที่ต้องแบกรับภาระด้านการเลี้ยงดูเอาใจใส่ หรือต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาเป็นเวลานาน

๒) ปัญหาด้านความประพฤติของคนในครอบครัว เช่น ปัญหาการติดสิ่งเสพติดของบุตรหลาน การติดการพนันของบิดามารดาของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การชอบเที่ยวกลางคืนของบุตรหลานตลอดจนการคบเพื่อนไม่ดี เป็นต้น

๓) ปัญหาญาติพี่น้องที่ต้องช่วยเหลือกัน เรื่องนี้ถ้านานๆ ครั้งคู่สมรสก็คงไม่มีปัญหาเพราะลักษณะของครอบครัวไทยถือการสนิทสนมและต้องช่วยเหลือกันในหมู่ญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่ายแต่ถ้าบ่อยครั้งหรือต้องช่วยเหลือด้วยเงินเป็นจำนวนมากๆ กรณีนี้สามีภรรยาอาจทะเลาะกัน หรือนำไปสู่สาเหตุของการทะเลาะกันได้

๔) การไม่ลงรอยกันของญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่าย หรือกับคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมักก่อให้เกิดปัญหาการหย่าร้างของคู่สมรส เช่น ฝ่ายภรรยาไม่ลงรอยกับมารดาของฝ่ายสามีแล้วต้องอยู่ภายในครอบครัวเดียวกัน เนื่องจากปัญหาด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น^{๒๑}

ความขัดแย้งระหว่างคู่สมรสกับญาติพี่น้อง เช่นแม่ผัวกับลูกสะใภ้ พ่อตากับลูกเขย เป็นต้น หากเกิด เหตุการณ์เหล่านี้ในครอบครัวของคุณ ในฐานะที่คุณเป็นคนกลางและพักอาศัยอยู่ใน

^{๒๐}สถาบันการศึกษาทางไกล กศน, “ปัญหาชีวิตครอบครัวและแนวทางแก้ไข,”

<<http://nenfe.nfe.go.th/elearning/courses/51/page213.htm>>, ๑๒ มกราคม ๒๕๕๒.

^{๒๑}สถาบันการศึกษาทางไกล กศน, “ปัญหาชีวิตครอบครัวและแนวทางแก้ไข,”

<<http://nenfe.nfe.go.th/elearning/courses/51/page213.htm>>, ๑๒ มกราคม ๒๕๕๒.

บ้านหลังเดียวกันนี้ คงต้องพบกับความขัดแย้งและความเครียดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ วิธีการแก้ไข เพื่อให้ปัญหาคลี่คลายลงอาจทำได้ ดังนี้

กรณีที่เป็นความขัดแย้งระหว่างคู่สมรสกับญาติของเขาเอง คุณต้องระมัดระวังคำพูด และท่าทีที่ใช้ อย่าไปเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะทำให้คู่กรณีขัดแย้งกันมากขึ้น และเกิดผลเสียต่อการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเดียวกัน ถ้าเป็นไปได้คุณควรพยายามพูดคุยหาทางให้ประนีประนอมกัน โดยให้เห็นแก่ความเป็นญาติ พี่น้อง หรืออาจจะพูดคุยกับคู่สมรสของคุณให้ลดความโกรธ ความไม่พอใจที่มีต่อกันลงบ้าง เพราะครอบครัวต้อง อยู่ร่วมกันในบ้านเดียวกัน การโกรธเคืองกันส่งผลเสีย ทำให้เข้าหน้ากันไม่ติด อึดอัดที่จะอยู่ร่วมกัน

ส่วนครอบครัวที่มีความขัดแย้งกันค่อนข้างสูง เช่น เรื่องผลประโยชน์ มรดกหรือขัดแย้งกันบ่อยๆ ไม่สามารถแก้ไขให้คลี่คลายลงได้ คุณอาจจะต้องใช้วิธีการอยู่ห่างๆ ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องมากนักเพื่อ หลีกเลี่ยง ความขัดแย้งที่อาจจะบานปลาย หรือถ้าเหตุการณ์ตึงเครียดมากขึ้น และคุณพอมีเงินทอง อยู่บ้างก็อาจจะแยก ครอบครัวไปอยู่ต่างหาก แต่ก็ควรเป็นวิธีสุดท้ายที่จะใช้

กรณีที่คู่สมรสของคุณขัดแย้งกับญาติพี่น้องของคุณ ในฐานะที่คุณเป็นคนกลางคุณ อาจจะต้องมี บทบาทในการประสานความเข้าใจ หรือหาทางให้ประนีประนอมกันมากขึ้น ในช่วงแรกคุณอาจจะต้องค้น หาความจริงว่าเรื่องราวเป็นมาอย่างไร คุณต้องทำตัวเป็นกลาง ทำใจให้หนักแน่น อย่าเข้าข้างใดข้างหนึ่ง และพยายามชี้ให้ทั้งสองฝ่ายเห็นว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทำให้คุณเป็นทุกข์ไม่สบายใจ

๕. ปัญหาครอบครัวขาดความอบอุ่นใช้ความรุนแรงกับสมาชิกในครอบครัว

บิดามารดากับบุตรธิดา ปัญหาความรุนแรงในเด็กกลายเป็นประเด็นที่สังคมให้ความสนใจและหาแนวทางแก้ไขมาโดยตลอด ความรุนแรงส่วนใหญ่เกิดจากปัจจัยที่ใกล้ชิดตัวของเด็กทั้งสิ้น และหากมองย้อนถึงต้นตอของปัญหาความรุนแรงของวัยรุ่นตามหน้าหนังสือพิมพ์จะพบว่า หลายกรณีที่ถูกก่อเหตุเคยตกเป็นผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงมาก่อน การตอกย้ำด้วยความรุนแรงไม่ว่ารูปแบบใดก็ตามได้ส่งผลสะสมต่อทัศนคติของผู้นั้น และเมื่อถูกระงับจนเกิดความกดดันมากๆ ก็จะตอบสนองออกมาด้วยวิธีการที่รุนแรง ทั้งนี้ การรังแกกันเป็นการแสดงออกอย่างหนึ่งด้วยความก้าวร้าวรุนแรงในกลุ่มเยาวชน ซึ่งพฤติกรรมรังแกกันในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะการทำร้ายจิตใจด้วยการล้อเลียน ถูกเหยียดหยามเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ และการลงโทษด้วยความรุนแรงโดยครูพบอยู่ในระดับสูง ซึ่งส่งผลกระทบต่อเด็กในระยะสั้น ถือเป็นผลเสียต่อการเรียนและสุขภาพจิตโดยในระยะยาวอาจมีผลต่อการปรับตัวในสังคมอันนำไปสู่พฤติกรรมก้าวร้าวและต่อต้านสังคมในเด็กซึ่งจะกระทำต่อผู้อื่นต่อไป

ในสังคมปัจจุบันมักมีกรณีความสัมพันธ์ระหว่างเด็กวัยรุ่นกับผู้ปกครองเกิดความขัดแย้งกันและควรมีความคิดคำนึงทั่วไปว่าควรยับยั้งกรณีเหล่านั้น เพื่อความสงบสุขในส่วนสังคม และในส่วนเอกชน ลักษณะความขัดแย้ง คือ เด็กวัยรุ่นสำคัญคิดว่าพ้นจากความเป็นเด็กเกิดความ ต้องการประพฤติตนตามกระแสพฤติกรรมที่นิยม แต่ผู้ปกครองที่ถือคนว่าเป็นผู้รับผิดชอบ ควบคุมดูแลความประพฤติของเด็ก ประสงค์ให้เขาประพฤติตามกระแสพฤติกรรมอย่างอื่นเมื่อใด เด็กวัยรุ่นไม่พอใจปฏิบัติตามก็เกิดความขัดแย้งกันขึ้น จึงสรุปความขัดแย้งที่ปรากฏอยู่โดยมากมา เป็นตัวอย่าง ดังต่อไปนี้ คือ

๑) ความขัดแย้งจาก “เด็กวัยรุ่นมีความต้องการชื่นชอบตัวเองอย่างเช่น” เนื่องจากเป็น วัยเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและเปลี่ยนแปลงจากวัยก่อนๆ อย่างมาก ลักษณะเหล่านี้เด็กวัยรุ่นเคยเห็น ว่ามีอยู่ในผู้ใหญ่ ครั้นมาเกิดกับตนก็พึงพอใจ เกิดความชื่นชอบตัวเองและแสดงพฤติกรรมสนอง ความต้องการเช่นนั้น ผู้ปกครองบางคนอาจไม่พอใจ ถือว่าคนเหล่านั้นควรคงความประพฤติอย่าง เด็ดๆ ต่อไป

๒) ความขัดแย้งจาก “เด็กวัยรุ่นต้องการให้คนอื่นชอบตัวเอง” ข้อนี้เนื่องจากพัฒนาการ ทางสังคมของเด็กวัยรุ่นทำให้เขาต้องการความเด่นในหมู่เพื่อนทำให้เด็กวัยรุ่นมีพฤติกรรมแสดง ลักษณะต่างๆ เช่น พิถีพิถันแต่งกายอย่างมาก หรือแสดงความเก่งแบบต่างๆ ผู้ปกครองที่ไม่เข้าใจ ธรรมชาติเช่นนี้มักพยายามขัดขวาง มิให้แสดงออกดังกล่าว ทำให้เด็กวัยรุ่นขุ่นเคืองใจ เกิดความ ขัดแย้งกับผู้ปกครอง

๓) ความขัดแย้งจาก “เด็กวัยรุ่นต้องการชอบบุคคล” พัฒนาการทางสังคมประเภท “การนับถือวีรบุรุษ” ทำให้เด็กวัยรุ่นมีพฤติกรรมแสดงออกในทางสนิทสนมกับเพื่อนอย่างแน่น แฝม ชอบไปไหนมาไหนด้วยกัน ชอบไปนอนค้างบ้านเพื่อน ฯลฯ ผู้ปกครองอาจไม่พอใจเข้าใจ ว่าเป็นการเสื่อมเสียถึงงานและการเล่าเรียนพยายามกีดกันมิให้เด็กวัยรุ่นประพฤติเช่นนั้นนี้ก็ เป็นเหตุความขัดแย้งประการหนึ่ง

๔) ความขัดแย้งจาก “เด็กวัยรุ่นต้องการเรียนแบบบุคคลอื่น” เป็นพฤติกรรมต่อเนื่อง จากเหตุที่กล่าวใน ๓ ข้อข้างต้นนั้น เด็กวัยรุ่นเห็นเป็นความจำเป็นจะต้องกระทำการต่างๆ ให้เหมือน เพื่อน ต้องมีสิ่งของต่างๆ ให้เหมือนเพื่อน เช่น แต่งกาย ไว้ผม มีของเล่นของใช้ ฯลฯ ทำนอง เดียวกัน ความต้องการเหล่านี้ผู้ปกครองอาจเห็นว่าไม่ใช่ของจำเป็น มักขัดขวางมิให้เด็กวัยรุ่น กระทำหรือซื้อหามาใช้ เป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งประการหนึ่งที่ปรากฏโดยมาก

๕) ความขัดแย้งจาก “เด็กวัยรุ่นต้องการคบเพื่อนต่างเพศ” เมื่อเด็กวัยรุ่นเจริญวัยถึงขั้น ที่เกิดความต้องการคบเพื่อนต่างเพศ ย่อมแสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ ดังนั้นผู้ปกครองส่วนมาก โดยเฉพาะผู้ปกครองสาวรุ่น มีความอ่อนไหวต่อพฤติกรรมชนิดนี้

มักจะพยายามขัดขวางอย่างแข็งขัน โดยเชื่อว่าเป็นการเสื่อมเสียชื่อเสียงและเกียรติยศ หรือเสียเวลา หรือเสียทรัพย์ ฯลฯ ในกรณีที่ไม่สามารถประนีประนอมทัศนคติระหว่างฝ่ายผู้ปกครองและฝ่ายเด็กวัยรุ่น ให้ใกล้เคียงกันได้ก็จะเป็นเหตุเกิดความขัดแย้งอันมีความรุนแรงมาก

๖) ความขัดแย้งจาก “เด็กวัยรุ่นต้องการความอิสระ” ทำให้เด็กวัยรุ่นแสดงพฤติกรรมในรูปแบบต่างๆ มากมาย เช่น ต้องการออกความคิดเห็น ต้องการทำตามเสรีเหนือกฎเกณฑ์ ข้อบังคับที่นึกไม่ชอบ ไม่ต้องการให้ผู้ปกครองควบคุมหรือบงการทั้งเรื่องใหญ่และเรื่องเล็ก แม้แต่กิจกรรมเล็กน้อยส่วนตัว เช่น การแต่งกาย การแสดงกิริยามารยาท ผู้ปกครองที่ยังติดแน่นอยู่กับการใช้อำนาจควบคุมเด็กวัยรุ่นผู้นั้นตั้งแต่สมัยเขายังเป็นเด็กเล็ก มักจะคงรักษาการใช้อำนาจควบคุม เช่น นั้นติดต่อมา ซึ่งเป็นการขัดใจเด็กวัยรุ่นยิ่งนัก นี่เป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งที่ปรากฏทั่วไป

ความขัดแย้งดังกล่าวข้างต้นและที่ไม่กล่าวถึงอีกมากมายนั้น ถ้าเด็กวัยรุ่นหาทางออกไม่ได้และต้องเก็บกดไว้มากจะประทุออกในรูปปัญหาวัยรุ่น ซึ่งอาจเป็นไปตามแบบเฉพาะตัวเด็กวัยรุ่นเป็นรายคนหรือกลายเป็นปัญหาของสังคมก็ได้ เช่น เด็กวัยรุ่นมีอาการ โรคจิต โรคประสาท สร้างปัญหา รักร่วมเพศ ปัญหาอาชญากรรมวัยรุ่น ปัญหาความประพฤติผิดร้ายแรงทางเพศ ปัญหา ยาเสพติดให้โทษ ปัญหาความแตกแยกระหว่างคนต่างวัย ปัญหาคือร้อนและต่อต้านผู้ใหญ่ผู้มีอำนาจปกครอง ตั้งแต่ระดับในครัวเรือนถึงระดับประเทศ แบบของปัญหาที่เกิดขึ้นมีความแตกต่างกันเป็นรายๆ ไป แต่ลงตัวกันในหลักใหญ่กว่าปัญหาวัยรุ่นนั้นที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสภาพครอบครัว เศรษฐกิจ สังคมการเมือง การพิจารณาปัญหาวัยรุ่นจำเป็นต้องมองจากหลายแง่หลายมุมอย่างเกี่ยวเนื่องกัน

ผลของความขัดแย้งในด้านความสัมพันธ์ระหว่างวัยรุ่นกับผู้สูงวัย บิดามารดาว่ามีใช้ปัญหาเล็กน้อยหากแต่มีผลกระทบต่อความมั่นคงส่วนบุคคล ส่วนครอบครัว ส่วนสังคม และส่วนประเทศชาติ ซึ่งต้องมองให้ลึกซึ้งจึงจะเข้าใจ การที่เด็กๆ ไม่ยอมเชื่อฟังพ่อแม่ ครูอาจารย์ ผู้ใหญ่ การเดินขบวนต่อต้านอะไรต่อมิอะไร ข้อคิดเห็นเชิงลบต่อการทำงานของผู้นำผู้ใหญ่ในบ้านเมือง และสถาบันการศึกษาที่เขียนและอภิปรายโดยกลุ่มหนุ่มสาววัยรุ่นล้วนแล้วแต่เป็นรูปแบบหนึ่งของปฏิกิริยาสะท้อน คือ ความขัดแย้งในด้านความสัมพันธ์กับผู้สูงวัย ถ้าหากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งสองฝ่ายให้ความสนใจกัน พยายามเข้าใจเหตุผลของกันและกันแล้ว ก็สามารถบรรเทาความรุนแรงของความขัดแย้งลงได้เป็นอย่างดี

ส่วนความรุนแรง หมายถึง การที่บุคคลใช้กำลังทำให้ผู้อื่นบาดเจ็บ การทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น หรือการข่มขู่ว่าจะทำร้ายให้ผู้อื่นบาดเจ็บหรือข่มขู่ว่าจะทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น รวมทั้งการใช้กำลังบังคับ กักขังหน่วงเหนี่ยวและรุกรานสิทธิหรือเสรีภาพส่วนบุคคล โดยค่านิยมข้างต้น ความรุนแรงในครอบครัวจะเกิดใน ๒ ลักษณะ คือ ความรุนแรงที่กระทำโดยผู้ใหญ่

ได้แก่ การทำร้ายเด็ก การทำร้ายคู่สมรสและการทำร้ายผู้สูงอายุ กับ ความรุนแรงที่เด็กเป็นผู้กระทำ
ได้แก่ การทำร้ายญาติพี่น้อง และการทำร้ายพ่อแม่ ส่วนรูปแบบของความรุนแรงในครอบครัว ได้แก่
การทารุณทางกาย การทารุณทางจิตใจ และการทารุณทางเพศ ซึ่งแสดงออกในลักษณะข่มขู่ทำร้าย
ร่างกาย กักขังหน่วงเหนี่ยว ไม่ให้ข้าวปลาอาหาร หรือละเมิดทางเพศ อีกลักษณะหนึ่งคือ การปล่อย
ปละละเลย ไม่ให้การดูแลเอาใจใส่เด็กในด้านปัจจัยสี่และการดูแลยามเจ็บป่วยทำให้เด็กขาดอาหาร
ไม่เจริญเติบโตตามเกณฑ์ปกติ ไม่ให้ความรักไม่ตอบสนองความต้องการด้านจิตใจของเด็ก หรือไม่
ปกป้องคุ้มครองให้เด็กปลอดภัย รวมถึงสนับสนุนให้เด็กเป็น โสเภณี เป็นต้น

ส่วนปัจจัยที่ก่อให้เกิดความรุนแรงในครอบครัว ได้แก่

๑) ปัจจัยในตัวเด็ก เช่น เด็กพัฒนาการล่าช้า พื้นอารมณ์เป็นเด็กเลี้ยงยาก เด็กพิการ

๒) ปัจจัยสิ่งแวดล้อม เช่น คู่สมรสไม่สนใจลูก มีปัญหาการเงิน พ่อแม่มีปัญหาสุขภาพ
หรือการใช้สารเสพติด เป็นต้น

เมื่อมีการกระทำรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้น สามารถแบ่งประเภทความรุนแรงได้ ๓
ลักษณะ คือ การละเมิดทางกาย (Psychical abuse) เช่น การเตะ ต่อย เขี่ยขยี้ การใช้วัตถุต่างๆ ทำให้
ได้รับบาดเจ็บ การละเมิดทางเพศหรือการข่มขืน (Sexual abuse and rape) เช่น การมีเพศสัมพันธ์ที่
ไม่เหมาะสมหรือไม่ต้องการ ซึ่งเมื่อฝ่ายหนึ่งบังคับให้อีกฝ่ายหนึ่งมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ต้องการถือว่าเป็น
การข่มขืน และการละเมิดทางวาจาและอารมณ์ (verbal and emotional abuse) เช่น การขู่
ตะคอก การดูต่ำ ซึ่งอาจทำให้ได้รับความเสียหายมากกว่าการละเมิดทางกายเสียด้วยซ้ำ

สรุปว่า คดีความรุนแรงในครอบครัว กรณีทำร้ายคู่สมรสที่นำมาสู่การใช้กระบวนการ
ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในระยะแรกเริ่มขึ้นเมื่อปีคริสต์ทศวรรษ 1960 และ 1970 ในสหรัฐอเมริกา
เริ่มต้นจากการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐานของเหยื่ออย่างจริงจัง จากการสนับสนุนเหยื่อ
ในคดีสามีทำร้ายภรรยา (Domestic violence) ซึ่งเป็นเรื่องที่บรรดาผู้หญิงทั้งหลายได้ทำการเคลื่อนไหว
ครั้งใหญ่ โดยได้จัดตั้งบ้านพักพิงแห่งแรกขึ้นสำหรับผู้หญิงที่ถูกสามีทำร้ายร่างกาย ในปีค.ศ.1972
และมีการเลียนแบบกันข้ามประเทศเป็นกลุ่มเล็กๆ โดยเงินสนับสนุนของกลุ่มผู้หญิงด้วยการจัดหาที่
พักพิงชั่วคราวให้แก่หญิงที่ถูกสามีทำร้ายร่างกาย ภายในปีเดียว มีผู้หญิงจำนวน 11,400 ราย และเด็ก
จำนวน 20,850 ราย เข้าพักพิงในบ้านพักฉุกเฉินจำนวน 150 แห่ง^{๒๒}

^{๒๒} Binny, V., Harkell, G., and Nixon, J., **Refuges and Housing for Battered Woman**, (London :
Routledge and Kegan Paul, 1985), P. 23.

๖. คู่สมรส (สามีกับภรรยา)

สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่มีส่วนทำให้ครอบครัวไทยแตกแยก และพบว่าชายมีส่วนสำคัญในปัญหานี้ก็คือ การทุบตี ทำร้ายร่างกายกันในครอบครัว (Domestic violence) ซึ่งผู้ถูกทำร้ายส่วนใหญ่จะเป็นหญิงผู้เป็นภรรยา หรือลูกสาว ทั้งนี้เพราะสังคมไทยซึ่งก็ไม่ต่างจากสังคมอื่นๆ นักยังมีค่านิยมยกให้ชายเป็นใหญ่ (Male dominant) ทำให้คนส่วนหนึ่งยอมรับว่าชายยังมีสิทธิที่จะ ‘ควบคุม’ สมาชิกในครอบครัวโดยการใช้อำนาจหรือการใช้กำลังได้ และยอมรับการทะเลาะเบาะแว้ง ซึ่งเลยเถิดไปถึงการทุบตีภรรยาว่า “เป็นเรื่องภายในครอบครัว... เป็นเรื่องลึนกระเทปฟัน ไม่นานก็จะดีกันเอง” บุคคลอื่นไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยว และไม่ควรเปิดเผยต่อสาธารณะ ทำให้ผู้ถูกทำร้ายในครอบครัวไม่ได้มีการรายงาน เล่าสู่ญาติพี่น้องหรือแจ้งความฟ้องร้องต่อเจ้าหน้าที่บ้านเมือง เพื่อให้ลงโทษชายผู้กระทำผิด เพราะอาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ทำให้ขาดข้อมูลที่สามารถนำมาศึกษาเพื่อวางนโยบายและสร้างแนวทางแก้ไขได้ในระดับประเทศแม้จะพบว่าปัญหาดังกล่าวนี้มีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ ในต่างประเทศที่มีการศึกษาอย่างจริงจังเพื่อแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในครอบครัวพบว่า ผลพวงจากการที่หญิงถูกทำร้าย โดยสามีก็คือการที่หญิงพยายามฆ่าตัวตาย หรือฆ่าตัวตายมากขึ้นในกลุ่มหญิงที่ประสบปัญหาดังกล่าว และหาทางออกให้ตนพ้นจากภาวะดังกล่าวไม่ได้ หรือมักจะมีปรากฏเป็นข่าวในสื่อมวลชน อยู่บ่อยครั้งที่หญิงมักจะใช้วิธีรุนแรงในการตัดต้นตอปัญหา เช่น การฆาตกรรมผู้เป็นสามี เนื่องจากถูกกดขี่ทางจิตใจ และการถูกทำร้ายร่างกายมาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งหญิงขาดที่พึ่งในการแก้ปัญหาจำนวนตัวเลขที่เพิ่มขึ้นของผู้ใช้บริการบ้านพักฉุกเฉินตามที่ต่างๆ เพื่อช่วยเหลือสตรีที่ถูกสามีทำร้าย ก็อาจใช้เป็นตัวบ่งชี้อีกทางหนึ่งถึงความไม่ปกติสุขของครอบครัวไทย โครงการศึกษาสถานภาพสตรีและภาวะเจริญพันธุ์ในประเทศไทยที่สัมภาษณ์สตรีวัย ๑๕-๔๔ ปี จำนวน ๒,๘๐๐ ราย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๖ พบว่า สตรีจำนวน ๑ ใน ๕ (ประมาณ ๖๐๐ ราย) ที่ถูกสัมภาษณ์รายงานว่าเคยถูกสามีทุบตี ขณะที่สตรีเพียงร้อยละ ๑ รายงานว่าตนเป็นฝ่ายทุบตีสามี สตรีในกรุงเทพมหานครที่รายงานว่าเคยถูกสามีทุบตี มีอัตราส่วนที่สูงกว่าสตรีในเขตอื่นๆ และเมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่มสตรีที่เคยถูกสามีทุบตี พบว่าร้อยละ ๑๓ รายงานว่าถูกทุบตีบ่อย ยิ่งไปกว่านั้น เกือบครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ ๔๗) ของผู้ถูกทุบตียอมรับการกระทำนั้นหรือไม่ก็พยายามวิงหนีเอาตัวรอด นอกนั้นรายงานว่าตนต่อสู้กลับทำให้เกิดการทุบตีกัน อย่างไรก็ตาม สตรีที่ถูกสัมภาษณ์ในโครงการนี้ประมาณร้อยละ ๘๑ เห็นว่าหญิงควรเลิกกับสามีหากถูกทุบตีบ่อยครั้ง ส่วนผลที่ได้จากการสำรวจ โครงการครอบครัวไทยปี พ.ศ.๒๕๓๗ พบว่ามีเพียงร้อยละ ๑๕ ของสตรีผู้ตอบรายงานว่าเคยทะเลาะกับคู่สมรสจนถึงขั้นทุบตี ทำร้ายร่างกาย แต่คาดว่าตัวเลขที่รายงานเหล่านี้ อาจต่ำกว่าความเป็นจริงก็ได้

กรณี que ควรพิจารณาต่อไป คือ กรณีที่ว่า การทำร้ายที่เกิดขึ้นนั้นมีลักษณะมาก-น้อย หนัก-เบา เช่นไร หรือมีระดับความรุนแรงเพียงไร จึงได้ชื่อว่าเป็นความรุนแรงที่สามารถเหยียวยาได้ เช่น สามีเพียงแต่ทำร้ายร่างกาย หรือประทุษร้ายด้วยวาจา หรือกรณีใดที่หนักเกินกว่าจะเหยียวยาได้ เช่น กรณีพยายามฆ่า หรือ ฆาตกรรม นั้น มีระดับความรุนแรงของพฤติกรรมแตกต่างกัน ดังนี้

ความก้าวร้าวทางวาจา : คุกคาม เหยียดหยาม ตะโกนใส่ ตั้งฉายาอันเนื่องมาจากเหตุ ที่ต้องการควบคุม แสดงพลังความเป็นชาย อัจฉาริษยา คู่สมรสไม่ปรองดองกัน

ความก้าวร้าวต่อร่างกาย : ผลัก ตบตี กระทบ ขอมรับและนำเอาการควบคุม โดยวิธีการ ที่รุนแรงมาใช้ เลียนแบบการแสดงพลังความก้าวร้าวรุนแรงต่อร่างกาย ถูกกระทำทารุณกรรมตั้งแต่เด็ก มีบุคลิกภาพที่นิยมความก้าวร้าว ดุดสนา

ความก้าวร้าวขั้นรุนแรง : ทุบตี ตะค่อม ทุบตีด้วยวัตถุหรืออาวุธ มีบุคลิกภาพ แปรปรวน เก็บอารมณ์ไม่อยู่ มีความยกย่องนับถือตนเองต่ำ

ฆาตกรรม : ระดับความรุนแรงของพฤติกรรม เริ่มจากพฤติกรรมที่มีระดับความรุนแรง น้อยกว่า ไปสู่ระดับความรุนแรงมากขึ้น จนกระทั่งมีระดับความรุนแรงสูงที่สุด คือ เริ่มจาก ความ ก้าวร้าวทางวาจา ไปสู่ ความก้าวร้าวทางร่างกาย และพัฒนาไปสู่ ความก้าวร้าวขั้นรุนแรง ซึ่งบาง กรณีระดับความก้าวร้าวที่สั่งสมต่อเนื่องเป็นเวลานานอาจนำไปสู่การเกิด ความก้าวร้าวรุนแรง สูงสุด ในระหว่างคู่สมรส คือ การฆาตกรรมคู่สมรส ได้แก่ สามีม่าภรรยาหรือภรรยาฆ่าสามี^{๒๓}

ปัญหาความรุนแรง และการทำร้ายร่างกายที่เกิดขึ้นในครอบครัวไทย ไม่ได้จำกัดอยู่ เพียงการที่สามีทำร้ายร่างกายภรรยาเท่านั้น หากแต่ความรุนแรงยังได้เกิดต่อเนื่องไปถึงการล่วง ละเมิดทางเพศที่ชายหัวหน้าครอบครัวในฐานะพ่อ กระทำต่อลูกสาวที่อยู่ในวัยเด็กหรือรุ่นสาวแต่ ไม่มี การเปิดเผยฟ้องร้องให้สาธารณชนรับทราบ เพราะชายมักใช้การข่มขู่ หลอกล่อ และอ้างว่าเป็น เรื่องของความน่าอับอายที่จำต้องปกปิด ทำให้ในหลายกรณีพบว่าชายกล้ากระทำความผิดดังกล่าว ซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนเกิดปัญหาต่อเด็กหญิงที่ถูกล่วงเกิน หรือในภาคเหนือพบว่ามีครอบครัวจำนวนหนึ่ง ขายบุตรสาวเพื่อให้เข้าประกอบอาชีพในธุรกิจบริการทางเพศ เพื่อนำเงินมาเลี้ยงครอบครัว หรือนำ

^{๒๓} O'Leary, K. Daniel, **Current Controversies on Family Violence**, (Newbury Park : SAGE Publications, 1993), P. 20.

เงินไปใช้หนี้สินของครอบครัวที่เกิดขึ้นด้วยหลายสาเหตุ ซึ่งรวมทั้งการก่อหนี้โดยชายหัวหน้าครอบครัว จากการดื่มเหล้า หรือเล่นการพนัน เป็นต้น^{๒๔}

ในการทำร้ายคู่สมรส ส่วนมากสามีจะเป็นผู้ทำร้ายภรรยา ผู้กระทำจะมีลักษณะดังนี้คือ มักเข้าใจผิดคิดว่าตนเองจะถูกทำร้าย ขาดความมั่นใจในตนเอง รู้สึกว่าตนเองไร้ความสามารถแยกตนเองออกจากสังคม ขาดผู้ดูแลเอาใจใส่ ขาดคนช่วยเหลือและให้กำลังใจ ขาดความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีปัญหาเกี่ยวกับคู่สมรส มีภาวะซึมเศร้า ควบคุมตนเองไม่ได้ เคยถูกทอดทิ้ง หรือถูกทารุณกรรมในวัยเด็ก ผู้กระทำจะแสดงความก้าวร้าวหรือใช้การข่มขู่ให้เกิดความกลัว เป็นอำนาจในการควบคุมสมาชิกในครอบครัวให้ยอมตาม

ลักษณะของผู้ที่ถูกทำร้าย ภรรยาที่ถูกข่มขู่หรือทำร้ายร่างกายมักมีลูกยังเล็ก และผู้หญิงกลุ่มนี้มักคิดและเชื่อว่า เธอจะต้องอดทนเพื่อลูก เด็กต้องการทั้งพ่อและแม่ ถ้าเลิกร้างกันไปลูกๆ อาจจะลำบาก ไม่มีที่พึ่งพิง อาจมีปัญหาเรื่องปากท้อง เรื่องเงินทอง และการหย่าร้างอาจเป็นตราบาป และมีผลกระทบต่อลูก ในขณะที่เดียวกันถ้าแม่ยังปกป้องตนเองไม่ได้ คงยากที่จะปกป้องลูกๆ ได้ Finn กล่าวว่า ผู้หญิงกลุ่มนี้มักใช้วิธีปรับตัวแบบสมยอม หลีกเลียงสถานการณ์รุนแรงมากกว่าที่จะเผชิญหน้าโดยตรงกับสามี หนีห่างจากสังคม ไม่พยายามที่จะควบคุมสถานการณ์ให้ได้ ผู้หญิงกลุ่มนี้มักพึ่งพาสามี เมื่อนานไปวิธีการคิดและวิธีการปรับจะค่อยๆ แ่ลง ความภาคภูมิใจในตนเองต่ำ รู้สึกหมดหวังและสิ้นหวังต่อสถานการณ์ที่รุนแรง ช่วงแรกอาจคิดหนีและต่อมาก็ยอมรับชะตากรรม คิดว่าตนเองหนีไปไม่พ้นไม่สามารถเปลี่ยนสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ และไม่พยายามคิดจะหนีอีก เธอเรียนรู้ที่จะอดทนและปรับตัวกับความรุนแรง พวกเธอคิดว่าตำรวจ นักสังคมสงเคราะห์ หรือแพทย์คงไม่สามารถช่วยอะไรพวกเธอได้

๓.๔ เงื่อนไขความขัดแย้งที่จะนำไปสู่ความรุนแรง

เงื่อนไขของความขัดแย้งที่จะนำไปสู่ความรุนแรงนั้น มีอยู่ ๑๑ เงื่อนไขที่สำคัญ คือ

- ๑) ช่วงเวลาที่อยู่ด้วยกันยาวนาน (Time as risk)
- ๒) ขอบข่ายของกิจกรรมและความสนใจที่กว้างและหลากหลาย (Range of Activities and interest)
- ๓) ความเข้มข้นของความเกี่ยวพัน (Intensity of involvement)
- ๔) กิจกรรมที่มีความขัดแย้งกัน (Impinging activities)

^{๒๔}วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, “บทบาทของผู้ชายกับปัญหาครอบครัวไทยในปัจจุบัน,” <<http://www.ramamental.com/journal/v 4332 f.html>>, ๑๒ มกราคม ๒๕๕๒.

- ๕) สิทธิในการกำหนดพฤติกรรม (Right to influence)
- ๖) ความแตกต่างทางด้านอายุและเพศ (age and sex discrepancies)
- ๗) บทบาทที่ได้รับมาแต่กำเนิด (Ascribed role)
- ๘) ความเป็นส่วนตัวของครอบครัว (Family privacy)
- ๙) การเป็นสมาชิกกลุ่มโดยไม่สมัครใจ (Involuntary membership)
- ๑๐) ระดับความเครียดสูง (High level of stress) และ
- ๑๑) ความรู้เกี่ยวกับประวัติชีวิต (Extensive knowledge of social biographies)

ปัจจัยเสี่ยงในครอบครัว ๑๑ ประการเหล่านี้ได้ชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มว่าผู้หญิงจะถูกกระทำรุนแรง โดยปัจจัยสำคัญที่สุด คือ ผู้ชายเคยมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัวมาก่อน ปัจจัยที่มีความสำคัญตามลำดับถัดมาคือ ผู้ชายตกงาน/ว่างงาน ผู้ชายใช้ยาเสพติด ความแตกต่างทางศาสนาระหว่างคู่ ผู้ชายเคยเห็นพ่อทำร้ายแม่ การอยู่ด้วยกันโดยไม่ได้แต่งงาน ผู้ชายเป็นผู้ใช้แรงงาน ผู้ชายมีการศึกษาค่ำ ผู้ชายอายุระหว่าง ๑๘-๓๐ ปี ถ้าสามีหรือภรรยาหรือทั้งคู่ชอบใช้ความรุนแรงกับลูก ครอบครัวมีรายได้ต่ำกว่าระดับเส้นความยากจน ทั้งนี้ครอบครัวที่มีปัจจัยเสี่ยงเบื้องต้น ๒ ข้อที่มีลักษณะดังกล่าว ถ้า ๗ ข้อขึ้นไปจะมีความเสี่ยงที่จะเกิดความรุนแรงต่อผู้หญิงมากถึง ๔๐ เท่า

สรุปได้ว่า ครอบครัวไทยในปัจจุบันได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ทำให้มีปัญหาต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อเด็ก ได้แก่ โครงสร้างครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป โดยจำนวนครอบครัวขยายลดลง ครอบครัวเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น รูปแบบของครอบครัวมีความหลากหลาย ค่านิยมและความเชื่อของครอบครัวเปลี่ยนตามอิทธิพลตะวันตก ปัญหาความยากจนของครอบครัวสตรีต้องออกทำงานหารายได้นอกบ้าน ครอบครัวต้องเคลื่อนย้ายไปทำงานต่างถิ่น ปัญหาครอบครัวขาดความรู้และความพร้อมในการเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งสภาพปัญหาเหล่านี้เป็นเงื่อนไขสำคัญ ที่สร้างผลกระทบต่อเด็กเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพกายสุขภาพจิต ปัญหาด้านค่านิยมบริโภคนิยม นำไปสู่พฤติกรรมของเด็กในวัยต่างๆ ในทางไม่เหมาะสมและมีส่วนผลักดันให้เด็กจำนวนหนึ่งถูกปล่อยปละละเลย หรือทอดทิ้งกลายเป็นเด็กมีปัญหา เกิดปมด้อยนำไปสู่พฤติกรรมที่ก้าวร้าว ผิดกฎหมายในที่สุด

๓.๕ ปัญหาการนอกใจนำไปสู่การหย่าร้าง

ปัญหาสามีและภรรยาอกใจ เป็นปัญหาที่สร้างความทุกข์ ความขมขื่น และคับแค้นใจ ให้คู่สมรสเป็นอย่างยิ่ง กระทรวงสาธารณสุข เผยสถานการณ์ความสัมพันธ์ของสมาชิกกว่า ๒๐ ล้านครอบครัวไทยขณะนี้ น่าห่วง มีครอบครัวอบอุ่นสายสัมพันธ์เหนียวแน่นเพียง ๒ ล้านกว่าครอบครัว โดยอัตราการหย่าร้างในรอบ ๑๐ ปีมานี้เพิ่มขึ้น ๒ เท่าตัว ล่าสุดในปี ๒๕๔๙ พบหย่าร้างมากถึงเกือบ ๑ แสนคู่ เฉลี่ยมีชั่วโมงละ ๑๐ คู่ หรือมีประมาณ ๑ ใน ๔ ของการแต่งงาน เสี่ยงกับผลกระทบกับปัญหาสุขภาพจะบานปลายขึ้น

ปัจจุบัน ประเทศไทยมีครอบครัว ๒๐ ล้านกว่าครอบครัว จากข้อมูลของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย พบว่าในรอบ ๑๐ ปีมานี้ สังคมไทยมีการหย่าร้างเพิ่มขึ้น ๒ เท่าตัว จากปี ๒๕๓๙ มีการหย่าร้อยละ ๑๓ โดยมีผู้จดทะเบียนสมรส ๔๓๖,๘๓๑ คู่ หย่า ๕๖,๗๑๘ คู่ ข้อมูลล่าสุดในปี ๒๕๔๙ มีผู้จดทะเบียนสมรส ๓๔๗,๙๑๓ คู่ หย่า ๙๑,๑๕๕ คู่ คิดเป็นร้อยละ ๒๖ หรือกล่าวได้ว่ามีคนไทยมีการหย่าร้าง ๑ คู่ทุกๆการจดทะเบียน ๕ คู่ โดยเฉลี่ยหย่าร้างกันชั่วโมงละ ๑๐ คู่ ครอบครัวที่แตกแยกโดยการหย่าร้าง ได้ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ติดตามมามากมาย เพราะไม่เพียงแต่จะมีผลกระทบต่อผู้ชาย-หญิงที่หย่าร้างเท่านั้น แต่ยังสามารถส่งผลกระทบต่อบุตรอีกด้วยที่มักจะมีปัญหา มากหลังจากครอบครัวแตกแยก และพบว่าในสังคมไทยนั้นภาระเลี้ยงดูบุตรหลังการหย่าร้างมักจะ ตกเป็นของฝ่ายหญิง ด้วยความคิดที่ว่าลูกมีความใกล้ชิดผูกพันกับแม่มากกว่าพ่อ หรือแม่สามารถเลี้ยงลูก (กรณีลูกเล็ก) ได้ดีกว่าพ่อ และแม้ว่าทางกฎหมายจะได้มีการบังคับว่าผู้เป็นสามีต้องรับภาระส่วนหนึ่งในการให้การเลี้ยงดูบุตรภายหลังการหย่าขาดกับภรรยา แต่บทบังคับดังกล่าวมักถูกละเลยเสียเป็นส่วนใหญ่ ข้อมูลจากโครงการวิจัยครอบครัวไทย ปี พ.ศ.๒๕๓๗ ซึ่งให้เห็นชัดเจนถึงภาระที่ผู้หญิงต้องรับภายหลังการแยก/หย่าร้าง คือ ประมาณร้อยละ ๕๔ ของชายที่หย่าร้างและอายุต่ำกว่า ๔๕ ปี (ประมาณ ๔๐ ราย) รายงานว่าอดีตภรรยาไปเลี้ยงดูเอง ส่วนหญิงที่แยก/หย่าร้างประมาณร้อยละ ๘๐ (ประมาณ ๑๕๐ ราย) รายงานว่าต้องรับภาระดูแลลูกเอง และร้อยละ ๔๔ ของหญิงที่แยก/หย่าร้าง อายุ ๒๔ ปีหรือต่ำกว่า ต้องผลักดันภาระเลี้ยงดูบุตรให้กับญาติผู้ใหญ่ซึ่งส่วนใหญ่ก็คือพ่อแม่ของตนเอง ที่น่าสนใจก็คือ ในกลุ่มของผู้ที่แยกหรือหย่าร้างทั้งหญิงและชาย ประมาณร้อยละ ๖๐-๘๐ รายงานว่าเมื่อเลิกร้างกันแล้วก็ได้มีการช่วยเหลือจุนเจือต่อกันในการเลี้ยงดูบุตรไม่ว่าจะเป็นเรื่องเงินทองข้าวของหรือการดูแลทั่วไป แต่พบว่าในกรณีของผู้ที่ยังติดต่อช่วยเหลือกันบ้างในการดูแลลูก มีชายอายุ ๒๕-๔๕ ปี ถึงร้อยละ ๓๖ เปรียบเทียบกันเพียงร้อยละ ๑๑ ของหญิงวัยเดียวกันได้รับการจุนเจือจากคู่สมรสเดิม และจากจำนวนคู่สมรสที่ระบุว่ามีปัญหาภายหลังการหย่าร้าง พบว่าหญิงร้อยละ ๒๗ เปรียบเทียบกับชายเพียงร้อยละ ๖ มีปัญหาด้าน

เศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะหญิงจำนวนไม่น้อยที่ไม่ได้ทำงานนอกบ้านแต่ต้องเพิ่มภาระในการเลี้ยงดูลูก ภายหลังจากหย่าร้าง^{๒๕} สภาพครอบครัวไทย มีแนวโน้มเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น โดยล่าสุดทั่วประเทศมีครอบครัวเดี่ยว ๘ ล้าน ๔ แสนครอบครัว ในจำนวนนี้เป็นครอบครัวที่มีพ่อ แม่ ลูกอยู่ด้วยกันประมาณ ๕ ล้าน ๖ แสนครอบครัว เป็นครอบครัวที่เหลือพ่อหรือแม่เลี้ยงลูกฝ่ายเดียวประมาณ ๑ ล้าน ๓ แสนครอบครัว ทำให้เสี่ยงต่อปัญหาความเปราะบาง และความสัมพันธ์ในครอบครัว

ครอบครัวยากจนมีแนวโน้มทะเลาะวิวาทมากกว่าครอบครัวที่มีฐานะดี ในการสร้างความอบอุ่นให้ครอบครัว กระทรวงสาธารณสุขมีนโยบายส่งเสริมสถาบันครอบครัวอบอุ่นโดยการสนับสนุนให้ทุกครอบครัวทำกิจกรรมร่วมกันทุกวันอาทิตย์ จะกระตุ้นให้ครอบครัวใช้ชีวิตชีวิตตามแนวศาสนา วัฒนธรรมที่ดีงาม และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้พ่อแม่เริ่มปลูกฝังลูกตั้งแต่วัยเด็ก การสร้างความอบอุ่นในครอบครัวนั้น ไม่จำเป็นต้องใช้เงินตรา แต่ต้องใช้ความ สัมพันธ์ ความเข้าใจ รวมถึงการพูดคุยกันภายในครอบครัว ซึ่งจะนำไปสู่ความใกล้ชิดผูกพัน ลดความขัดแย้งและความรุนแรงในครอบครัวได้ด้วย ครอบครัวที่มีลักษณะการดำเนินชีวิตเป็นครอบครัวอบอุ่นเพียงร้อยละ ๑๒ หรือประมาณ ๒ ล้าน ๔ แสนกว่าครอบครัว ที่ไม่ผ่านเกณฑ์เนื่องจากสมาชิกในครอบครัวดื่มสุรา สูบบุหรี่ แม่ส่วนใหญ่จะบอกว่าดื่มเฉพาะในโอกาสพิเศษก็ตาม แต่ร้อยละ ๗๒ ไม่เคยงดการดื่มและสูบบุหรี่ในวันครอบครัวเลย และยังมีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวถึงร้อยละ ๘๕ ส่วนใหญ่เป็นด้านวาจา คือการทะเลาะวิวาทกัน ซึ่งเป็นสาเหตุของความแตกร้างในครอบครัว นอกจากนี้ยังมีครอบครัวร้อยละ ๓๖ มีรายได้ไม่เพียงพอ ร้อยละ ๓๐ ของสมาชิกในครอบครัวมีหนี้สิน

กิจกรรมที่ยังพบมากในครอบครัวไทย คือการเล่นกับลูก เล่นนิทานให้ลูกฟัง ร้องลงมา คือ การรับประทานอาหารร่วมกันอย่างน้อยสัปดาห์ละ ๓ มื้อ และสมาชิกครอบครัวมีการช่วยเหลืองานบ้านสม่ำเสมอ สมาชิกในครอบครัวไปประกอบศาสนกิจร่วมกันอย่างน้อยเดือนละ ๑ ครั้ง และสมาชิกในครอบครัวทำกิจกรรมนอกบ้านร่วมกัน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นการสร้างความสัมพันธ์ สานสายใยรักในครอบครัว และสร้างความรับผิดชอบร่วมกันในครอบครัวด้วย^{๒๖}

^{๒๕}วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, “บทบาทของผู้ชายกับปัญหาครอบครัวไทยในปัจจุบัน,”

<<http://www.ramamenthal.com/journal/v 4332 f.html>>, ๑๒ มกราคม ๒๕๕๒.

^{๒๖}ผู้จัดการออนไลน์ “สถิติเตียงห้ครอบครัว ๑๐ ปี พุ่งขึ้น ๒ เท่าตัว หย่าร้าง ๑๐ คู่,”

<<http://www.manager.co.th>>, ๑๒ มกราคม ๒๕๕๒.

ส่วนปัญหาการหย่าร้างของคู่สมรส พอสรุปเนื้อหาได้ ดังนี้

การหย่าร้าง หมายถึง การสิ้นสุดของชีวิตคู่ เนื่องจากไม่สามารถปรับตัวเข้าหากันได้ หรือมีเหตุผลทางสังคมอย่างอื่น การหย่าร้างของคู่สมรส ของคู่จดทะเบียนสมรสมี ๒ แบบ คือ การหย่าโดยความยินยอมทั้งสองฝ่าย และการหย่าโดยการฟ้องหย่า

การหย่าโดยความยินยอมทั้งสองฝ่าย ที่ทำการจดทะเบียนสมรสจะไปทำการหย่ากันที่อำเภอ ตกลงกันในเรื่องทรัพย์สิน บุตร ค่าเลี้ยงดู และบันทึกไว้เป็นหลักฐาน พร้อมด้วยพยาน ๒ คน เรียกว่า จดทะเบียนหย่า

การหย่าร้างก่อให้เกิดผลเสีย คือ นำความผิดหวังมาสู่คู่สมรส และบุตร ทำให้เสียบุคลิกภาพ เกิดความทุกข์ทรมานใจ การหย่าร้างยังก่อให้เกิดปัญหาสังคม เช่น โสเภณี ปัญหาเด็กและเยาวชน ฯลฯ เกิดความหมางเมินระหว่างความสัมพันธ์ของญาติพี่น้องทั้งสองฝ่าย และฝ่ายหญิงมักประสบปัญหาการคืนคนแสวงหาการเลี้ยงชีพและบุตร

สาเหตุของการหย่าร้างมิได้เกิดขึ้นจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง โดยเฉพาะ แต่เกิดจากหลายๆ ปัจจัยรวมกัน ดังนี้

๑) ปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดจากรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ไม่คิดทำมาหากิน เมื่อฐานะทางการเงินไม่มั่นคง คู่สมรสอาจหงุดหงิด ทะเลาะเบาะแว้งกันง่ายๆ หรือแก้ไขปัญหาด้วยวิธีผิดๆ

๒) ปัญหาด้านความประพฤติและสังคม เช่น การชอบดูหมิ่น เยาะเย้ย ประชดประชัน ก้าวร้าว หยาบคาย ไม่ซื่อตรง นอกใจ ขาดความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจกัน ขาดความรับผิดชอบ

๓) ปัญหาด้านอารมณ์ และจิตใจ หากคู่สมรสไม่บรรลุวุฒิภาวะทางอารมณ์ เช่น เอาแต่ใจตัวเอง ขาดเหตุผล ชอบหึงหวง โมโหฉุนเฉียว โกรธง่าย

๔) ปัญหาสุขภาพอนามัย เช่น คู่สมรสมีกลิ่นตัวแรง ร่างกายสกปรก เป็นโรคเจ็บป่วยเรื้อรัง ดิฉุรา และเสพยาเสพติด เป็นต้น

๕) ปัญหาเรื่องเพศสัมพันธ์ เช่น การไม่ยอมรับร่วมหลับนอนด้วย ความจำเจในบทบาท และพฤติกรรมทางเพศ ความเบี่ยงเบนทางเพศ เป็นต้น

๓.๕.๑. ปัญหาติดสิ่งเสพติดและเล่นการพนัน

ปัญหาเสพติดเป็นปัญหาที่เป็นภัยร้ายแรงต่อสุขภาพกาย และสุขภาพจิต ส่งผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจ ปันทอนความเจริญของประเทศชาติ หากประเทศใดมีประชาชนติดยาเสพติดจำนวนมาก ก็ไม่สามารถพัฒนาประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองได้ ปัจจุบันยาเสพติดมีอยู่ด้วยกันหลากหลายชนิด มีทั้งชนิดที่ออกฤทธิ์กดประสาท ออกฤทธิ์ กระตุ้นประสาท และออกฤทธิ์หลอนจิตประสาท แต่ในที่นี้จะขอกกล่าวถึงเพียงบางชนิดที่สำคัญและกำลัง แพร่ระบาดอยู่ในสังคมเราในขณะนี้ ซึ่งได้แก่

๑) ยาอี ยาเลิฟ ซึ่งเป็นยาที่ออกฤทธิ์หลอนประสาทและการรับฟังเสียง ผู้เสพจะรู้สึกคล้อย ตามไปกับเสียงเพลง โดยเฉพาะเพลงที่คนทั่วไปฟังแล้วรู้สึกแสบแก้วหูและรำคาญ ผู้ที่เสพยาอี ยาเลิฟ จะถูก กระตุ้นด้วยฤทธิ์ยาให้เดินร่าไปตามจังหวะ โดยไม่รู้สึกรู้หาญเหนื่อย

๒) ยาเค จัดเป็นยาควบคุมพิเศษ เพราะเป็นยาที่วงการแพทย์นำมาใช้สำหรับการผ่าตัด แต่วัยรุ่นไทยกลับนำไปใช้ในทางที่ผิดๆ ด้วยการนำไปสูดดมเพื่อให้เกิดความมึนเมา จะพบเห็นได้ในงานปาร์ตี้ ยาเสพติดของกลุ่มวัยรุ่น ยาเคเป็นยาที่ออกฤทธิ์หลอนประสาทอย่างแรงเมื่อเสพ เข้าไปจะรู้สึก เกลิบเคลิ้ม มึนงง การรับรู้และตอบสนอง ต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งแสง สี เสียง เปลี่ยนแปลงไป ถ้าในกรณี ของผู้หญิง นอกจากยาจะมีผลต่อระบบประสาทดังกล่าวแล้ว ยังส่งผลให้หญิงที่อยู่ในอาการมึนเมาจาก ฤทธิ์ยาไม่สามารถควบคุมตนเองได้ อาจถูกล่อลวงไปข่มขืนหรือทำอนาจารต่างๆ ได้

๓) ยาบ้า (แอมเฟตามีน) เป็นยาที่มีฤทธิ์กระตุ้นระบบประสาทส่วนกลางและ ระบบประสาทส่วนปลาย ทำให้มีอาการตื่นตัว หายง่วงนอน พุดมาก มีความกล้า มีสมาธิ และมีความ ขยันขันแข็ง ในการทำงานมากขึ้น แต่เมื่อหมดฤทธิ์จะส่งผลให้ผู้เสพยาอ่อนเพลียอย่างมาก นอกจากนี้ แอมเฟตามีนยัง ทำให้หลอดเลือดตีบเล็กลง หัวใจเต้นเร็วขึ้น ความดันเลือดสูง มีอัมสัน ใจสัน หลอดลมขยาย ม่านตาขยาย เหงื่อออกมาก ปากแห้ง เบื่ออาหาร จึงทำให้บางคนนำมาใช้เป็นยาลดความอ้วนด้วย ยาเสพติดนอกจากจะส่งผลต่อผู้เสพตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น หากผู้เสพ ยังคงเสพใน ปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น และเป็นระยะเวลานาน จะทำให้สมองเสื่อม และยังส่งผลให้ผู้เสพยาเกิดภาวะโรคจิต มีอาการประสาทหลอน หูแว่วกลายเป็นคนวิกลจริต คลุ้มคลั่ง จนอาจถึงขั้นทำร้ายตนเองหรือบุคคลใกล้ชิดได้ สาเหตุที่ทำให้เด็กติดสารเสพติดด้วยกันหลายสาเหตุ ได้แก่

(๑) เพื่อหนีความทุกข์ใจ เด็กวัยรุ่นที่มีปัญหาในครอบครัว ขาดความรักความอบอุ่น ครอบครัวแตกแยก หรือทะเลาะเบาะแว้งกันเป็นประจำ ตลอดจนมีปัญหาในด้านการเรียน ปัญหา ความรัก จะส่งผลให้เด็กวัยรุ่นหาทางออกโดยการ ใช้ยาเสพติด เพื่อระงับความทุกข์ใจที่เกิดขึ้น

(๒) ความอยากรู้อยากเห็น อยากทดลอง บางคนลองเสพตามเพื่อน เพราะกลัวเพื่อนไม่ให้ เข้ากลุ่มด้วย ตลอดจนวัยรุ่นบางคนก็อาจลองเสพด้วยความทึ่งคนอง อยากทดลองสิ่งใหม่ๆ และคิดว่าตัวเอง คงไม่ติดง่ายๆ ซึ่งมักส่งผลให้วัยรุ่นติดสารเสพติดได้ในเวลาต่อมา

(๓) อยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีคนติดยาหรือเป็นแหล่งที่มีการขายยาเสพติด ซึ่งการที่วัยรุ่น อยู่ในสภาพแวดล้อมแบบนี้ ทำให้เห็นว่าการใช้ยาเสพติดเป็นเรื่องธรรมดา เมื่อวัยรุ่นถูกชักจูงให้ลองเสพยา ก็จะคล้อยตามได้ง่าย หรือบางคนอาจลองเสพยาเสพติดเองเพราะเกิดความสงสัยว่า ยาเสพติดจะช่วยให้เกิด ความสนุกสนานได้อย่างไร

(๔) ถูกหลอกลวงให้ติดยาเสพติด เนื่องจากสิ่งเสพติดในปัจจุบันมักมีมาในรูปแบบต่างๆ กัน เช่น เป็นลูกกวาดหรือ ท็อปปี้ เป็นแคปซูล เป็นดิน ซึ่งกรณีนี้วัยรุ่นอาจไม่ทราบว่าเป็นสิ่งที่คนเสพเป็น สิ่งเสพติดชนิดร้ายแรง จึงทำให้ลองกินเข้าไปจนกลายเป็นคนติดยาได้

เมื่อคุณรู้แล้วว่าสาเหตุอะไรบ้างที่มีส่วนผลักดันให้วัยรุ่นติดสารเสพติด คุณ และคนในครอบครัวจึงควรร่วมมือกันป้องกันไม่ให้ลูกหลานติดยา โดยคุณต้องให้ความรัก ความอบอุ่นให้ความเป็น กันเองกับลูกหลาน เพื่อเขาจะได้กล้าเข้ามาขอรับคำปรึกษายามที่เขาต้องเผชิญกับปัญหาที่แก้ไม่ตก ตลอดจนคุณจะต้องทำความรู้จักกับเพื่อนของเขาด้วย เพื่อที่คุณจะได้ทราบว่าเพื่อนของเขาเป็น คนอย่างไร มีพฤติกรรมเป็นอย่างไร เพราะเด็กที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นมักจะติดเพื่อน และชอบทำอะไรเลียนแบบเพื่อน หากคุณสังเกตพบว่า ลูกวัยรุ่นของคุณเข้าข่ายเสี่ยงต่อการติดยาเสพติดคุณควรใจเย็นๆ ไว้ก่อน อย่าไปดุด่าลูก ค่อยๆ พูดคุยกับลูกเพื่อช่วยกันหาทางแก้ไขปัญหา

ส่วนการพนัน หมายถึง การเล่นชนิดหนึ่งเพื่อเอาเงินหรือสิ่งอื่นใดด้วยการเสี่ยงโชค โดยการทำนายหรือคาดเดาผลที่เกิดขึ้นในอนาคต การพนันอาจแบ่งได้หลายอย่าง เช่น การพนันในการแข่งขัน ตัวอย่างเช่น เกมไพ่ เกมลูกเต๋า การพนันโดยการทำนายผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต เช่น การแทงฟุตบอล การแทงม้า และการพนันที่ไม่มีการแข่งขัน โดยขึ้นกับความน่าจะเป็นของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หวยบนดิน เป็นต้น ผลของการติดการพนัน พอสรุปได้ ดังนี้

- ๑) การพนันมีผลกระทบต่อสังคมสูง
- ๒) ประชาชนมีความหมกมุ่น
- ๓) ไม่ทำมาหากิน
- ๔) หมกเนื้อหมกตัว ถิ่นเนื้อประดาตัว
- ๕) อาชญากรรมมากขึ้น

๓.๕.๒. ปัญหาความยากจน

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมากประการหนึ่งเกี่ยวกับสถานะของครอบครัวไทยก็คือว่าสตรีหรือภรรยาออกมาทำงานทำนอกบ้านเพิ่มมากขึ้น ปัจจุบันนี้ครอบครัวที่สามีทำงานคนเดียวลดน้อยลงไปมาก แม้ว่าเราจะไม่อาจหาข้อมูลเป็นตัวเลขที่แน่นอนมาแสดงไว้ ณ ที่นี้ได้ก็ตามการที่

ภรรยาออกมาทำงานทำนอกบ้านเพิ่มมากขึ้นมีทั้งผลดีและผลเสียต่อครอบครัว ผลดีก็คือ ทำให้สถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น แต่ผลเสียก็ได้แก่ปัญหาครอบครัวที่ตามมา เพราะทั้งพ่อและแม่ เริ่มที่จะมีเวลาให้ลูกน้อยลง ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นผลที่เห็น ได้ชัดว่าทำให้ความสัมพันธ์ในครัวเรือนลดลง ในปัจจุบัน เราจึงควรส่งเสริมสถาบันครอบครัวเพื่อกระชับความสัมพันธ์ในครอบครัว เพราะถือว่าครอบครัวเป็นสถาบันหลัก เมื่อสถาบันหลักไม่แข็งแรง อาจจะทำให้กลายเป็นปัญหาใหญ่ของสังคมได้ในอนาคต

ปัญหาด้านเศรษฐกิจ เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คู่สามีภรรยาเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันเมื่อมีปัญหาทางการเงินที่เกิดจากสาเหตุ ดังนี้

๑) การใช้จ่ายเกินตัวและฟุ่มเฟือยของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

๒) การหลงใหลติดใจในอบายมุขต่างๆ เช่น ติดการพนัน ติดสิ่งเสพติด การดื่มสุราเป็นประจำ การเป็นนักเลงผู้หญิง การเที่ยวกลางคืน เป็นต้น

๓) การว่างงานของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นเวลานาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฝ่ายชาย ซึ่งจะรู้สึกว่าคุณสมบัติและทำให้เกิดการคิดมาก ประสาทเครียด พาลทะเลาะเบาะแว้งกับภรรยาและบุตรหลานได้ง่าย

๔) การด้อยกว่าในทางอาชีพหรือด้านตำแหน่งหน้าที่ในการทำงานหรือด้านรายได้ของกลุ่มสมรส ตลอดจนฐานะดั้งเดิมของกลุ่มสมรส จะทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเกิดความรู้สึกเป็นปมด้อยและเป็นคนคิดมาก^{๒๗}

๓.๕.๓. ปัญหาทางเพศ (กามารมณ์)

ความเบื่อหน่ายเรื่องเพศสัมพันธ์ของสามีภรรยาอาจจะเกิดจากทั้งสองฝ่าย หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่สนใจความรู้สึกทางเพศ และไม่ตอบสนองความต้องการทางเพศของอีกฝ่าย ปฏิบัติต่อกันเหมือนหุ่นยนต์ หรือเพียงเพื่อระบายอารมณ์ความต้องการที่มีเท่านั้น นอกจากนี้ความเครียดเนื่องจากมีความทุกข์ใจไม่สบายใจ ความเจ็บป่วยทางร่างกายและสภาพร่างกายที่ไม่กระชุ่มกระชวยเหมือนเมื่อก่อนสาวก็อาจจะทำให้เกิด ความเบื่อหน่ายเรื่องนี้ได้

คนเราทุกคนมีความแตกต่างกัน เรื่องเพศสัมพันธ์ก็เช่นเดียวกันแต่ละคนไม่มีใครที่มีความต้องการ ที่ตรงกันทุกอย่าง เช่น ท่วงท่า วิธีการ เวลาในการมีเพศสัมพันธ์ เป็นต้น การสังเกตท่าที ปฏิกริยาของกลุ่มสมรส ว่าเป็นอย่างไรและหาทางประนีประนอมระหว่างความต้องการของ

^{๒๗}สถาบันการศึกษาทางไกล กศน, “ปัญหาชีวิตครอบครัวและแนวทางแก้ไข,”

ตนเอง กับความต้องการของกลุ่มสมรส จะทำให้กลุ่มสมรสมีความสุขในเรื่องเพศสัมพันธ์มากขึ้น และลดความเบื่อหน่ายลงได้ หากเป็นไปได้กลุ่มสมรสควร พุดคุยเปิดเผยความรู้สึกซึ่งกันและกันบ้าง จะทำให้เข้าใจกันและตอบสนองได้ตรงความต้องการมากขึ้น

บางครั้งความเบื่อหน่ายเรื่องเพศสัมพันธ์อาจเกิดจากความซ้ำซากจำเจ หากได้เปลี่ยนแปลง บรรยากาศ สถานที่บ้างก็อาจจะทำให้ดีขึ้น ในเรื่องความเครียดนั้น ผู้หญิงและผู้ชายต่างก็มีปฏิกิริยาต่อความเครียดไม่เหมือนกัน ผู้ชายต้อง การมีเพศสัมพันธ์เมื่อมีความเครียดแต่ผู้หญิงเมื่อมีความเครียดมักจะ ไม่ค่อยอยากมีเพศสัมพันธ์ ควรแก้ไข หรือ คลายความเครียดของภรรยาให้ลดลง ภรรยาจะได้เต็มใจและไม่หงุดหงิดเมื่อมีเพศสัมพันธ์ ส่วนปัญหาคู่สมรสที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสุขภาพไม่ดีนั้น ควรจะต้องพยายามเห็นอกเห็นใจซึ่งกัน และ กัน และพยายามตอบสนองความต้องการเท่าที่จะเป็นไปได้ หากทำไม่ได้ คู่สมรสควรหันไปสนใจเรื่องอื่น ที่จะสร้างความสุขใจให้เป็นการทดแทน เช่น ทำงานอดิเรก เป็นต้น

สรุปผล จากการวิจัยปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ความขัดแย้ง หมายถึง ความไม่ลงรอยกัน ความขัดแย้ง หมายถึงความขัดแย้งระหว่างบุคคลเป็นการแสดงออกถึงการต่อต้านกันระหว่างบุคคลสองคนหรือมากกว่า โดยที่บุคคลหนึ่งพยายามที่จะกีดกัน หรือรบกวนการกระทำของบุคคลหนึ่ง สาเหตุที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลนั้นเกิดขึ้นเนื่องจากความแตกต่างกันของค่านิยม ความคิด การพูดการกระทำ รวมทั้งความต้องการบทบาท เป้าหมาย และการแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกันของบุคคล ส่วนแต่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งในครอบครัวทั้งสิ้น

การมีความคิดเห็นและการกระทำที่ไม่เหมือนกันนี้ถือเป็นอุปสรรคที่สำคัญอย่างหนึ่งในการอยู่ร่วมกัน ในการพัฒนาชีวิตและสังคมของมวลมนุษย์ทุกสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งผลของความขัดแย้งต่างๆ นั้นล้วนแต่แสดงออกมาเป็นความทุกข์ทรมาน ผู้วิจัยจึงได้สรุปปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวไทยได้ดังนี้

๑) นิสัยส่วนตัวทัศนคติที่ติดมาจากครอบครัวเดิม เช่น เป็นคนเจ้าระเบียบ ไม่มีระเบียบ ใจน้อย ใจร้อน โกรธง่าย ความคาดหวังกับอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น.

๒) บุคคลในครอบครัวไม่ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง

๓) ปัญหาการนอกใจนำไปสู่การหย่าร้าง

๔) ปัญหาความยากจน (อบรมมุข ๖)

บทที่ ๔

การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรม ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาบริบทของครอบครัวและปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวไทย นับวันจะยิ่งเพิ่มขึ้นทุกวันสถาบันครอบครัวมีปัญหามากขึ้น มีการหย่าร้างเพิ่มขึ้น เด็กและผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง สัมพันธภาพในครอบครัวไม่อบอุ่น ขาดการใช้เวลาแก่กันอย่างมีคุณภาพ เพื่อให้ครอบครัวสามารถทำหน้าที่ของตนได้เต็มศักยภาพ ครอบครัวไทย ซึ่งประกอบไปด้วยสมาชิก พ่อ แม่ ลูก เป็นต้น จึงจำเป็นต้องหาทางแก้ไข และการแก้ไขด้วยวัตถุดิบของนั้น ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้หมดสิ้น จึงจำเป็นต้องแก้ไขที่จิตใจของสมาชิกทุกคนในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทดังต่อไปนี้

๔.๑ วิธีการแก้ไขความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวไทยในบทที่สามผ่านมาผู้วิจัยได้พบปัญหาและสาเหตุของปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวก็มีปัญหาดูด้วยกันทั้งสิ้น ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่าง พ่อ – แม่ – ลูก ปัญหาคู่สมรสการเตรียมความพร้อมก่อนสมรส ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ปัญหาเพศสัมพันธ์ระหว่างสามี – ภรรยา และปัญหาการนอกใจ ไม่ว่าปัญหาใดก็ตามล้วนมีผลกระทบโดยตรงต่อทุกคนในครอบครัว ในบทนี้ผู้วิจัยได้นำวิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของครอบครัวจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยศึกษาสรุปปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวไทยและวิธีการแก้ไขไว้ดังนี้

๔.๑.๑ ปัญหานิสัยส่วนตัวทัศนคติที่ติดมาจากครอบครัวเดิม

ความเข้าใจอันดีระหว่างคู่สมรสและสมาชิกในครอบครัว การสร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดขึ้นกับคู่สมรสและสมาชิกในครอบครัว ควรทำความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้ คือ

(๑) ลักษณะนิสัยและอารมณ์ความรู้สึก คู่สมรสจะต้องศึกษาลักษณะนิสัยของแต่ละคนให้เข้าใจถ่องแท้ ทั้งลักษณะนิสัยการพูด การกินอยู่ การทำงานและอื่นๆ ตลอดทั้งลักษณะอารมณ์ ความรู้สึกของแต่ละคนให้ทราบว่า บุคคลใดชอบอะไร ไม่ชอบอะไร บุคคลใดอารมณ์ร้าย อารมณ์ดี หรือจี้โมโห เป็นต้น

(๒) วัฒนธรรมและพฤติกรรมที่เป็นปกติในครอบครัวเดิม ครอบครัวเดิมของทั้งสองฝ่าย อาจจะมีระเบียบปฏิบัติ และพฤติกรรมที่แสดงกันเป็นปกติที่ แตกต่างกัน ด้วยสาเหตุของ

การต่างวัฒนธรรม ต่างท้องถิ่น เช่น การ ปฏิบัติต่อผู้ใหญ่อาจจะแตกต่างกัน เราจึงต้องศึกษาทำความเข้าใจในสิ่งที่แตกต่างกัน

(๓) การเปลี่ยนแปลงตามวัยและสถานภาพสังคม ต้องศึกษาและทำความเข้าใจว่า คู่สมรสและสมาชิกใน ครอบครัวจะต้องมีการพัฒนาและ เปลี่ยนแปลงในลักษณะนิสัย อารมณ์ ความรู้สึกและพฤติกรรมอื่นๆ ไปตามวัย เช่น เมื่อวัยรุ่นมีลักษณะนิสัย อารมณ์ ความรู้สึกและพฤติกรรมอย่างหนึ่ง แต่เมื่อเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ วัยสูงอายุย่อมมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัย อารมณ์ ความรู้สึกและพฤติกรรมต่างๆ ผิดแปลกแตกต่าง จากวัยรุ่นไปด้วย

สรุปว่า การศึกษามุ่งทำความเข้าใจระหว่างบุคคลในครอบครัว จะทำให้ทราบถึง ลักษณะนิสัย ค่านิยม พื้นฐานทางจิตใจ การศึกษา วัฒนธรรม การพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามวัย อาชีพ และสถานภาพทางสังคมจะช่วยให้แต่ละคน ได้ปรับตัวให้สอดคล้องกับลักษณะของแต่ละคน หลีกเลี่ยงการปฏิบัติที่จะทำให้เกิดความขัดแย้ง หาแนวทางที่จะปรับตัวปรับใจให้ใกล้เคียงกัน และ เข้าใจกันได้ง่าย ในทางตรงกันข้ามหากบุคคลในครอบครัวไม่ศึกษาทำความเข้าใจระหว่างกันและ กัน ย่อมจะขาดความระมัดระวังในการแสดงออก ทำให้เกิดความขัดแย้งในครอบครัวและอาจจะ เกิด การแตกแยกหย่าร้างกันได้ในที่สุด ดังนั้นนิสัยและทัศนคติเป็นเรื่องแต่ละบุคคลในเมื่อหนุ่มสาวตัดสินใจเลือกกันและกันเป็นคู่ครอง ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงควรจะต้องเตรียมความพร้อมที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน การเตรียมความพร้อมที่สำคัญนั้นมีอยู่ ๓ เรื่อง ดังนี้

๑) การเตรียมความพร้อมทางร่างกาย คู่สมรสจะต้องให้แพทย์ตรวจร่างกาย เพื่อจะได้ ทราบถึงสิ่งผิดปกติของร่างกาย และ โรคที่จะเป็นอุปสรรคของการมีชีวิตคู่ ซึ่งอาจจะส่งผลถึงลูก เมื่อทราบแล้วจะได้แก้ไข และหาวิธีป้องกัน ได้ และหากมีคำถามว่า “ตรวจสอบสุขภาพก่อนแต่งงาน จำเป็นแค่ไหน” ขอตอบว่าในยุคนี้คู่รักที่ตัดสินใจจะร่วมหอสร้างครอบครัวใหม่ ไม่เพียงแต่มีความ พร้อมในความรักอันหนักแน่นมั่นคงและสถานะทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังควรมีความพร้อมในเรื่องของสุขภาพร่างกายเป็นอย่างยิ่ง เพราะสังคมทุกวันนี้เป็นสังคมของคนคุณภาพ

๒) การเตรียมความพร้อมทางจิตใจ ผู้ที่จะครองชีวิตคู่ จะต้องเตรียมความพร้อมทาง จิตใจ คือ เตรียมใจและพร้อมที่จะเปลี่ยนจากสภาพชีวิตของคน โสดมาเป็นชีวิตคู่ ชายจะต้องพร้อม ที่จะทำหน้าที่เป็นผู้นำครอบครัวที่ดี รับผิดชอบดูแลความทุกข์สุขของสมาชิกในครอบครัว เป็นสามี ที่ดี เป็นบิดาที่ดี ส่วนฝ่ายหญิงก็ต้องพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงจากนางสาวมาเป็นนาง เป็นแม่บ้านที่ดี ทำหน้าที่รับผิดชอบงานในบ้าน เป็นภรรยาที่ดี เป็นมารดาที่ดี พร้อมทั้งจะปรับตัวเข้าหากันและกัน อย่างมีความสุข

๓) การเตรียมความพร้อมเรื่องวัตถุ ทั้งสองฝ่ายจะต้องเตรียมเงินทอง ของใช้ หรือ ปัจจัย ๔ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต คือ ที่อยู่อาศัย อาหาร ยารักษาโรค และเสื้อผ้าเครื่องแต่ง

ภายใต้พร้อมและเหมาะสมกับฐานะของตน ควรมีอาชีพและรายได้พอที่จะเลี้ยงครอบครัวได้อย่างเพียงพอ จึงต้องมีการวางแผนในเรื่องนี้ให้ดี เพราะมีไม่น้อยที่ครอบครัวต้องแตกแยกเพราะปัญหาทางเศรษฐกิจในการครองเรือนของสามีภรรยาในยุคปัจจุบัน^๑

เมื่อสามีภรรยามีความพร้อมทุกอย่างแล้ว ถือได้ว่าได้ร่วมกันสร้างความสุข ความเจริญ มั่นคงให้ครอบครัวของตนแล้ว แต่ยังไม่ถึงที่สุด กล่าวคือ ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ จำเป็นต้องมีหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องดำเนินชีวิตหลักธรรมนั้นมีชื่อว่า สมชีวิตรรม ๔ หลักธรรมของคู่ชีวิต อันเป็นหลักธรรมที่จะทำให้คู่สมรสมีความสมดุลอยู่ด้วยกันได้อย่างเหมาะสมหรือสม่ำเสมอกลมกลืนกัน อยู่ครองเรือนด้วยกันอย่างยืดยาว ประกอบด้วยหลักธรรมที่สำคัญ ๔ ข้อ คือ

๑. สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน

๒. สมสีลา มีศีลเสมอกัน

๓. สมจาคา มีจาคะเสมอกัน

๔. สมปัญญา มีปัญญาเสมอกัน^๒ พร้อมกันนี้หลักธรรมที่จะทำให้ชีวิตคู่รักกันอย่างเหนียวแน่นยืดยาว หลักธรรมนั้นมีชื่อว่า สังคหัตถุธรรม^๓ อันเป็นธรรมสำหรับเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คือ ยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคลคู่ครองและครอบครัว ตลอดถึงการประสานหมุนวนไว้ในสามัคคีกันเป็นหลักการสงเคราะห์ประกอบด้วย

๑. ทาน คือ การให้

๒. ปิยวาจา คือ วาจาเป็นที่รัก

๓. อตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์

๔. สมานัตตตา คือ ความมีตนเสมอ

คำว่า ครอบครัว นั้นจะต้องมีสมาชิกตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป คือ มีสามีกับภรรยาเป็นเบื้องต้น และจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นเมื่อมีบุตรและมีบิดามารดา ญาติพี่น้องของทั้ง ๒ ฝ่ายมาอยู่ด้วย แต่บุคคลสำคัญที่เป็นหลักในครอบครัว ก็คือ สามีกับภรรยาและบุตรธิดา ซึ่งทุกคนจะต้องทำหน้าที่ของตนให้ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์จึงจะช่วยให้ครอบครัวมีความสุข ซึ่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทได้กำหนด และให้แนวทางแห่งการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวไว้อย่างครบถ้วน

^๑พระมหาวิจิตร คมภีโร (ศิริรัตน์), “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘, หน้า ๒๓-๒๔.

^๒อง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕/๕๔.

^๓อง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๑.

และหากทุกคนได้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ ก็จะช่วยให้ชีวิตในครอบครัวมีความอบอุ่น มีความราบรื่น และเป็นสุข ซึ่งบทบาทหน้าที่ของแต่ละคนนั้น ซึ่งถือเป็นหลักปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ก็คือการที่สมาชิกแต่ละคนต่างลงมือประพฤติปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ของตนให้ดี ถูกต้องและสมบูรณ์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาทนั่นเอง

๔.๑.๒ ทิศทางการแก้ไขปัญหาในครอบครัว

เรื่องบทบาทและหน้าที่เป็นเรื่องสำคัญของมนุษย์ เพราะมนุษย์เกิดมาต้องมีหน้าที่ความรับผิดชอบ หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้ตรัสถึงบทบาทและหน้าที่ของมนุษย์ไว้ใน “ทิศ ๖”^๔ ดังนี้

หลักธรรมสำหรับการปฏิบัติของสามี

สามี ผู้เป็นหัวหน้าของครอบครัวนั้น จะต้องมีหลักการปกครองบริหารครอบครัวเสียก่อนจึงจะสามารถปกครองดูแลสมาชิกของครอบครัวได้ ซึ่งได้แก่

- (๑) เป็นคนฉลาดในการจัดการการงาน การปกครอง
- (๒) เป็นผู้แก้แค้นได้ ตัดสินใจได้เด็ดขาดต่อปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น
- (๓) เป็นผู้ใฝ่ศึกษาเล่าเรียนมามาก ให้คำปรึกษาแนะนำได้
- (๔) เป็นผู้ทรงธรรม มีความยุติธรรม เทียงธรรม
- (๕) เป็นผู้ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม เป็นตัวอย่างที่ดีได้

หลักธรรมสำหรับสามีผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว ๕ ประการนี้ ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในกิจการส่วนตัว บริษัทห้างร้าน หน่วยงานราชการ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังพระพุทธดำรัสว่า

“บุคคลใด เป็นผู้ฉลาด แก่กล้า เป็นพหูสูต ผู้ทรงธรรม ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม บุคคลเช่นนั้น เราเรียกว่าผู้ยังหมู่ให้งาม ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา เป็นผู้มีศรัทธา สมบูรณ์ด้วยศีล เป็นพหูสูตเหล่านี้แล ย่อมยังหมู่ให้งาม แท้จริง บุคคลเหล่านี้ เป็นผู้ยังหมู่ให้งามฯ ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาทแล้ว สามีพึงปฏิบัติต่อภรรยาผู้เชื่อว่าเป็นคู่ชีวิตของตน ให้ดีให้เหมาะสม มีอยู่ ๕ ประการ”^๕ ดังนี้

๑) ด้วยนับถือว่าเป็นภรรยา ได้แก่ การที่สามียกย่องให้เกียรติภรรยาของตนทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่ปิดบัง แสดงให้ปรากฏ เปิดเผยแก่คนทั่วไป ว่าหญิงคนนี้เป็นภรรยาของตน ไม่ว่าใน

^๔ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๒-๒๔๔/๑๕๕-๒๐๐.

^๕ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๔.

หมู้ญาติหรือเพื่อนฝูง ตลอดจนในที่ประชุม โดยให้ความรัก ความอบอุ่น ไม่ทอดทิ้งให้เหงา สามีบางคนชอบออกไปหาความสุขนอกบ้านคนเดียว ปล่อยให้ภรรยาอยู่บ้านกับลูกๆ เพียงลำพัง ผลที่ตามมาจึงเกิดเรื่องชู้สาว เป็นเหตุให้คนในครอบครัวอยู่ไม่เป็นสุขเพราะภรรยาไม่ไว้วางใจ ไม่เชื่อใจในตัวสามีและอาจหย่าร้างกันที่สุดในที่สุด

๒) ด้วยให้เกียรติไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามนิทา ได้แก่ การที่สามีไม่ว่ากล่าวเปรียบเปรยเมื่อภรรยาทำผิด ควรจะหาโอกาสชี้แจงในภายหลัง ไม่ดูหมิ่นด้วยการพูดให้เจ็บใจ ต้องเกรงใจซึ่งกันและกัน ยกย่องเสมอกับตน สามีภรรยาส่วนมาก ตอนที่ยังเป็นคู่รักกันจะเกรงใจกัน แต่พอแต่งงานกันไปแล้ว ทั้งสามีภรณาก็มักจะไม่มีใครมีความเกรงใจกัน ต่างคนต่างคิดว่าตนเก่ง ตนเป็นฝ่ายถูกแม้ว่าตนจะเป็นฝ่ายผิดก็ตาม ก็ไม่ยอมรับ ไม่ยอมขอโทษ ข้อนี้สามีภรรยาพึงระวังให้ดี

๓) ด้วยการไม่ประพฤตินอกใจภรรยา ได้แก่ มีความซื่อสัตย์ต่อภรรยาของตนไม่ประพฤตินอกใจเป็นคนเจ้าชู้คบหากับหญิงอื่นหรือความประพฤติที่ไม่ใช่อื่นๆ เป็นต้น

๔) ด้วยการมอบความเป็นใหญ่ภายในบ้านให้ ได้แก่ การที่สามีให้ภรรยาปกครองลูกดูแลทรัพย์สินสมบัติและกิจการในบ้านเรือน ยกย่องให้เป็นแม่ศรีเรือนดูแลธุระในบ้านแทนตัว โดยไม่ก้าวก่ายหน้าทีของแม่บ้าน เช่นการดูแลบ้าน การปกครองคน สามีควรให้ภรรยามีส่วนร่วมในการตัดสินใจของครอบครัวด้วย มิใช่ว่าฝ่ายสามีเท่านั้นจะเป็นผู้ตัดสินใจเพียงฝ่ายเดียว

อนึ่ง เท่าที่แลเห็นกันอยู่ทั่วไปในเวลานี้ ดูเหมือนว่าอำนาจในครอบครัวตกอยู่กับสามี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางกฎหมายย่อมถือว่าสามีมีอำนาจในครอบครัว เป็นหัวหน้าครอบครัว ที่กล่าวมานั้น ความจริงเป็นเรื่องนิตินัยมากกว่าพฤตินัย เป็นสิ่งที่ปรากฏมากกว่าที่จะเป็นจริง อำนาจอันแท้จริงก็อยู่ในมือมารดา ลูกๆ อาจจะต้องกลัวบิดา แต่บิดามักจะต้องกลัวมารดา และเรื่องความเป็นใหญ่ของหญิงในครอบครัวนั้น เป็นอำนาจที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและโดยเหตุผลแท้ เพราะในการให้กำเนิดแก่มนุษย์ หญิงก็เสียสละและได้รับทุกขเวทนามากกว่าชาย ในการเลี้ยงดูลูกแต่ละคนให้เติบโตขึ้นมาก็เป็นงานของมารดามากกว่าของบิดา

๕) ด้วยการให้เครื่องแต่งตัวในโอกาสเหมาะสม ได้แก่ การที่สามีให้เงินทองแก่ภรรยาเพื่อใช้จ่ายใช้สอยหรือซื้อข้าวของเครื่องใช้ในโอกาสที่สมควร การที่สามีให้เครื่องแต่งตัว หมายถึงการยอมให้ภรรยาแต่งตัวสมฐานะ เป็นการแสดงความรักใคร่นับถือ เพื่อให้ดูสดใสอยู่เสมอ และที่สำคัญที่จะละเลยเสียไม่ได้ ก็คือ การให้กำลังใจภรรยา เพราะภรรยาับภาระเพิ่มขึ้น ทั้งงานในบ้านและนอกบ้าน สามีจึงควรให้ของขวัญในโอกาสที่เหมาะสม ดังพุทธภาษิตว่า “ภคฺตา ปญฺญาณมิตฺติยา” ภัคฺตา [สามี] เป็นศรีสง่าของสตรี [ภรรยา]”^๖

^๖ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๐๑/๕๗.

อีกนัยหนึ่ง ท่านกล่าวถึงไฟ ๓ กอง ที่สามิผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวพึงบูชา พึงปรนนิบัติ ให้ดีตามสมควรแก่ฐานะความเป็นอยู่ มีดังนี้

- ๑) ไฟ คือ มารดาบิดาที่ควรเคารพบูชา
- ๒) ไฟที่ควรแก่ทักษิณาได้แก่ สมณพราหมณ์
- ๓) ไฟ คือ บุตรภรรยา และคนในปกครอง^๘

ไฟทั้ง ๓ กองนี้ สามิผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวพึงตระหนักเอาใส่ใจ บำรุงสุขอยู่เสมอมี ปัญหาอะไรในครอบครัวก็จัดการได้ทันทั่วถึงและถูกต้องเที่ยงธรรม สมดังพระคาถาที่ว่า
เมื่อสงครามเกิดขึ้น ย่อมต้องการคนกล้าหาญ เมื่อเกิดข่าวตื่นตื่นขึ้น ย่อม ต้องการคนหนักแน่น เมื่อข้าวและน้ำมีบริบูรณ์ ย่อมต้องการคนที่รัก เมื่อคดีความที่ลึกซึ้ง เกิดขึ้น ย่อมต้องการบัณฑิตฯ^๙

สรุป การปฏิบัติหน้าที่ของสามิผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวถือเป็นการสงเคราะห์ภรรยา ทางหนึ่ง เป็นเหตุให้ครอบครัวได้รับความสุขและ “เป็นมงคลข้อหนึ่งในมงคล ๓๘ ข้อ คือ มงคลข้อ ที่ ๑๒ และข้อที่ ๑๓ ปุตุตทาสุส สงฺคโห^{๑๐} คือ การสงเคราะห์บุตรและทาระ”^{๑๑} ถือว่าเป็นสิริมงคล มีแต่ความดีงามแก่ผู้เป็นสามิ เป็นบิดา และเป็นผู้นำครอบครัวตามทัศนะพุทธศาสนาเถรวาทก็เพราะ สามิได้ปฏิบัติตามพุทธภาษิตที่ว่าบุคคลใดไม่คำนึงถึงหนาวร้อน อดทนได้เหมือนหญ้า กระทำกิจที่ ควรทำด้วยเรี่ยวแรงของลูกผู้ชาย บุคคลนั้นย่อมไม่เสื่อมจากสุขฯ^{๑๒}

หลักธรรมสำหรับการปฏิบัติของภรรยา

หลักพุทธธรรมสำหรับการปฏิบัติของภรรยาในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เถรวาท ได้กล่าวถึงหญิงผู้เป็นภรรยาของสามิและเป็นมารดาของบุตรไว้ว่าบทบาทและหน้าที่ของ ภรรยาที่ได้ชื่อว่า เมื่อทำดีที่สุดก็สามารถนำความสุข ความเจริญมาสู่ครอบครัว และจัดเป็นความดี งาม และเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ของภรณานั้น มีอยู่ ๕ ประการด้วยกัน ดังนี้

- ๑) เป็นผู้จัดการงานดี ไม่ขาดตกบกพร่อง
- ๒) สงเคราะห์คนข้างเคียง เช่น ญาติฝ่ายสามิและฝ่ายของตน

^๘ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๐๑/๕๐.

^๙ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๑๖๕.

^{๑๐} บ.ช. (ไทย) ๒๗/๕๒/๓๑.

^{๑๑} บ.ช. (บาลี) ๒๕/๕-๖/๔.

^{๑๒} บ.ช. (ไทย) ๒๕/๕-๖/๒-๓.

^{๑๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๕/๑๔๒.

๓) ไม่ประพฤติล่วงใจสามี ประพฤติเป็นที่พอใจของสามี เช่น รู้ถึงความต้องการของสามีว่าต้องการอะไร สิ่งที่ต้องการก็จัดทำจัดหา สิ่งที่ไม่ต้องการก็ไม่ทำให้เกิดมี เป็นต้น

๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาได้

๕) ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง^{๓๓}

บทบาทและหน้าที่ ๕ ประการนี้ ภรรยาคนใดปฏิบัติได้อย่างบริบูรณ์แล้ว ท่านบอกว่า เป็นกำลังที่ยิ่งกว่ากำลังทั้งปวง มากกว่ากำลังพระจันทร์ พระอาทิตย์เสียอีก^{๓๔} อย่างไรก็ตามในอดีตที่ผ่านมามีการเปรียบเทียบว่าสามีเป็นช้างเท้าหน้า ส่วนภรรยาก็เหมือนช้างเท้าหลัง แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป บทบาทของภรรยาก็เปลี่ยนตาม ปัจจุบันสามีและภรรยามีใช้เท้าหน้าเท้าหลังแต่เป็นเท้าซ้ายและเท้าขวาที่เกี่ยวพันกัน แต่ละฝ่ายต้องรู้จักรับผิดชอบ รู้จักปฏิบัติหน้าที่ของตนตามบทบาทนั้นๆ ให้ถูกต้องด้วยดี หลักปฏิบัติสำหรับภรรยามีอยู่ ๕ ประการ^{๓๕} มีดังนี้

๑) จัดงานบ้านดี ได้แก่ ภรรยารู้จักการจัดการ และมีความสามารถบริหารงานบ้านให้เป็นที่เรียบร้อยน่าอยู่ จัดทำอาหารได้ดีมีประโยชน์ จัดเสื้อผ้าเครื่องใช้ให้สะอาดอยู่เสมอ ในด้านการเงินก็สามารถวางแผนจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือย มีเงินเหลือไว้เก็บออม และยังต้องมีความสามารถในการบริหารงานบุคคล ปกครองดูแลคนในบ้านให้มีความสามัคคีมีระเบียบวินัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นหูเป็นตาแทนสามี ต้องหมั่นจัดทำให้สมกับสามียกย่องให้ความไว้วางใจและยกย่องให้เป็นแม่ศรีเรือน

๒) ช่วยเหลือและเคารพบิดามารดา ญาติพี่น้อง และคนข้างเคียงฝ่ายสามี ได้แก่ ภรรยาพึงทำความสัมพันธ์กับครอบครัวและญาติของสามี ด้วยการพูดจาไพเราะอ่อนหวาน เอื้อเฟื้อให้ความช่วยเหลือตามฐานะที่จะทำได้ยกย่องนับถือสามีตลอดจนญาติของสามีให้เหมือนกับญาติมิตร

ของตัว มีกิริยาอ่อนน้อม อ่อนหวาน ไม่เย่อหยิ่งจองหอง ด้วยถือว่าสามีรักใคร่ ภรรยาควรดูแลต้อนรับญาติของสามีให้สมบูรณ์

๓) ไม่ประพฤติชั่วด้วยการนอกใจคบชู้ผู้ชาย ได้แก่ ภรรยาต้องมีความซื่อสัตย์ต่อสามีของตนเท่านั้น ไม่ประพฤตินอกใจสามี

๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ ได้แก่ ภรรยาไม่ควรใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย มีความมัธยัสถ์ รู้จักใช้ทรัพย์อย่างประหยัด เก็บออมทรัพย์สินที่หามาได้เป็นอย่างดี ภรรยาบางคนพอสามีไปทำงานก็จับกลุ่มเล่นการพนัน หรือเที่ยวเตร่ตามห้างสรรพสินค้า เป็นต้น

^{๓๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๔.

^{๓๔}บุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๒๗๐/๒๔๔.

^{๓๕}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๔.

๕) ขยันทำงานและกิจการที่ขังปวงในบ้าน เนื่องจากในสภาพสังคมปัจจุบัน ครอบครัวต้องแบกรับภาระเศรษฐกิจหนักมากขึ้น ทำให้สามีผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวเครียดได้ง่าย ภรรยาจึงมีส่วนช่วยเหลือดูแลสุขภาพจิตใจของสามีได้โดยการให้กำลังใจ เป็นเพื่อนปลอบใจแก่สามีเมื่อมีทุกข์ไม่รู้จักขยับทั้งเรื่องในบ้านและเรื่องของสามี ขยันหมั่นเอาใจใส่ต่องานในหน้าที่ ไม่เกียจคร้านในกิจการงานทั้งปวง

ในคติโบราณอีสานนั้น ท่านได้สอนเรื่องเรือน ๓ น้ำ ๔ สำหรับกุลสตรี (ภรรยา) ที่ดีว่าอย่ามองข้ามและไม่ควรขาดตกบกพร่อง ซึ่งถือว่าเป็นคุณสมบัติของสตรีผู้ออกเรือน มีคู่ครองและถือว่าเป็นหน้าที่หรือภาระของภรรยาที่ดี ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑) เรือน ๓ นั้น ประกอบไปด้วย

(๑) เรือนผม รวมทั้งเรือนร่างด้วย ให้ทำความสะอาดให้ถูกหลักอนามัยผมจะต้องดัดเป็นเงางาม อันหมายถึงมีสุขวิฑาส่วนตัวที่ดี

(๒) เรือนไฟ หรือ เรือนครัว ได้แก่สถานที่ประกอบหุงต้มอาหาร จะต้องจัดเก็บรักษาให้สะอาด เป็นระเบียบตามหลักสุขอนามัย

อีกประการหนึ่ง เกี่ยวกับการหุงต้มประกอบอาหารการกินนี้ ผู้เป็นภรรยาควรลุกขึ้นมาประกอบแต่เช้าอันเป็นลักษณะที่ดีของภรรยาเอง ถ้าหากภรรยาทำการหุงหาอาหารในเวลาสาย (นอนตื่นสาย) ท่านว่าไม่ดีด้วยเหตุ ๕ ประการ ดังนี้

(๑) ย่อมไม่ได้รับแขกที่ควรต้องรับตามเวลา

(๒) ไม่ได้บูชาเทวดาผู้รับพลิตตามเวลา

(๓) ไม่ได้ต้อนรับเช่นตักบาตร ถวายอาหารแก่สมณะพราหมณ์ผู้ฉันหนเดียว

(๔) พวกคนใช้คนงานและบริวารพากันหลบหน้าไม่ทำงาน

(๕) อาหารที่บริโภคตามเวลาที่ไม่ควรเช่นนั้น ไม่มีโอชา คือ ไม่มีรสอร่อย^{๖๖}

(๓) เรือนนอน ได้แก่ ที่อยู่อาศัยจะต้องสะอาดเป็นระเบียบ เจริญตาเจริญใจแก่ผู้คนที่ได้มาพบเห็น

๒) น้ำ ๔ นั้น ประกอบไปด้วย

(๑) น้ำกิน หรือน้ำดื่ม ได้แก่ น้ำในโองที่ใช้ดื่มกิน จะต้องไม่แห้งหรือขาด โองถ้าขาดก็แสดงว่าภรรยาบ้านนี้ใช้ไม่ได้ ขาดคุณสมบัติของความเป็นแม่ศรีเรือน

(๒) น้ำใช้ น้ำอาบ ได้แก่ น้ำที่ตักใส่ตุ่มไว้เพื่อใช้ เช่น ใช้ล้างถ้วยชาม ล้างเท้าและใช้เพื่อการอื่นๆ ถ้าปล่อยให้แห้งน้ำเหล่านี้ขาดตุ่ม ก็แสดงว่าภรรยาบ้านนี้ขาดคุณสมบัติของภรรยาที่ดี

^{๖๖} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๒๘/๒๓๕.

(๓) น้ำเต้าปูน สมัยก่อนคนนิยมกินหมาก แยกมาบ้านจะต้องยกขันหมากออกมาต้อนรับ ในการกินหมาก จะต้องเอาปูนแถมกับพลู ถ้าน้ำเต้าปูนไม่มีปูน ก็แสดงว่าภรรยาบ้านนี้บกพร่องขาดคุณสมบัติของภรรยาที่ดีของสามี อีกประการหนึ่ง น้ำเต้าปูนนี้ต้องจัดเตรียมไว้เพื่อบูชาเทพเจ้าก่อนเข้านอน เพราะมีความเชื่อว่าเทพเจ้าท่านจะมาปกป้องรักษาผู้คนที่ในบ้านที่มีน้ำเต้าปูนในเวลากลางคืน

๔. น้ำใจ เป็นการแสดงอัธยาศัยไมตรีต่อแขกหรือทุกคนที่มาเยี่ยมบ้าน สร้างภาพพิมพ์ใจแก่ผู้ได้เห็นและพบปะพูดคุยด้วย เชื่อว่าเป็นผู้มีน้ำใจ แต่ถ้าภรรยาคนใดประพฤติตรงกันข้ามก็นับว่าขาดคุณสมบัติของภรรยาที่ดี^{๑๑}

ทั้งเรื่อง ๓ และน้ำ ๔ นี้ ถ้าภรรยาคนใดขาดตกบกพร่อง โบราณท่านว่า ครอบครัวนั้นจะเกิดมีปัญหาได้ หากความเจริญมิได้เลย สามีก็จะเกิดความเบื่อหน่ายจนถึงขั้นหย่าร้างกันได้

ในพระพุทธศาสนาเถรวาทยังได้กล่าวหลักธรรมไว้ ๘ ประการเพื่อให้ผู้เป็นภรรยาได้ยึดถือปฏิบัติเพื่อความสุขความเจริญในการครองเรือน ดังนี้

๑) สำหรับผู้มีสามี เธอตื่นก่อนนอนที่หลัง คอยรับใช้ ประพฤติให้ถูกใจ กล่าวถ้อยคำอันเป็นที่รักที่พอใจ

๒) เธอสักการะเคารพนับถือญาติของสามีด้วยการเอาใจใส่คอยดูแลท่าน

๓) ไม่เกียจคร้าน คอยเอาใจใส่งานบ้าน มิให้ขาดตกบกพร่อง และเป็นผู้สามารถจัดการงานทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกด้วยปัญญา

๔) คอยดูแลเอาใจใส่คนภายในบ้านทำงาน และคอยสอดส่องว่าเขาทำงานนั้นๆ แล้วหรือยัง ถ้ายังก็บอกให้เขาทำงานเสียด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน

๕) คอยดูแลเอาใจใส่ในเมื่อคนภายในบ้านเจ็บไข้ได้ป่วย คอยเยียวรักษายา

๖) รักษาทรัพย์สมบัติ คุ้มครองทรัพย์สมบัติไว้ด้วยดี ไม่เล่นการพนัน และไม่ผลาญทรัพย์สินให้พินาศ

๗) เป็นอุบาสิกาถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ตั้งมั่นอยู่

๘) เป็นผู้บริจาทานตามสมัย มีใจปราศจากความตระหนี่ ยินดีในการสละ^{๑๒}

^{๑๑}พระมหาวชิตร ภูมิโร (ศิริรัตน์), “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘, หน้า ๕๐-๕๑.

^{๑๒}อ.อุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๑๓๖/๒๐๘-๒๐๙.

ผู้ที่เป็นภรรยาพิจารณาว่า ตนเองปฏิบัติหน้าที่ได้ครบถ้วนหรือยัง ถ้าครบถ้วนดีแล้วก็ยินดีด้วย แต่ถ้ายังไม่ครบถ้วนก็พึงปรับปรุงเสียใหม่ด้วยหลักพุทธธรรมดังกล่าวมานี้ ไม่มีคำว่าสายแน่นอนสำหรับการครองเรือนร่วมกันอย่างมีความสุข ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

สุภาพสตรีผู้มีปรีชา ย่อมไม่คู่มิ้นสามี ผู้หมั่นเพียรชวนชายอยู่เป็นนิตย์ เลี้ยงคนอยู่ทุกเมื่อ ให้ความปรารถนาทั้งปวง ไม่ยังสามีให้ขุ่นเคือง ด้วยถ้อยคำแสดงความหึงหวง และยอมบูชาผู้ที่เคารพทั้งปวงของสามี เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้าน สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามี ประพฤติเป็นที่พอใจของสามี รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ นารีใดยอมประพฤติตามความชอบใจของสามีอย่างนี้ นารีนั้นยอมเข้าถึงความเป็นแม่ศรีเรือน ในสมัยก่อนผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว ทำมาหาเลี้ยงครอบครัวแต่ผู้เดียว ผู้หญิงเพียงทำหน้าที่แม่บ้าน แต่ก็มีคำพูดที่ขย่งบถบาทของผู้หญิงอย่างไพเราะว่า “แม่ศรีเรือน” ในความหมายอันยิ่งใหญ่ของผู้หญิงเป็นมิ่งขวัญของครอบครัว คือมีหน้าที่เลี้ยงลูกและคอยปรนนิบัติ รับใช้สามีให้มีความสุขสบายทุกอย่าง พร้อมทั้งดูแลบ้านรักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาได้เท่านั้น

ฉะนั้นความสุขความทุกข์ของผู้หญิงจึงฝากไว้กับสามี ดังคำโบราณที่กล่าวว่า “สามีเหมือนฉัตรแก้วกันเกศงามเนตรงามหน้าทุกเวลา” เมื่อกาลเวลาผ่านไปทำให้สังคมแปรเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของคนในสังคมย่อมเปลี่ยนแปลงตาม ผู้หญิงในยุคปัจจุบันจึงมีโอกาสพัฒนาตัวเองได้มากขึ้น แต่มีข้อที่ภรรยาพึงสังวรไว้ คือ การจัดสรรเวลาระหว่างการทำงานนอกบ้านและในบ้านให้ดี เพราะถ้าภรรยาทุ่มเทเวลาให้กับงานนอกบ้านมากเกินไป จนทอดทิ้งครอบครัวลืมหืมบาทของภรรยาและมารดา ครอบครัวก็ย่อมวิบัติ ซึ่งอาจส่งผลให้เด็กเติบโตมีปัญหาทางสุขภาพจิต เช่น ติดยาเสพติด เป็นต้น ถ้าเยาวชนจำนวนมากไร้คุณภาพแล้ว ประเทศชาติจะเจริญได้อย่างไร ฉะนั้นภรรยาผู้มีความสามารถจะต้องบริหารครอบครัวด้วยความรอบคอบระมัดระวังเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดังคำกลอนที่ว่า

“เป็นสตรีสุดดีที่เรียนรู้ เก่งงานสู้ไม่ท้อต่อปัญหา

รับผิดชอบหน้าที่ศรีภรรยา เป็นมารดาห่วงใยในครอบครัว”^{๑๕}

เมื่อภรรยาได้ทำหน้าที่ของตนสมบูรณ์แล้ว ยังมีหลักธรรมสำหรับหญิงสาวผู้ที่ได้แต่งงานแล้ว และจำต้องไปอยู่ยังสกุลของสามี เป็นหญิงสะใภ้ของบิดามารดาของสามี และถ้าหญิงสาวปฏิบัติตามได้ ความสุขสบายก็เกิดขึ้นเป็นเงาตามตัว หญิงสาวคนอื่นๆ ที่เตรียมตัวจะแต่งงานก็ควรรู้ไว้ด้วย มีอยู่ ๑๐ ข้อด้วยกัน ดังนี้

^{๑๕}พระมหาวชิตร ภูมิโร (ศิริรัตน์), “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, หน้า ๕๒-๕๓.

๑) ไฟภายในอย่าเพิ่งนำออก ได้แก่ หญิงสะใภ้ผู้ไปอยู่ตระกูลสามี และเมื่อได้เห็นโทษ (เรื่องไม่ดี) สิ่งใดสิ่งหนึ่งของบิดามารดาของสามีและของสามีของตนเข้าอย่าเพิ่งนำไปบอกเล่าแก่คนอื่นผู้อยู่ภายนอกเรือน

๒) ไฟภายนอกอย่าเพิ่งนำเข้า ได้แก่ หญิงสะใภ้เมื่อได้ยืมได้ฟังถ้อยคำของคนบ้านใกล้ เรียงเคียงกล่าวตำหนินินทาบิดามารดาของสามีและของสามีของตนเองแล้ว อย่าเพิ่งนำคำของคน เหล่านั้นมาบอกเล่าให้บิดามารดาของสามีและสามีของตนทราบ

๓) พึ่งให้แก่บุคคลที่ควรให้ ได้แก่ ชนเหล่าใด อยู่ใกล้หรือห่างไกลกันมาขีมีสิ่งของ เครื่องใช้ ครั้นเสร็จแล้วนำส่งคืนคืนแม่ภายหลังมาขีมีอีก หญิงสะใภ้ก็พึ่งให้ขีมีอีก

๔) อย่าพึ่งให้แก่ผู้ที่ไม่ควรให้ ได้แก่ คนเหล่านั้นจะอยู่ใกล้กันหรืออยู่ไกลก็ตามขีมี สิ่งของไปแล้วไม่นำมาคืนให้ หญิงสะใภ้ก็อย่าพึ่งให้แก่ชนเหล่านั้นอีก

๕) พึ่งให้แก่บุคคลที่ให้และไม่ให้ ได้แก่ ญาติมิตรทั้งฝ่ายสามีหรือฝ่ายตนเอง เป็นคน ขากจน มาขีมีสิ่งของเครื่องใช้ไปแล้ว เมื่อเสร็จธุระแล้ว เขาจะส่งคืนหรือไม่ส่งคืนก็ตามแม่ ภายหลังมาขีมีอีก หญิงสะใภ้ก็พึ่งให้อีก

๖) พึ่งนั่งให้เป็นสุข ได้แก่ หญิงสะใภ้พึงกำหนดสถานที่ควรนั่ง และไม่ควรนั่งเช่น ไม่ควรนั่งริมประตูเข้าบ้าน ไม่นั่งชันห้าวเข้าหรือไม่ควรนั่งในที่สูงกว่าสามีและบิดามารดาของสามีของตนและควรนั่งให้เรียบร้อย อาทิ นั่งพับเพียบ เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ชื่อว่านั่งไม่เป็นสุข ต่อเมื่อหญิงสะใภ้ นั่งในที่ที่ตนควรนั่ง และนั่งอย่างเรียบร้อยแล้วจึงชื่อนั่งเป็นสุข

๗) พึ่งบริโภคให้เป็นสุข ได้แก่ หญิงสะใภ้ไม่ควรบริโภคก่อนบิดาสามี มารดาสามี หรือสามีของตน พึ่งคอยดูแลและเพิ่มเติมสิ่งที่บกพร่องหรือยังไม่ได้ เมื่อท่านบริโภคแล้ว ตนจึงบริโภคภายหลัง เมื่อเป็นเช่นนี้ ความสุขในการบริโภคจึงจะเกิดขึ้นได้

๘) พึ่งนอนให้เป็นสุข ได้แก่ หญิงสะใภ้ ยามจะหลับจะนอน อย่าพึ่งนอนก่อนบิดามารดาของสามีและสามีของตน พึ่งทำวัตรปฏิบัติปรนนิบัติบิดามารดาของสามีและสามีให้เสร็จเสียก่อน ตนจึงนอนทีหลัง เมื่อปฏิบัติได้อย่างนี้จึงจะได้รับความสุขในการนอนหลับ

๙) พึ่งบำเรอ [บูชา] ไฟ ได้แก่ หญิงสะใภ้พึงบำรุงบำเรอบิดามารดาของสามี ให้มีความขำเกรงในบิดามารดาของสามี ยกท่านเหล่านั้นไว้เหมือนกองไฟที่บำเรอบูชา

๑๐) พึ่งนอบน้อมเทวดาทั้งหลาย ได้แก่ หญิงสะใภ้พึงทำการนอบน้อมบิดามารดาของสามีของตน มีความเคารพท่านเหมือนหมู่เทวดา ที่ชนทั้งหลายพากันกราบไหว้บูชา^{๒๐}

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓-๕๕.

หลักธรรมสำหรับการปฏิบัติของบิดามารดาต่อบุตรธิดา

บทบาทหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรธิดาทางโลกของบิดามารดา พอสรุปได้ ดังนี้

๑) เลี้ยงดูลูก คอยป้องกันข้าวป้อนน้ำ ให้อาหารที่ดีมีประโยชน์ เพื่อให้ลูกรักเจริญเติบโต มีร่างกายแข็งแรง อีกทั้งคอยปกป้องคุ้มกันภัยอันตรายและคอยให้ความรัก ความอบอุ่น เป็นการให้ทั้งอาหารกายและอาหารใจควบคู่กันไปด้วยหลักที่ว่าจิตใจที่เข้มแข็ง ย่อมอยู่ในร่างกายที่แข็งแรง

๒) อบรมสั่งสอน เพื่อลูกเติบโตมีชีวิตที่มีคุณภาพ เป็นคนมีเหตุผล รู้จักคิด รู้จักแก้ไขปัญหา ไม่เห็นแก่ตัว มีน้ำใจชอบช่วยเหลือคนอื่นเป็นต้น

๓) เป็นแบบอย่างความเป็นหญิงให้ลูกสาวและความเป็นชายให้ลูกชายได้ลอกเลียนแบบ เด็กหญิงจะลอกเลียนแบบความเป็นหญิง และลูกชายจะลอกเลียนแบบความเป็นชาย ที่ถูกต้องจากลักษณะท่าทาง อารมณ์ การพูด และอุดมคติ จากบิดามารดาเป็นลักษณะของตนเพื่อพัฒนาไปสู่ความเป็นสตรี และความเป็นบุรุษที่สมบูรณ์ มีความสำนึกในบทบาทและหน้าที่ของสตรีเพศและบุรุษเพศ มีความภาคภูมิใจในความเป็นสุภาพบุรุษ ความเป็นสุภาพสตรีของตน^{๒๐}

การสร้างครอบครัวให้สมบูรณ์นั้นจะต้องมีบุตรธิดา เพราะบุตรธิดามีความหมายต่อชีวิตครอบครัวเป็นที่สุด บุตรเป็นที่ตั้งเป็นที่ต้องการปรารถนาของชนทั้งหลาย เพราะลูกจะเป็นผู้สืบตระกูล เป็นผู้ที่บิดามารดาต้องฝากผีฝากไข้เมื่อยามเจ็บป่วยและแก่เฒ่า ฉะนั้น ลูกผู้เป็นทายาทสืบตระกูล และสามารถฝากผีฝากไข้ของบิดามารดาได้นั้นจะต้องเป็นลูกที่ดี คือเป็นคนที่มีบุรุษทั้งร่างกายและจิตใจ และที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นเป็นเพียงบทบาทหน้าที่ในการเลี้ยงดูอบรมบุตรธิดาแบบทางโลกเท่านั้น

ส่วนบทบาทหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรตามทฤษฎีพระพุทธรศาสนาเถรวาทนั้นบิดามารดามีใช้มีแต่เพียงความรักและวัตถุสิ่งของเครื่องใช้เท่านั้น แต่ต้องมีสติและปัญญาประกอบด้วย เพราะบิดามารดาต้องเป็นพรหมของลูก เป็นเพื่อน และเป็นทุกสิ่งทุกอย่างสำหรับลูก

และที่สำคัญ คือ เป็นกัลยาณมิตรของลูกให้ได้ (กัลยาณมิตร : โปรโตโมสะ ได้แก่ บิดามารดาอบรมสั่งสอนบุตรธิดา)^{๒๑} ดังนั้น หน้าที่เลี้ยงดูบุตรของบิดามารดา จึงมีอยู่ ๕ ประการ^{๒๒} ดังต่อไปนี้

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐-๕๑.

^{๒๑} อ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๓๗๑/๘๒.

^{๒๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓.

๑) ห้ามไม่ให้ลูกทำชั่ว ได้แก่ บิดามารดาต้องห้าม ป้องกัน กีดกัน และสั่งสอนบุตรธิดาไม่ให้ทำความชั่วทั้งหลาย ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจทุกวิถีทาง อันเป็นความผิดทั้งทางกฎหมายบ้านเมืองและศีลธรรม

๒) สั่งสอนให้ลูกตั้งอยู่ในความดี ได้แก่ บิดามารดาให้ลูกประพฤติดีมีศีลธรรม บิดามารดาต้องพยายามเล็งเข้าหาใจของลูกเพราะใจเป็นตัวควบคุมการกระทำของคน ที่ว่าเลี้ยงลูกให้ดีคือทำใจของลูกให้ดี คือให้ลูกมีสมบัติทางใจ ๒ ประการ คือธรรมะเป็นอาหารใจ และวิชาความรู้เป็นเครื่องมือของใจ เพราะใจที่ขาดธรรมะเหมือนร่างกายที่ขาดอาหารและใจที่ขาดวิชาความรู้ก็เหมือนคนที่ขาดเครื่องมือทำงาน ฉะนั้น บิดามารดาต้องปลูกใจของลูกให้มีทั้ง ๒ อย่าง จึงจะเป็นการปลูกฝังลูกในทางดีตามทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท

๓) ให้ลูกได้ศึกษาศิลปวิทยา ได้แก่ ศิลปวิทยาการทั้งหลายที่เมื่อเรียนแล้วไม่มีโทษแก่ตนเองและผู้อื่น สามารถทำประโยชน์ให้แก่ตนและสังคมส่วนรวมได้ หน้าที่ข้อนี้ความชัดเจนอยู่แล้วคือให้ลูกได้เล่าเรียนเพื่อให้มีความรู้ สามารถช่วยตัวเองต่อไปได้ บิดามารดาสมัยนี้ควรติดตามดูแลลูกอย่างใกล้ชิด ควรติดต่อกับทางโรงเรียนอยู่เสมอ ขอทราบเวลาเรียน ผลการเรียน รวมทั้งค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่ลูกอ้างว่าทางโรงเรียนเรียกเรื่องด้วย ส่วนบิดามารดาที่มีลูกไปเรียนไกลบ้านต่างจังหวัด และขาดผู้ดูแลที่ไว้วางใจได้ ควรห่วงใยลูกให้มาก ควรหาหอพักที่มีระเบียบข้อบังคับที่ดีด้วย และหมั่นไปเยี่ยมลูกอย่างสม่ำเสมอ

๔) หากุครองที่เหมาะสมให้ลูก ได้แก่ เมื่อบุตรธิดาเติบโตถึงวัยที่จะมีคู่ครอง มีครอบครัวได้แล้ว มารดาและบิดาก็จัดหาภรรยาที่สมควรให้แก่ลูกชาย และสามีให้แก่ลูกหญิง คำว่า “สมควร” หมายถึงคู่ควรกันทั้งทางสกุล มารยาท ความรู้ และรูปร่าง เป็นต้น หน้าที่ของบิดามารดาข้อนี้ จัดเป็นความรักประเภทที่ ๒ คือความรักที่อยากให้ผู้อื่นเป็นสุข ผู้อื่นในที่นี้ก็คือลูกนั่นเอง ความรักที่อยากให้ลูกเป็นสุขนี้ เพราะบิดามารดาท่านฝากความสุขไว้กับลูก เมื่อท่านเห็นว่าลูกมีความสุข ท่านก็มีความสุขไปด้วย แต่ถ้าลูกยังไม่มีความสุข บิดามารดาที่เป็นห่วงเป็นกังวลเช่นกันสรุปว่าเมื่อลูกได้แต่งงาน บิดามารดาก็เท่ากับว่ามีความสุขไปชิ้นหนึ่ง คือ มั่นใจในลูกทั้งสอง (ลูกเขย-ลูกสะใภ้) ว่าการแต่งงานได้เริ่มต้นและดำเนินไปด้วยดีแล้ว

ส่วนอีกชิ้นหนึ่ง คือความสุขของบิดามารดาที่คาดหวังในอนาคตว่า ลูกดำเนินชีวิตคู่ไปด้วยดี ครอบครัวมีความเจริญมั่นคง นี่ต่างหากคือความสุขที่แท้จริงของท่านทั้งสอง ^{๒๔}

^{๒๔}พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ครองเรือน – ครองรัก จักเลิศแท้ด้วยครองธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๕-๑๑.

๕) มอบทรัพย์สินสมบัติให้ลูกตามโอกาสอันควร ได้แก่ เมื่อถึงเวลาควรให้จึงให้ ถ้ายังไม่ถึงเวลาอันควรให้ก็อย่าเพิ่งให้ เช่น ลูกยังเยาว์วัย ยังไม่รู้คุณค่าของทรัพย์สิน บิดามารดาก็ควรรอให้ลูกเติบโตเสียก่อนจึงให้ ถ้าลูกประพฤติไม่ดีเช่นหมกมุ่นอยู่ในอบายมุข เป็นต้น บิดามารดาถือบรมสั่งสอนให้ลูกกลับตัวได้เสียก่อนแล้วจึงให้ เป็นต้น และคำว่า ทายาท นี้ ในทางพุทธศาสนาเถรวาทยังแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

(๑) รัชมทายาท รัชมรดกธรรม คือ เป็นทายาทของผู้มีศีลธรรมอันดีงาม

(๒) อามิสทายาท รัชมรดกอามิส คือ รั่วัตถุสมบัติ^{๒๕}

บิดามารดาของบุตรธิดา พึงให้ทรัพย์สินทั้ง ๒ ประเภทแก่บุตรธิดา เพราะถ้าให้แก่ทรัพย์สินทางโลกอย่างเดียว โดยไม่ได้มอบ (สั่งสอน ปลูกฝัง) ธรรมะอันเป็นทายาทที่ดีประเสริฐแก่บุตรธิดาแล้วไซ้ อนาคตของบุตรธิดาของตนนั้นไม่แน่ว่าจะมั่นคง และอาจทำให้ครอบครัววงศ์ตระกูลถึงความพินาศได้ ดังนั้น บิดามารดาพึงปลูกฝังความเป็นทายาทธรรมให้แก่บุตรธิดา ด้วยเหตุนี้ การทำหน้าที่ด้วยการบำรุงเลี้ยงบุตรธิดาของบิดามารดานั้น พุทธศาสนาเถรวาทจัดเป็นมงคลชีวิตข้อหนึ่งใน ๓๘ ข้อ คือ ข้อที่ ๑๒ ปุตุตทการุสส สงฺกโห (ปุตุตตสงฺกห)^{๒๖} การสงเคราะห์บุตร^{๒๗}

หลักธรรมสำหรับการปฏิบัติของบุตรธิดา

พระภาษิตมีว่า “บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมปรารถนาอภิชาติบุตร อนุชาติบุตร ไม่ปรารถนาอวชาติบุตรผู้ตัดสกุล บุตรเหล่านี้แล มีพร้อมอยู่ในโลก บุตรเหล่านี้เป็นอุบาสก มีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล รู้ถ้อยคำ ปราศจากความตระหนี่ บุตรเหล่านั้น ย่อมไปโรจน์ในบริษัททั้งหลาย เหมือนดังพระจันทร์พ้นจากก้อนเมฆ ไปโรจน์อยู่”^{๒๘}

ในทัศนะพุทธศาสนาเถรวาท คำว่า “บุตร” นั้นจึงมีอยู่ ๓ จำพวก ดังนี้

๑) อภิชาติบุตร ได้แก่ บุตรที่ยิ่งกว่ามารดาบิดา คือ เลิศกว่าบิดามารดา ได้แก่บุตรที่มีความดี มีความรู้ ความสามารถ ปัญญาเฉลียวฉลาดเฉียบแหลมและมีศีลธรรมคุณธรรมสูงกว่าบิดามารดา บุตรที่ดีมีคุณธรรมสูงกว่าบิดามารดา เป็นบุตรชั้นสูง สร้างความเจริญแก่วงศ์ตระกูล

๒) อนุชาติบุตร ได้แก่ บุตรที่ตามเยี่ยงมารดาบิดา คือ บุตรที่มีความดี ความรู้ ความสามารถ สติปัญญาและคุณธรรมเท่าเทียมกับบิดามารดาคือเสมอบิดามารดา เป็นบุตรชั้นกลาง พอรักยาววงศ์ตระกูลไว้ได้

^{๒๕}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๑/๑๗.

^{๒๖}พ.พ. (บาลี) ๒๕/๕-๖/๔.

^{๒๗}พ.ร. (ไทย) ๒๕/๕-๖/๕-๖.

^{๒๘}พ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๕๒/๒๑๕-๒๑๖.

๓) **อวชาตบุตร** ได้แก่ บุตรที่ต่ำกว่ามารดาบิดา คือ ลูกที่เลวทราม ได้แก่ บุตรที่มีความประพฤติ ความรู้ ความสามารถ สติปัญญาและคุณธรรมต่ำกว่าบิดามารดา เป็นบุตรชั้นต่ำ นำความเสื่อมเสียมาสู่วงศ์ตระกูล^{๒๕}

บุตรธิดาพึงประพฤติตนให้เป็นที่พึงพาของบิดามารดา โดยทำตนเป็นคนดี มีวิชาความรู้ มีความประพฤติดี ทำตนเป็น “อภิชาตบุตร” คือ บุตรที่ดีกว่าบิดามารดา สามารถช่วยเหลือบิดามารดาได้ทุกๆ ด้าน ทำตัวเป็น “อนุชาตบุตร” คือ บุตรที่ดีเสมอต่อบิดามารดาสามารถช่วยเหลือบิดามารดาได้ ไม่พึงทำตนเป็นประเภท “อวชาตบุตร” คือ บุตรที่ต่ำช้า เป็นคนไม่ดี บิดามารดาทุกคนมีความหวังอยู่ที่ลูก ดังคำโบราณ กล่าวไว้ว่า “มีลูกไว้พึ่งพา มีศาสนาไว้พึ่งใจ อย่าอ้อมเพียงห้องแต่พร่องทางใจ”

บิดามารดาทุกคนจะมีความสุขได้ ก็ต่อเมื่อลูกๆ เป็นคนดี มีฐานะ มีกิจการมั่นคง เป็นฝั่งเป็นฝา แต่บิดามารดาจะเข้าใจ ถ้าลูกไม่ดี บิดามารดาจะนอนไม่หลับถ้าได้ข่าวว่าลูกประพฤติตนไปในทางไม่ดี และในมงคลข้อที่ ๑๑ คือ มาตาปิตุอุปลุฏานัน^{๒๖} คือ การบำรุงมารดาบิดา ^{๒๗} จัดเป็นมงคลชีวิตของผู้เป็นบุตรธิดา ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประทานไว้ให้แก่บุตรธิดาได้นำไปเป็นข้อวัตรปฏิบัติ นำพาชีวิตให้พบความสุข ความสำเร็จ ความดีงามต่อไป อนึ่ง เหตุที่ท่านทั้งสองนั้นปรารถนามีบุตร เพราะท่านทั้งสองเล็งเห็นฐานะ ๕ อย่าง ดังต่อไปนี้

- ๑) บุตรจักเลี้ยงตอบแทนเรา
- ๒) จักทำกิจแทนเรา
- ๓) จักดำรงวงศ์สกุลของเรา
- ๔) จักปกครอง ดูแลรักษาทรัพย์มรดกของเรา
- ๕) จักทำบุญอุทิศไปให้เราเมื่อเราตายไปแล้ว^{๒๘}

บุตรพึงมีคุณธรรมต่อท่าน คุณธรรมของบุตร เริ่มที่รู้จักคุณบิดามารดา คือรู้ว่าท่านคิดต่อเราอย่างไร สูงขึ้นไปอีกคือตอบแทนคุณท่าน ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทได้ถึงกล่าวคุณธรรมของลูกไว้อย่างสั้นๆ แต่เก็บความไว้ได้อย่างครบถ้วน คือคำว่า กตัญญูและกตเวทิตี ฉะนั้น คุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นลูกรวมอยู่ใน ๒ คำนี้ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

บุคคลหาได้ยาก ๒ จำพวก ได้แก่

- ๑) บุพพการี ได้แก่ บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน

^{๒๕} บุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๔/๔๓๑-๔๓๓.

^{๒๖} บุ.ย. (บาลี) ๒๕/๕-๖/๔.

^{๒๗} บุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๕-๖/๕-๖.

^{๒๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓.

๒) กตัญญูกตเวทิต์ ได้แก่ บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและทำตอบแทน

บุพพการี บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน หมายความว่า เป็นผู้ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นโดยไม่คิดถึงเหตุ ๒ ประการ คือ ๑. ผู้ที่นั้นเคยช่วยเหลือเรามาก่อน ๒. ผู้ที่นั้นจะทำตอบแทนเราในภายหลัง ยกตัวอย่าง เช่น บิดามารดาเลี้ยงคุณบุตรีธิดา และครูอาจารย์สั่งสอนศิษย์ เป็นต้น

กตัญญูกตเวทิต์ บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน หมายความว่า ผู้ที่ได้รับการช่วยเหลือจากใครแล้วจดจำเอาไว้ ไม่ลืม ไม่ลบหลู่ ไม่ทำลายจะด้วยเหตุใดก็ตาม คอยคิดถึงอยู่เสมอ และทำตอบแทนอย่างเหมาะสมแก่อุปการะที่ท่านได้รับมา

- บุตรีธิดาที่เกิดสืบสายเลือดในอกแท้ ผู้เสมือนดวงใจโดยตรงของพ่อแม่ คือ ลูกในไส้
- เด็กที่ผู้อื่นยกให้ และได้รับอุปการะชุบเลี้ยง จนสามารถพึ่งตนเองได้ คือ บุตรบุญธรรม
- คนภายใต้ปกครอง พักพิงอาศัยเรียนศิลปวิทยา และอบรมบ่มนิสัย คือ ลูกศิษย์

บุคคลผู้พร้อมด้วยคุณสมบัติทั้งสองประเภทนี้หาได้ยาก คือฝ่ายหนึ่งทำอุปการะก่อน แต่อีกฝ่ายหนึ่งได้รับแล้วแต่ไม่ตอบแทน ทั้งสองฝ่ายปฏิบัติต่อกันไม่สม่ำเสมอ เพราะคนเรานั้นถูกอวิชาและตัณหาครอบงำจึงมุ่งแต่ประโยชน์ตนฝ่ายเดียว เมื่อตนได้รับความสุขแล้ว ไม่คิดแลเหลียวผู้อื่น จึงเป็นการยากที่จะเป็นบุพพการี ส่วนผู้ที่ได้รับอุปการะจากผู้อื่นแล้วนั้น โดยมาก มักรู้จักแต่คุณ ไม่รู้จักตอบแทน จึงเป็นการยากเช่นกันที่จะทำตนให้เป็นผู้กตัญญูกตเวทิต์ต่อบุพพการีได้ การตอบแทนคุณบิดามารดา นี้ ถือเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้ที่เป็นบุตรีธิดาพึงประพฤติปฏิบัติให้ดีที่สุด โดยแบ่งเป็นการตอบแทน ๒ ช่วง คือ ช่วงที่ท่านยังมีชีวิตอยู่และช่วงที่ท่านล่วงลับไปแล้ว ดังนี้

๑) การตอบแทนบุญคุณของมารดาบิดาแบบที่ ๑ (ทั้ง ๒ ช่วง)

- (๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เราต้องเลี้ยงท่านตอบแทน
- (๒) ช่วยเหลือกิจการงานของท่าน
- (๓) ดำรงวงศ์ตระกูลของท่าน
- (๔) ประพฤติตนให้ควรแก่การรับทรัพย์มรดก
- (๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่านอย่างสม่ำเสมอ^{๓๓}

๒) การตอบแทนบุญคุณของมารดาบิดาแบบที่ ๒ ถือว่าเป็นการตอบแทนที่สูงสุด พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ มี ๔ ประการ ดังนี้

(๑) ถ้าบิดามารดา ยังไม่มีศรัทธา ไม่มีศีลไม่มีธรรมในพระศาสนา ก็แนะนำท่านให้มีศรัทธา เลื่อมใส ตั้งมั่นในพระศาสนา

^{๓๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓.

(๒) ถ้าบิดามารดาฯ ไม่มีศีล ก็แนะนำท่านให้ตั้งมั่นในศีล

(๓) ถ้าบิดามารดาฯ เป็นคนตระหนี่ ก็แนะนำท่านให้ให้ทาน

(๔) ถ้าบิดามารดาฯ ไม่มีปัญญา ก็แนะนำท่านให้มีปัญญา ให้เกิดปัญญา รู้เห็น
เข้าใจในคำสั่งสอนทางพระศาสนา ^{๓๔}

การตอบแทนบุญคุณมารดาบิดาแบบที่ ๒ ทั้ง ๔ ประการนี้ประเสริฐนัก อนึ่ง แม้เราจะ
ให้มารดาบิดากินนอน ขับถ่ายอยู่บนบ่าของเราตลอดถึง ๑๐๐ ปี คอยป้อนน้ำ ป้อนข้าว นวดเพน
ปรนนิบัติบนบ่าของเราเป็นเวลา ๑๐๐ ปี ก็ไม่ถือว่าตอบแทนบุญคุณท่านได้สูงสุดเท่า ๔ ประการ
แบบที่ ๒ ได้เลย ^{๓๕} เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้บุตรธิดาตอบแทนบุญคุณท่านด้วย
การบำรุงท่านทั้งสอง ซึ่งถือว่าเป็นมงคลชีวิตของบุตรธิดา ^{๓๖} ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“เพราะการปรนนิบัติในมารดาบิดานั้นแล บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญเขา
[บุตรธิดา] ในโลกนี้เอง, เขาละไปแล้ว [ตาย] ย่อมบันเทิงในสวรรค์” ^{๓๗}

พระพุทธศาสนาเถรวาทสอนให้คนเป็นคนดี คนดีย่อมเป็นที่ปรารถนาที่ต้องการในที่
ทุกหนทุกแห่งในทุกกิจการ และในทุกยุคทุกสมัย คนดีทำให้ครอบครัวเจริญ โรงเรียนเจริญ ชุมชน
เจริญ สังคมและประเทศชาติเจริญ คนดีอยู่ในครอบครัวใด โรงเรียนใดและสังคมใด ครอบครัว
โรงเรียน และสังคมนั้นๆ ย่อมมีความสุข ความกตัญญู คือ คุณสมบัติและสัญลักษณ์ของคนดี
กตัญญูกับกตเวทิตวรวมเป็นกตัญญูกตเวทิต เป็นคุณธรรมคู่กันเสมอ เป็นหลักถือปฏิบัติในการดำเนิน
ชีวิตของสัตบุรุษ คือ คนดี หรือคนในอุดมคตินั้นเอง ในสังคมชาวพุทธ คนมีกตัญญูกตเวทิตย่อมเป็น
ผู้ควรค่าแก่ความรัก เกียรติ ศักดิ์ศรี และการยกย่องสรรเสริญจากผู้อื่น เพราะได้ปฏิบัติธรรมอันถือ
ว่าเป็นมงคลยิ่งข้อหนึ่ง คือ ความกตัญญู บุคคลย่อมมีชีวิตประสพแต่ความก้าวหน้าเจริญรุ่งเรือง

สรุป คำสั่งสอนของบิดามารดาที่ดี การเป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุตรธิดาก็ดี เปรียบเสมือน
การสร้างแรงจูงใจในทางที่ดีให้กับบุตร ถ้าหากครอบครัวไม่มองข้ามสิ่งเหล่านี้ไป ก็นับว่าได้สร้าง
พื้นฐานที่ถูกต้องให้แก่บุตรธิดาของตน เพราะบุตรธิดา คือ สายใยความรัก ความผูกพัน เป็นโซ่ทอง
คล้องใจบิดามารดา บุตรที่รัก คือ สายเลือดแห่งความรักและเป็นสมบัติล้ำค่าของบิดามารดาที่มีอยู่
ร่วมกัน ดังนั้น การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัวนั้น จึงเป็นบทบาทและหน้าที่ของทั้งบิดา
มารดาและบุตรธิดาซึ่งไม่ใช่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความสำคัญมากกว่ากัน เพราะหากแต่ละคนต่างได้

^{๓๔}มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลกถาที่ปนี แปล เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๖.

^{๓๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๔-๒๐๕.

^{๓๖}พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๕-๖/๕-๖.

^{๓๗}พ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๖๒/๔๕-๔๖.

ปฏิบัติบทบาทหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์แล้ว ความสุขความเจริญ ความตั้งมั่นแห่งครอบครัวก็ย่อเกิดขึ้นอย่างแน่นอน มิจำต้องกล่าวถึงความขัดแย้ง ปัญหาต่างๆ เลย เพราะไม่มีวันที่จะมาเยี่ยมเยือนครอบครัวได้ トラบเท่าที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวร่วมแรงกายใจยึดมั่นปฏิบัติตนตามหลักพุทธธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด

สรุปผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า บทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายดังที่กล่าวมานั้น จัดเป็นหลักพุทธธรรมสำหรับการครองเรือน และป้องกันแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ในครอบครัว ดังนั้น บิดามารดาจึงเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตลูก เป็นผู้ให้กำเนิดและคอยประคับประคองเลี้ยงดูให้ลูกได้ก้าวเดิน ได้คิด ได้ฝัน ได้ปฏิบัติ และได้เติบโตใหญ่เป็นอนาคตของชาติบ้านเมือง ดังนั้น ความรัก ความอบอุ่นและแบบอย่างอันดีงามจากบิดามารดาเหล่านี้แหละที่จะช่วยให้ลูกเติบโตอย่างมีคุณธรรม คุณภาพและคุณประโยชน์ เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาประเทศชาติให้ยั่งยืนได้ในอนาคต

๔.๑.๓ ปัญหาการอกใจนำไปสู่การหย่าร้าง

ปัญหาการอกใจนำไปสู่การหย่าร้างถือว่าเป็นปัญหาใหญ่ของครอบครัวอีกประการหนึ่ง ตามทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่าชีวิตของมนุษย์ทุกคน คือ ความสัมพันธ์ระหว่าง “กาย” กับ “ใจ” หรือ “รูป” กับ “นาม” ถ้าหากมนุษย์ยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจอันถ่องแท้ถึงความต้องการทางกายและทางใจของตนแล้ว ไชรี ชีวิตที่เกิดมาก็ยากจะพบความสุขที่สมดุลแห่งชีวิตและจิตใจได้ ต่อให้รำรวยมั่งคั่งปานใด มีชื่อเสียง อำนาจใหญ่โตปานใดก็ตาม พุทธศาสนาเถรวาทถือว่าบุคคลผู้นั้นจะไม่มีวันสามารถยกระดับความสะอาด สงบและสว่างของกายใจของตัวเองได้เลย ทั้งนี้ก็เพราะมนุษย์นั้นมีส่วนสำคัญอยู่ ๒ อย่างที่สามารถสร้างสรรค์ความสุขได้ กล่าวคือ ร่างกาย และจิตใจ ดังนั้น พระพุทธศาสนาเถรวาท มีหลักคำสอนต่อธรรมชาติของกายและจิตใจไว้ว่า จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว กายเป็นคนทำ แต่จิตเป็นคนสั่งให้กายทำ ทั้ง ๒ อย่างอาศัยซึ่งกันและกันจึงจะมีความสมบูรณ์แห่งการกระทำ การพูด และการคิด โดยมีหลักทั้งการเรียนรู้และปฏิบัติอย่างพร้อมเพรียงจึงจะสามารถทำให้เป็นผู้สามารถยึดเอาประโยชน์ทั้งทางโลก (ครองเรือน) และทางธรรม ได้อย่างแท้จริง ดังนั้น จิตใจจึงมีความสำคัญต่อมนุษยชาติในฐานะเป็นบ่อเกิดของพฤติกรรมที่ดีและพฤติกรรมที่ชั่วทุกประเภท ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว กล่าวอยู่ที่ตาม ทำอยู่ที่ตาม ทุกข์ย่อมไปตามบุคคลนั้น เพราะทวาริต ๓ อย่างนั้น เหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคผู้ลากเกวียนไปอยู่ ฉะนั้นฯ ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจ

ประเสริฐที่สุด สำเร็จได้แต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจผ่องใสแล้ว พุคคยูกิคือ ทำอยู่ก็ดี ความสุขย่อมไปตาม บุคคลนั้นเหมือนเงาไปตามตัว ฉะนั้น”^{๓๘}

การประพฤติปฏิบัติของสมาชิกในครอบครัวเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวนั้น รวมทั้งการ แก้ไขปัญหาต่างๆ ในครอบครัวนั้น จึงจำต้องเริ่มที่จิตใจก่อน จึงจะถือได้ว่าเป็นการประพฤติปฏิบัติ ที่ถูกต้องตรงประเด็น กล่าวคือ ต้องเริ่มที่จิตใจให้เกิดความรู้ ความเห็นที่ชอบ (สัมมาทิฐิ) ว่าคนแต่ละคนต่างเป็นสิ่งที่มิชีวิต เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และต้องตกอยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติ เหล่านั้น โดยมีปัญหาต่างๆ ต่างทยอยเกิดขึ้นมาเพื่อให้ได้ใช้สติปัญญาและพลังแรงกายใจร่วมกัน ขจัดปัดเป่าให้สิ้น เพื่อให้สถาบันครอบครัวสามารถดำรงมั่นคงได้เป็นไปโดยราบรื่นตามแนวทาง แห่งความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางโลกและทางธรรม ผู้วิจัยจึงได้คัดสรรหลักธรรมสำหรับการครองเรือน ของสมาชิกในครอบครัวมาอธิบายขยายความ เพื่อป้องกัน เสริมสร้างและแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในยุค ปัจจุบัน หลักธรรมบางข้อนั้นจำต้องประพฤติที่ตัวสามีหรือที่ตัวภรรยาเอง บางข้อบุตรธิดาจำต้อง ปฏิบัติตาม และบางข้อจำต้องประพฤติปฏิบัติร่วมกัน เพื่อความสุขความเจริญออกงามไปบุลย์ ดังต่อไปนี้

ปัญหาการนอกใจนำไปสู่การหย่าร้าง พระพุทธภาษิตว่า“นตฺถิ โลเก รโห นาม”^{๓๙} ขึ้นชื่อว่าที่ลับ ไม่มีในโลก”^{๔๐} สามารถเป็นเครื่องยืนยันได้อย่างชัดเจนว่า ใครทำอะไร ที่ไหน ไม่ว่าจะดีหรือไม่ดี ตนเองผู้ทำนั้นแหละรู้ดีที่สุด สามีหรือภรรยาคนใดประพฤติผิดใจคู่ครองของตน สักวันความจริงก็จะปรากฏแจ้ง เมื่อปรากฏแจ้งแล้วก็อาจถึงขั้นทำร้ายร่างกายกันจนกระทั่งหย่าร้างกัน ในที่สุด สภาพบ้านแตกสาแหรกขาดก็เกิดขึ้นตามได้อย่างไม่ต้องสงสัย ดังนั้น ปัญหาการนอกใจ นำไปสู่การหย่าร้างระหว่างสามีภรรยา ก็นับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญมากปัญหาหนึ่งในครอบครัวไทย ในปัจจุบัน และเป็นปัญหาที่ควรระวังแก้ไขโดยด่วน เพราะสามารถนำไปสู่ปัญหาอื่นๆ ได้ง่าย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าหลักธรรมที่สามารถควบคุมหรือกำจัดปัญหาเรื่องนี้ได้ ก็คือ “อินทร์สังวร”^{๔๑} มีรายละเอียด ดังนี้

^{๓๘}พ.ร. (ไทย) ๒๕/๑๑/๑๑.

^{๓๙}พ.ร. (บาลี) ๒๗/๕๑๘/๑๓๑.

^{๔๐}พ.ร. (ไทย) ๒๗/๕๑๘/๑๓๐.

^{๔๑}อง.ติก. (ไทย) ๒๐ /๔๕๕/๑๐๘.

๑) อินทรีย์สังวร ๖ ประการ

การสำรวมระวังอินทรีย์ ๖ หรืออายตนะภายใน ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ปล่อยให้เกิดอาการเพลิดเพลินยินดีเกินไปเมื่อไปกระทบกับอายตนะภายนอกหรืออารมณ์ ๖ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ คือ อารมณ์ที่มาถูกต้องทางกาย และธรรมารมณ์ คือ อารมณ์ที่เกิดกับใจ มีสติรู้เท่าทัน ไม่หลงไหลไปตามกระแสของกิเลสตัณหา ซึ่งจะทำให้เกิดการประพตติพิศทางเพศ อันจะเป็นเหตุก่อความทะเลาะกัน ชัดแย้งกันและอาจนำเชื้อไวรัสร้าย (เอ็ดส์) มาให้แก่ตนเองแก่คู่ครองของตน ทำให้ครอบครัวเกิดความแตกร้างจนถึงขั้นหย่าร้างกันไปในที่สุด

๒) หลักฆราวาสธรรม ๔ ประการ

ฆราวาสธรรม หมายถึง ธรรมะของผู้ครองเรือน เป็นหลักธรรมข้อปฏิบัติที่จะทำให้ผู้ครองเรือนทั้งหลายแต่ละครอบครัวมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างสงบสุขตามอัธยาศัย มีอยู่ ๔ ประการ^{๔๒} ได้แก่

(๑) สัจจะ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ต่อกัน ผู้ครองเรือนทั้งชายหญิงจำเป็นต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกัน เช่น สามีกับภรรยาในฐานะที่เป็นคู่ชีวิตของกันและกัน ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ไม่ฝืนทำชั่วทั้งปวง โดยเฉพาะคู่ชีวิตของตน ไม่คิดนอกใจ ไม่โกหกหลอกลวง มีความจริงใจ บริสุทธิ์ใจ มีความรับผิดชอบ ดูแลสั่งสอนบุตรธิดาในประพตติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม และสงเคราะห์ญาติพี่น้องเป็นต้น คำว่า สัจจะ นี้มีลักษณะ ๕ สถานที่ผู้ครองเรือนพึงประพตติปฏิบัติ ดังนี้

- ๑) ตรงต่อหน้าที่ ได้แก่ การปฏิบัติหน้าที่ให้เต็มกำลังความสามารถของตน
- ๒) ตรงต่อการทำงาน ได้แก่ การตั้งใจทำงานให้ดี มีสติสัมปชัญญะ
- ๓) ตรงต่อเวลา ได้แก่ การรักษาคำมั่นสัญญาที่ให้กันไว้
- ๔) ตรงต่อบุคคล ได้แก่ การประพตติดีต่อกัน
- ๕) ตรงต่อความดี ได้แก่ การยึดมั่นอยู่ในคุณงามความดีของตนตลอดไป^{๔๓}

(๒) ทมะ ได้แก่ ความข่มใจของตน การฝึกตนเองให้ข่มใจไม่ให้อารมณ์แห่งความโลภ โกรธ หลงเข้าครอบงำได้ เช่น พยายามข่มใจไม่ให้มีเรื่องทะเลาะกันขึ้นได้ และข่มใจไม่ให้หลงมัวเมาในสิ่งไม่ดีหรือในสิ่งที่จะเป็นเหตุให้เกิดความไม่สงบสุขขึ้นในครอบครัว สิ่งใดที่เห็นว่าเป็นสิ่งไม่ดี ต้องข่มใจที่จะไม่ทำ จะไม่ให้เกิด เช่น ข่มใจที่จะไม่เล่นอบายมุขมีการพนัน เป็นต้น

^{๔๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๒๕๘.

^{๔๓} ปิ่น มุกกันต์, แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมตรี, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๔๕๘-๔๖๕.

(๓) ขันติ ได้แก่ ความอดทน ผู้ครองเรือนทุกคนต้องมีความอดทนต่อความยากลำบากที่เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกัน อดทนต่อสิ่งที่เกิดในครอบครัวของตน อดทนต่อความยากลำบากในการประกอบอาชีพ การเลี้ยงดูบุตรหลาน อดทนต่อสิ่งที่สร้างความลำบาก เช่น เมื่อเกิดการทะเลาะกันขึ้นต้องรู้จักอดทน พร้อมทั้งพยายามที่จะขจัดปัญหาการทะเลาะนั้นออกไป จากจิตใจและอดทนต่ออำนาจกิเลส หมายถึง อดทนต่ออารมณ์ต่างๆ ที่นำเปลวเพลิงยินดีที่เข้ามาขย้ำ เช่น ความสนุกสนานบันเทิง การเที่ยวเตร่ เป็นต้น

(๔) จาคะ ได้แก่ การเสียสละ การแบ่งปันสิ่งต่างๆ คนให้แก่ผู้อื่น เสียสละความสุขส่วนตัวให้กับผู้อื่น ซึ่งเป็นผู้มีพระคุณ ผู้ที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบ ผู้ที่ค่อยโอกาส และผู้ที่มีฐานะยากจนลำบากยิ่งกว่าเรา ผู้ครองเรือนมีน้ำใจกว้างขวางเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อทุกคนที่ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกันในครอบครัว ในท้องถิ่น หมู่บ้าน และประเทศชาติบ้านเมือง อีกนัยหนึ่ง เป็นการสละอารมณ์ต่างๆ ที่ไม่ดี เช่น ความทุกข์ ความผิดหวังจากการงาน ความเกิบกตเรื่องที่กลัดกลุ้มใจนั้นออกไปจากตน จากครอบครัวของตนให้ได้ เป็นต้น

ถ้าสมาชิกทุกคนในครอบครัวสามารถประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมวาจาธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ได้แล้ว ก็สามารถครองใจของมวลสมาชิกในครอบครัวได้ และหากทุกคนในครอบครัวมีคุณธรรมทั้ง ๔ ข้อ คือ มีความสัตย์ มีความจริงใจ ซื่อสัตย์ สุจริตต่อกัน รู้จักข่มจิตข่มใจไม่ให้ อารมณ์แห่งความโลภ ความโกรธ ความหลง ความอิจฉาริษยาเข้าแทรกซึม รู้จักข่มใจไม่ให้ลุ่มหลงในอบายมุข ตลอดจนสิ่งเสพติดทั้งมวล มีความอดทนต่อความยากลำบาก ทั้งร่างกายและจิตใจ มีความขยันขันแข็งในการหาเลี้ยงชีพ และรู้จักการให้ การเสียสละ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อบุคคลที่มีพระคุณ ลูกหลานญาติพี่น้องและผู้ที่ยกกว่า ครอบครัว ชุมชนและสังคมจะสงบสุข ร่มเย็นเป็นสุข ครอบครัวที่ล้มเหลวแตกแยก สังคมที่วุ่นวายเดือดร้อน หากความสุขไม่ได้ ก็เพราะบุคคลขาดธรรมวาจาธรรมนี้เอง ดังนั้น ผู้ครองเรือนทั้งหลายจึงจำต้องยึดเอาหลักธรรมที่กล่าวมานี้ไปประพฤติปฏิบัติเพื่อความเป็นประโยชน์แก่ตนเองและครอบครัวสืบไป

ดังนั้นการนอกใจของสามีภรรยา นั้น ทางพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นทางเสื่อมจากการครองเรือนทางหนึ่งใน ๖ ทางเสื่อม

๓) เว้นขาดจากอบายมุข ๖ ประการ อบายมุข

คือ ช่องทางของความเสื่อม ทางแห่งความพินาศ เหตุย่อยยับแห่งโลกทรัพย์^{๔๔} ได้แก่

๑) การหมกในการเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัยเป็นเหตุแห่งความประมาท มีโทษ ๖ อย่าง คือ

^{๔๔}ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๔๓/๒๐๒.

- (๑) ความเสื่อมทรัพย์อันผู้ดื่มพึงเห็นเอง
 - (๒) ก่อการทะเลาะวิวาท
 - (๓) เป็นบ่อเกิดแห่งโรค
 - (๔) เป็นเหตุเสียชื่อเสียง
 - (๕) เป็นเหตุไม่รู้จักละอาย
 - (๖) เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา^{๔๕}
- ๒) การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอยในเวลากลางคืน มีโทษ ๖ อย่าง คือ
- (๑) ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาตัว
 - (๒) ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาบุตรภรรยา
 - (๓) ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ
 - (๔) เป็นที่สงสัย ของคนอื่นด้วยเหตุต่างๆ
 - (๕) มักถูกใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่เป็นจริงในที่นั้นๆ
 - (๖) ทำให้เกิดความลำบากมากหลายอย่าง^{๔๖}
- ๓) การหมกมุ่นในการเที่ยวดูมหรสพ มีโทษ ๖ ประการ คือ
- (๑) มีการรำที่ไหน(ไปที่นั่น)
 - (๒) มีการขับร้องที่ไหน(ไปที่นั่น)
 - (๓) มีการประโคมที่ไหน(ไปที่นั่น)
 - (๔) มีเสภาที่ไหน(ไปที่นั่น)
 - (๕) มีการบรรเลงที่ไหน(ไปที่นั่น)
 - (๖) มีเถิดเทิงที่ไหน(ไปที่นั่น)^{๔๗}
- ๔) การหมกมุ่นในการเล่นการพนัน เป็นเหตุแห่งความประมาท มีโทษ ๖ ประการ คือ
- (๑) ผู้ชนะยอมก่อเวร
 - (๒) ผู้แพื่อยอมเสียทรัพย์ที่เสียไป
 - (๓) เสียทรัพย์ทันตาเห็น
 - (๔) ถ้อยคำที่เป็นพยานในศาล ก็เชื่อถือไม่ได้
 - (๕) ถูกมิตรوماتย์ ดูหมิ่น

^{๔๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๘/๒๐๒-๒๐๓.

^{๔๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๘/๒๐๓.

^{๔๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๐/๒๐๓-๒๐๔.

(๖) ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย^{๔๘}

๕) การหมกมุ่นในการคบคนชั่ว มีโทษ ๖ ประเภท คือ

(๑) เขามีนักเลงการพนัน เป็นมิตรสหาย

(๒) เขามีนักเลงเจ้าชู้ เป็นมิตรสหาย

(๓) เขามีนักเลงเหล้า เป็นมิตรสหาย

(๔) เขามีคนหลอกหลวง เป็นมิตรสหาย

(๕) เขามีคน โกง เป็นมิตรสหาย

(๖) เขามีโจร เป็นมิตรสหาย^{๔๙}

๖) เกียจคร้านการทำงาน มีโทษ โดยทำให้ยกเหตุต่างๆ เป็นข้ออ้างผัดผ่อนไม่ทำงาน โภคะใหม่ก็ไม่เกิด โภคะที่มีอยู่ก็หมดสิ้นไป คือให้อ้างไปทั้ง ๖ กรณี คือ

(๑) มักอ้างว่า หนาวเกินไป แล้วไม่ทำงาน

(๒) มักอ้างว่า ร้อนเกินไป แล้วไม่ทำงาน

(๓) มักอ้างว่า เวลาเย็นเกินไป แล้วไม่ทำงาน

(๔) มักอ้างว่า เวลายังเช้าเกินไป แล้วไม่ทำงาน

(๕) มักอ้างว่า หิวเกินไป แล้วไม่ทำงาน

(๖) มักอ้างว่า กระจายหิวไป แล้วไม่ทำงาน^{๕๐}

อบายมุขทั้งหมดนี้หากประพฤติเข้าแล้วก็ป็นเหตุให้เกิดความฉิบหาย ให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัวล่มสลายได้ และอบายมุขทั้ง ๖ นี้ ก็สามารถก่อให้เกิดปัญหาทุกอย่างทั้งในชีวิตส่วนตัว ครอบครัว สังคมประเทศ เช่น ปัญหายาเสพติด การพนัน ปัญหาโสเภณี ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น

ปัญหาการนอกใจระหว่างคู่สมรส ไม่ว่าจะชายหรือหญิง ก็จัดเป็นทางเสื่อมข้อที่ ๕ ได้แก่ ความเป็นนักเลงหญิง (เจ้าชู้) อันเป็นผลมาจากการคบคนชั่วเป็นมิตร เพราะเหตุว่าถ้าชายคนใดมีภรรยาแล้ว ยังมีใจจดจ่อในหญิงที่ตนมุ่งหวัง จำเป็นต้องมีการจ่ายทรัพย์สินเงินทองเพื่อเอาอกเอาใจหญิงคนนั้นเพื่อให้หญิงนั้นรักตน และหากเป็นหญิงหากินในทางค้าประเวณีก็อาจเป็นหนทางให้เกิดโรคร้ายได้หรือถ้าหญิงนั้นมีสามีแล้วก็อาจทำให้ต้องทะเลาะวิวาทกันเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิตก็

^{๔๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๑/๒๐๔.

^{๔๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๒/๒๐๔-๒๐๕.

^{๕๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๓/๒๐๕.

ได้ และหญิงที่มีสามีแล้ว หากนอกใจสามีของตนก็ถือว่าประพฤติทางแห่งความเสื่อมเข้าให้แล้วเช่นกันดังนี้

พระพุทธศาสนาเถรวาทได้ให้วิธีการสังเกตคนที่เป็นมิตรไว้ว่ามีลักษณะที่ควรคบและไม่ควรคบอย่างไร ดังนี้

คหบดี คน ๔ จำพวกนี้ เธอพึงทราบว่ามีมิตรแท้ เป็นมิตรเทียม คือ

๑) คหบดีบุตร คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว เธอพึงทราบว่ามีมิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

- (๑) เป็นถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว
- (๒) เสียน้อย ปรารถนาจะได้
- (๓) เมื่อตัวเองมีภัยจึงทำกิจของเพื่อน
- (๔) คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว^{๕๑}

๒) คหบดีบุตร คนดีแต่พูดเธอพึงทราบว่ามีมิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

- (๑) กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่เป็นอดีตไปแล้ว
- (๒) กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่ยังมาไม่ถึง
- (๓) สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้
- (๔) เมื่อมีกิจเกิดขึ้นเฉพาะหน้าก็แสดงความขัดข้อง^{๕๒}

๓) คหบดีบุตร คนหัวประจบ เธอพึงทราบว่ามีมิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

- (๑) เพื่อนทำความชั่ว ก็คล้อยตาม
- (๒) เพื่อนทำดี ก็คล้อยตาม
- (๓) สรรเสริญต่อหน้า
- (๔) นินทาลับหลัง^{๕๓}

^{๕๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๔-๒๕๕/๒๐๗.

^{๕๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๖/๒๐๗.

^{๕๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๗ /๒๐๗.

๔) คหบดีบุตร คนที่เป็นเพื่อนชักชวนไปในทางเลื่อม เธอพึงทราบว่ามีมิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

(๑) เป็นเพื่อนที่ชักชวนให้หมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอัน เป็นเหตุแห่งความประมาท

(๒) เป็นเพื่อนชักชวนให้หมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอยในเวลากลางคืน

(๓) เป็นเพื่อนชักชวนให้หมกมุ่นในการเที่ยวดมหรสพ

(๔) เป็นเพื่อนชักชวนให้หมกมุ่นในการเล่นการพนัน อันเป็นเหตุแห่งความ ประมาท^{๕๔}

ส่วนคหบดีบุตร คน ๔ จำพวกนี้ เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี (มิตรแท้) คือ

๑) คหบดีบุตร มิตรมีอุปการะ เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี (มิตรแท้) ๔ ประการ คือ

(๑) ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว

(๒) ป้องกันสมบัติของมิตรผู้ประมาทแล้ว

(๓) เมื่อมีภัย ก็เป็นที่พึ่งพำนักได้

(๔) เมื่อกิจที่จำเป็นเกิดขึ้น ก็ช่วยโภคทรัพย์ให้ ๒ เท่าของทรัพย์ที่ต้องการในกิจ^{๕๕}

๒) คหบดีบุตร มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี (มิตรแท้) ๔ ประการ คือ

(๑) บอกความลับของตนแก่เพื่อน

(๒) ปิดความลับของเพื่อนมิให้แพร่พราย

(๓) ไม่ละทิ้งในยามอันตราย

(๔) แม้ชีวิตก็อาจสละเพื่อประโยชน์ของเพื่อนได้^{๕๖}

๓) คหบดีบุตร มิตรแนะนำประโยชน์เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี (มิตรแท้) ๔ ประการ คือ

(๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว

(๒) แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี

(๓) ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

(๔) บอกทางสวรรค์ให้^{๕๗}

^{๕๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๘/๒๐๗.

^{๕๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๑/๒๐๗.

^{๕๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๒/๒๐๐.

๔) คหบดีบุตร มิตรมีความรักใคร่ เชอฟังทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี (มิตรแท้)
๔ ประการ คือ

- (๑) ไม่พอใจในความเสื่อมของเพื่อน
- (๒) พอใจในความเจริญของเพื่อน
- (๓) ห้ามปรามคนที่นินทาเพื่อน
- (๔) สนับสนุนคนที่สรรเสริญเพื่อน^{๕๘}

มิตร ๔ จำพวกนี้ เป็นมิตรแท้ ย่อมชักนำผู้ที่คบหาไปสู่ความดีงามในชีวิตได้ เป็นมิตรที่ควรคบหาสมาคมด้วย^{๕๙}

ดังนั้น ตรงนี้เราจะเห็นได้ว่า ถ้าสามีและภรรยาคนใดประพฤตินอกใจกัน ผลเสียหรือโทษนั้น มีทั้งในปัจจุบัน เช่นการหย่าร้างเป็นต้น และในอนาคตคือเมื่อสิ้นชีพไปแล้วยังต้องไปรับผลกรรมในนรกอีก ฉะนั้น ขอให้ผู้เป็นสามีและภรรยาพึงตระหนักสังวรให้ดี สามีไม่เพียงนอกใจภรรยาไม่ว่ากรณีใดๆ และภรรยาเองก็ไม่เพียงนอกใจสามีด้วย ปัญหาการหย่าร้างก็จะไม่เกิดขึ้นแน่นอน เมื่อเกิดมีปัญหานอกใจกันอันเป็นเหตุจะนำไปสู่การแตกร้างในครอบครัวได้นั้น สามีภรรยาก็ควรพิจารณาให้ถี่ถ้วนรอบคอบด้วยสติปัญญา และควรตั้งคำถามว่า “การหย่าร้าง” เป็นทางออกที่ดีแล้วหรือเมื่อต้องอยู่ในภาวะเผชิญกับปัญหาในการใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน และควรหวนระลึกนึกถึงวันวานที่ผ่านมาที่เราทั้งสองได้รักกัน ได้ตกลงปลงใจแต่งงานกันนั้น การกระทำทางกาย วาจา และใจในตอนนั้นเป็นอย่างไร อนึ่ง ทั้งคู่ควรยอมรับว่าการใช้ชีวิตคู่ร่วมกันย่อมมีปัญหาซึ่งเป็นเรื่องธรรมดา และปัญหาเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ย่อมจะมีทางแก้ไขได้เช่นกัน

๔.๑.๔ ปัญหาความยากจน

ปัญหาความยากจน แก้ไขด้วยการปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมที่ภูษัมมิกัตถลประโยชน์ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ ประการ คือ

๑) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นในการประกอบกิจเลี้ยงชีวิตที่ดี ในการทำธุระหน้าที่ของตนที่ดี

^{๕๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๓/๒๑๐.

^{๕๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๔/๒๑๑.

^{๕๙} มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, แบบประกอบนักธรรมตรี - อธิบายคหิปฏิบัติ ทิศวิภาค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๕๐-๕๓.

๒) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ด้วยความหมั่นไม่ให้เป็นอันตรายก็ดี รักษาการงานของตัวเองไม่ให้เสื่อมเสียไปก็ดี

๓) กัลยาณมิตรตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว

๔) สมชีวิตา ความเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ปัญหาความยากจน คำกล่าวที่ว่า “ทุกอย่างจะสำเร็จด้วยดีถ้ามีแผน” เป็นคำกล่าวที่เป็นจริงเสมอ การดำเนินชีวิตในการครองเรือนจะสำเร็จ และเป็นสุขได้ก็ต้องมีการวางแผน ดังนั้น ปัญหาความยากจนของครอบครัวไทยนี้ สามารถแก้ไข ป้องกันได้ด้วยการวางแผนไว้ล่วงหน้า ดังนี้

๑. การวางแผนด้านที่อยู่อาศัย เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือทั้งสองฝ่ายจะต้องย้ายเข้าไปอยู่ร่วมกับ ครอบครัวอีกฝ่ายหนึ่ง หรือต้องไปอยู่ร่วมกับครอบครัวของอีกฝ่ายหนึ่ง ก็จำเป็นจะต้องวางแผน ในการดำเนินชีวิต ให้กับสมาชิกใหม่ วางแผนที่จะสร้างครอบครัวของตนเอง

๒. วางแผนการใช้จ่ายในครอบครัว คู่สมรสจะต้องวางแผนรายรับรายจ่ายในครอบครัวให้เหมาะสมพอดี และมีการเก็บออมเพื่อใช้ในคราวจำเป็น เก็บออมไว้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย สร้างครอบครัว เพื่อการศึกษาของ ลูก และอื่นๆ

๓. วางแผนการมีสมาชิกใหม่ในครอบครัว คือ วางแผนการมีลูกว่าจะมีลูกกี่คน และจะมีในช่วงเวลาไหน จะเลี้ยงดูอย่างไรให้ลูกเป็นคนดี มีการศึกษา มีอาชีพหาเลี้ยงชีวิตได้ และเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม

๔. วางแผนในการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวและสังคม วางแผนที่จะสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวที่มีญาติผู้ใหญ่อยู่ด้วย สร้างการมีส่วนร่วมในสังคม สิ่งแวดล้อมที่เราอาศัยอยู่หรือหากมีโอกาสที่จะเลือกได้ ควรจะเลือกอาศัยอยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดี นอกจากนี้ ยังมีเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตการครองเรือนอีกมาก ซึ่งคู่สมรสจะต้องเตรียมและวางแผนไว้ล่วงหน้า จะช่วยให้ชีวิตการครองเรือนประสบความสำเร็จ อบอุ่นและมีความสุขได้^{๖๐}

การวางแผนครอบครัว ก็คือ การป้องกันปัญหา ถือเป็นวิธีการจัดการกับปัญหาที่ดีที่สุด แต่ก็ทำได้ยากที่สุดด้วยเพราะการป้องกันเป็นการกระทำล่วงหน้าก่อนที่จะเกิดปัญหา การที่จะทำเช่นนั้นได้ ผู้กระทำจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในปัญหาที่จะทำการป้องกันอย่างแจ่มแจ้ง พร้อมทั้งมองเห็นอันตรายหรือผลที่จะเกิดขึ้นจากปัญหานั้นอย่างชัดเจนด้วย จึงมีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะ

^{๖๐}กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ, “การครองเรือน,” <<http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/41005/Index.htm>>, ๑ มกราคม ๒๕๕๒.

ทำการป้องกันไม่ให้ปัญหานั้นเกิดขึ้นกับตนเองและกับบุคคลอื่นเป็นที่รักของตนอย่างเช่น ภรรยาสามี และบุตร เป็นต้น ถ้าเป็นผู้บริหารงานของรัฐก็ต้องหาทางกำหนดนโยบายและวิธีปฏิบัติเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาที่มีอยู่ลุกลามหรือแพร่ขยายต่อไป และถ้ามาตรการป้องกันที่ออกมาได้ผล ปัญหาที่เป็นเป้าหมายในการป้องกันจะต้องลดลงหรือถูกควบคุมไม่ให้เป็นอันตรายต่อสังคมต่อไปในท้ายที่สุด

อนึ่ง การทำบัญชีรายรับรายจ่ายครอบครัว ทำให้สมาชิกในครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกัน ทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบ ร่วมกันบันทึก ร่วมกันทำ ร่วมกันวิเคราะห์ ได้พูดคุยกันมากขึ้น กล่าวคือ บัญชีรับจ่ายครอบครัว ทำให้สมาชิกในครอบครัวเห็นข้อมูลการใช้จ่ายเงิน ได้ถูกคิดเกิดจิตสำนึกที่จะไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ตกเป็นเหยื่อบริโภคนิยมที่กระตุ้นให้เสพมากๆ เพื่อหมุนวงล้อเศรษฐกิจกันอย่างเอาเป็นเอาตาย มีเหตุผลในการใช้จ่ายเงินมากขึ้น เกิดความคิดถึงกัน เอื้ออาทรกันในครอบครัวมากขึ้น ทำให้มีพฤติกรรมการใช้จ่ายเงินที่ถูกที่ควรมากขึ้น

การทำบัญชีรับจ่ายครอบครัว ไม่ใช่เครื่องมือเฉพาะของครอบครัวเกษตรกรหรือคนมีรายได้น้อย แต่เป็นเครื่องมือพื้นฐานของทุกครอบครัว ไม่ว่าจะยากดีมีจน เป็นกระจกสะท้อนให้รู้จักตนเอง ค้ำค้ำตนเอง และเพื่อตนเอง

การพัฒนาประเทศตามแนวคิดเศรษฐกิจทุนนิยม เราถูกกำหนดกรอบให้ผู้คนคิดถึงการเพิ่มรายได้ให้มากที่สุดเท่าที่ความสามารถจะหาได้ด้วยทุกวิถีทาง และกระตุ้นให้ใช้จ่ายให้มากที่สุดเพื่อกระตุ้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตลอดเวลา

โดยทำให้เชื่อด้านเดียวว่า การเสพมากๆ จะทำให้มีความสุขมากๆ ซึ่งแท้ที่จริงแล้วความอยู่เย็นเป็นสุขจะเกิดขึ้นได้ต้องอยู่บนความมีพอดี กินพอดี เป็นพอดี อยู่พอดี ชีวิตมีความสุข ไม่สุดโต่งไปในทางใดทางหนึ่ง

การทำบัญชีรายรับรายจ่ายครอบครัวก็คือ เครื่องมือให้เราารู้ทั้งน้ำไหลเข้าและไหลออก รู้ปริมาณน้ำที่สะสมอยู่ในนา และรู้ด้วยว่าเราควรมีน้ำสะสมสักเท่าใด จึงจะเกิดความสมดุลพอดีพอเพียง ความสมดุลพอดีพอเพียง จะทำให้เกิดความอยู่เย็นเป็นสุข ความสุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการจนเกิน-รวยเกิน การหาเกิน-เสพเกิน ล้วนสร้างความอยู่ร้อนนอนทุกข์ทั้งต่อตนเอง ต่อสิ่งแวดล้อม และต่อผู้อื่น^{๖๐}

^{๖๐} อภาพ จินดาวัฒนะ, “ทำบัญชีรับจ่ายช่วยให้ครอบครัวเป็นสุข”,

๔.๑.๕ อริยสัจ ๔ กับการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง

หลักคำสอนที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ อริยสัจ ๔^{๖๒} ในชั้นมจกักปวัตตนสูตร พระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศแก่พระปัญจวัคคีย์ว่า เมื่อใดพระองค์มีความเห็นด้วยญาณตามความเป็นจริงในอริยสัจ ๔ อย่างบริสุทธิตีแล้ว เมื่อนั้นพระองค์ทรงยืนยันว่า เป็นผู้ตรัสรู้แล้ว ซึ่งอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในโลก อริยสัจแปลว่าของจริงหรือความจริงอย่างประเสริฐ ของจริงของพระอริยเจ้า ความจริงที่ทำให้คนกลายเป็นพระอริยเจ้า “อริยสัจ ๔”^{๖๓} หรือความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการนี้ได้แก่

๑) ทุกข์ หมายถึงความทุกข์ หรือความไม่พึงพอใจ ทุกข์ ตามศัพท์แปลว่าสภาพที่ทนได้ยาก หรือสิ่งที่ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ นอกจากนั้นยังหมายถึงสภาวะที่บีบคั้นทำให้ลำบาก

๒) ทุกขสมุทัย หมายถึงเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา ๓ อย่าง คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

๓) ทุกขนิโรธ หมายถึงความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไปหรือนิพพาน คือความดับสิ้นไปแห่งกิเลส

๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หมายถึงทางที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ ได้แก่ มรรคมีองค์ ๘ หรือ อัฐังคิกมรรค บางทีเรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งแปลว่า ทางสายกลาง มรรคมีองค์ ๘ นี้เมื่อสรุปลงในไตรสิกขา คือ สีล สมาธิ และปัญญา^{๖๔}

อริยสัจ ๔ นี้เรียกกันสั้นๆ ว่า ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เป็นธรรมะที่ทำให้ผู้ค้นพบคนแรกถูกขนานนามว่า “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า” มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สามกัถังสิกะ” ซึ่งแปลว่า “ธรรมะที่พุทธเจ้าทรงเปิดเผยขึ้นด้วยพระองค์เอง” เป็นธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้เองและไม่สาธุระแก่ผู้อื่น อริยสัจ ๔ เป็นคำสอนที่มีความสำคัญมากในพระพุทธศาสนา เป็นทฤษฎีที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบใหม่ โดยไม่ได้เลียนแบบหรือดัดแปลงมาจากคำสอนใครอื่นเลย ถ้าหากมีคำถามว่า “พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร” ก็ตอบว่า “พระองค์ตรัสรู้ อริยสัจ ๔”

จะเห็นได้ว่าหลักอริยสัจ ๔ นี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในวิชาการทางโลกแขนงต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาครอบครัว ปัญหาชีวิต สังคม บ้านเมือง เศรษฐกิจ ความขัดแย้ง คือ โรคอย่างหนึ่ง เป็นลักษณะของความทุกข์ สาเหตุของความขัดแย้งหรือโรค คือ สมุทัย การหายจากความขัดแย้งหรือโรค คือ นิโรธ

^{๖๒}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๑๖.

^{๖๓} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตโต),พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด , ๒๕๔๘), หน้า ๒๔๐.

^{๖๔}อง.ดิก. (ไทย) ๒๐/๕๒๑/๒๑๘.

และวิธีการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งหรือโรค คือ อริยมรรค ๘ ดังนั้น อย่าปล่อยปัญหาคความขัดแย้งไว้ให้ลุกลาม โดยที่ยังไม่ได้พยายามแก้ไขอย่างเต็มที่ พยายามเปิดใจ ให้โอกาสกับตนเอง และทุกคนในครอบครัว ได้ร่วมค้นหาพลังของครอบครัวร่วมกัน เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เพราะปัญหาคครอบครัวมีทางออกที่ดีเสมอ ด้วยการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้วยหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทดังที่กล่าวมา

๔.๒ เทคนิคการใช้ชีวิตคู่

เคล็ดไม่ลับในการมีชีวิตคู่ เวลาเราไปงานแต่งงานไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ เมื่อถึงเวลาที่จะต้องเชิญญาติผู้ใหญ่หรือผู้มีเกียรติในวงสังคมขึ้นไปอวยพรให้กับเจ้าบ่าวเจ้าสาว เราท่านมักจะได้ยินประโยคๆ หนึ่งอยู่เสมอ คือ “ขอให้อยู่กันจนแก่จนเฒ่าถ้อยไม่ทำยอดทองกระบองยอดเพชร” แต่ก็ไม่ทราบว่านี่คือคำที่เอาไม่ทำเอากระบองมาใช้ในการรบกันในบ้าน โดยไม่แค้นว่าทองหรือเพชรที่ติดอยู่บนไม้เท้าและกระบองจะตกลงไปให้ผู้คนข้างๆ บ้านมาเก็บเอาไปนิทานให้สนุกปากไปนักต่อนักแล้ว บ่าวสาวมักจะคิดเพียงว่าด้วยรักแล้วอะไร จะง่ายไปเสียทุกสิ่ง การที่จะรักษาชีวิตคู่ให้ยืนยาวตลอดไปนั้น ความรักอย่างเดียวคงไม่เพียงพอ แต่จะต้องประกอบด้วย หลัก ๕ ประการ ดังนี้

๑. ต้องรู้จักให้เกียรติซึ่งกันและกัน รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา คิดถึงหัวอกคนอื่นบ้าง และแสดงกับผู้อื่นเหมือนที่ต้องการให้คนอื่นแสดงต่อเรา โดยให้ถูกต้องเหมาะสมกับเวลาและสถานที่

๒. รู้จักประนีประนอมเพื่อรักษาการอยู่ร่วมกันไว้ การพยายามเอาชนะแต่ฝ่ายเดียวนั้น ผลที่ได้รับคือการต้องอยู่คนเดียว ดังนั้นการรู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาวจะช่วยสร้างสมดุลของความสัมพันธ์ที่แนบแน่น ระหว่างคน ๒ คนไว้

๓. จงเป็นตัวของตัวเองและยอมรับในสิ่งที่เขาหรือเธอเป็น นั่นคือ หากจะรักใครแล้ว ต้องยอมรับในความเป็นเขาหรือเธอของบุคคลนั้น ไม่มีใครสามารถจะเปลี่ยนคนที่เรารักให้เป็นแบบที่เราอยากให้เป็นได้สำเร็จ จงรักในสิ่งที่คนรักของคุณเป็น จงจำไว้ว่ายังคง มีอะไรอีกหลายอย่างในตัวคนรักของคุณ ซึ่งคุณไม่อาจมองเห็นด้วยตาทั้งสองข้างของคุณ

๔. ลืมความหลังของกันและกันให้หมด คู่สามีภรรยาควรหลีกเลี่ยงที่จะพูดถึงเรื่องเก่าๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องที่เคียดพิศพลาด เรื่องเศร้า เรื่องน่าอับอาย และจงรู้จักให้อภัย

๕. รู้จักแสดงความรักของคุณให้อีกฝ่ายรู้อย่างสม่ำเสมอ คู่สมรสมักลืม หรือไม่เห็นความสำคัญของการแสดงความรัก หรือแม้เอยคำว่ารักให้กันและกัน อย่าลืมนะว่าของเก่าเก็บเรายังต้องรู้จักเอาออกมาขัดมาล้างเพื่อให้ดูเหมือนใหม่ ความรักก็เช่นกันหมั่นเอามันออกมาแสดงออกด้วย

การกระทำหรือคำพูดอย่างสม่ำเสมอในวาระต่างๆ จะช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างคุณ ๒ คนสนิทตลอดไป

๖. หากกิจกรรมมาทำร่วมกัน การทำกิจกรรมร่วมกันเป็นการใช้เวลาอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณค่ายิ่ง แต่ทั้งนี้และทั้งนั้นกิจกรรมที่จำเป็นต้องให้เหมาะสมกับผู้ร่วมกิจกรรมด้วย

๗. รู้จักใช้ภาษาพูดและท่าทางที่ดีต่อกัน หากมีเรื่องไม่สบายใจอย่าเก็บไว้ในใจควรพูดกันแต่จงอย่าลืมว่า ต่างฝ่ายต่างต้องการความเหมาะสมในแง่ของ สถานะทางจิตใจของแต่ละฝ่าย เวลาและสถานที่ เพื่อให้การพูดนั้นไม่กลายเป็นการเริ่มต้นของการทะเลาะกัน

๘. ซื่อสัตย์ต่อตนเองและคนที่คุณรัก หากความสัมพันธ์ใดไม่ได้วางอยู่บนพื้นฐานของความซื่อสัตย์แล้ว ความสัมพันธ์นั้นก็ยากที่จะคงไว้ได้

๙. เลิกเป็นคนหวาดระแวง ขี้หึง เพราะเมื่อคนทั้งคู่มีความซื่อสัตย์ต่อกันแล้วคุณก็ควรที่จะเลิกเป็นคนหวาดระแวงด้วยการค้นกระเป๋าสตางค์ หรือของใช้ส่วนตัวของอีกฝ่ายหนึ่ง ความหวาดระแวงจะนำมาซึ่งความไม่ไว้วางใจ ความหึงหวง จงพยายามทำตนเองให้เป็นคนดี เพราะความดีจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวคนที่คุณรักให้อยู่กับคุณตลอดไป^{๖๕}

๔.๓ คุณค่าและประโยชน์จากการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

เมื่อทุกคนรอบครัวในสังคมได้ศึกษาและประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมทั้งหลายเพื่อกำจัดปัญหาความขัดแย้งด้วยหลักพระพุทธธรรมอย่างเต็มที่แล้วสุดความสามารถกำลังกายใจของตนแต่ละคนแล้วชีวิตก็ย่อมต้องพบกันสิ่งที่ดีมีประโยชน์อันเป็นสมบัติที่ทรงคุณค่าในความเป็นมนุษย์ที่มีอารมณดีสมบูรณ์ บริสุทธิ์ ผ่องใส ดังนั้น ประโยชน์ที่เกิดจากการประพฤติปฏิบัติแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัวตามทรรศนะคติพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงพอสรุปได้ ดังนี้

๑) ประโยชน์จากการปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่แก้ไขปัญหาคความขัดแย้งภายในครอบครัวย่อมนำมาซึ่งคุณค่าและประโยชน์ เช่น

- เป็นที่รักที่ชอบใจของคนอื่น
- สัตบุรุษคนดียอมคบหาและสั่งสอนให้มีพฤติกรรมดียิ่งขึ้น
- มีชื่อเสียงที่ดีฟุ้งขจรไปทั่ว
- จะไปที่ไหน ใครๆ ก็เชื่อเชิญและอยากรหาสมาคมด้วย

^{๖๕} บ้านแห่งรัก, “เคล็ดไม่ลับ ๑๐ ประการในการมีชีวิตคู่,” <http://www.love&home.com/> ๑๒ มกราคม ๒๕๕๒.

- มีความสุขกายใจในกุศลธรรมทั้งหลาย
- มีปัญญา
- กาย วาจา ใจสะอาด สงบและสว่างจากกิเลสตัณหาทั้งหลาย
- มีสติสัมปชัญญะตลอดเวลาจนกระทั่งเวลาสิ้นชีวิต
- เมื่อสิ้นชีวิตแล้ว ก็ยอมไปบังเกิดในสถานที่มีความสุข (สุคติ)
- การดำเนินชีวิตมีประโยชน์ต่อตน คนอื่นและสังคม
- สามารถบรรลุธรรมในระดับต่างๆ ได้จนถึงระดับสูงสุด (พระอรหันต์ : นิพพาน)

๒) ประโยชน์ที่มีต่อการดำเนินชีวิตในสังคม เช่น

- สามารถเป็นที่พึ่งให้แก่ตนเองได้
- ไม่ตกเป็นทาสสิ่งๆ ที่คิดที่เป็นสาเหตุทำในครอบครัวเกิดความขัดแย้ง เช่น ดิฉบายมุข คบคนชั่ว ไม่ประพฤติชั่วทางกาย วาจา ใจ มีสติปัญญารู้เท่าทันโทษภัยต่างๆ
- ครอบครัวมีความอบอุ่น ปรองดองสามัคคีกัน
- ทำให้สังคมเกิดความสงบสุข ไร้ปัญหาต่างๆ อันเกิดจากการกระทำชั่วต่างๆ เช่น ปัญหาอาชญากรรม ลักขโมย ข่มขืน และคำหรือเสพผิดให้โทษ
- ทำให้สังคมประเทศเกิดความสามัคคี มีความจริงใจ ซื่อสัตย์ต่อกัน มีความคิดเห็นและความอยากที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ง่ายต่อการปกครองและพัฒนาสังคมให้เจริญ
- มีชีวิตอยู่อย่างไม่ประมาท มีหลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง งดงาม และเป็นสุข
- เป็นสังคมที่มีครอบครัวที่ดีมีศีลธรรม เป็นสังคมแห่งปัญญา ไร้ปัญหา เป็นสังคมแห่งสันติสุขเพราะต่างคนต่างประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงามต่อกันถูกต้องตามหลักศีลธรรม
- เป็นเหตุให้สังคมมีการพัฒนาได้อย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง โดยไม่มีปัญหาทั้งนี้ก็เพราะประชากรในสังคมได้ศึกษาปฏิบัติพัฒนาชีวิตของตนแต่ละคนให้ดีในระดับเดียวกัน

๓) ลำดับความสุขที่มีต่อสถาบันครอบครัว ประโยชน์ที่สมาชิกในครอบครัวทุกคนจะได้รับ ก็คือ ความสุขในปัจจุบันระดับต่างๆ ของมวลมนุษย์ ๔ ประการ ได้แก่

- (๑) สุขที่เกิดจากการมีทรัพย์สินที่ตนหามาได้ด้วยความสุจริตขยันหมั่นเพียร(อติสุข)
- (๒) สุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์สินนั้นๆ ไปในทางที่ชอบ เช่น เลี้ยงบิดามารดา บริจาคทำบุญ สงเคราะห์คนยากจน เป็นต้น (โภคสุข)
- (๓) สุขที่เกิดจากการไม่เป็นหนี้เพราะตนมีทรัพย์สินเพียงพอไม่ต้องไปกู้ใคร(อนณสุข)

(๔) สุขที่เกิดจากการประพุดิตินที่ไม่มีผิดกฎหมายบ้านเมือง ไม่มีผิดศีลธรรม ไปไหนมาไหน ก็เกิดความสุขกาย สบายใจ เป็นสวรรค์ไปหมดทุกที่ (อนวัชชสุข)^{๖๖}

ตามทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท ยังได้จำแนกความสุขออกไปทั้งโดยประเภท และโดยระดับ เป็นกลุ่มๆ มากมายหลายกลุ่ม เช่น ความสุข ๒ ประการ ได้แก่

(๑) กายิกสุข ความสุขทางร่างกาย (๒) เจตสิกสุข ความสุขทางจิตใจ^{๖๗} ความสุข ๒ ประการ ได้แก่ (๑) สามิสสุข ความสุขที่อิงอามิส มีรูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น

(๒) นิรามิสสุข ความสุขที่ไม่ต้องอิงอามิส^{๖๘} ความสุข ๒ ประการ ได้แก่ (๑) กามสุข ความสุขเนื่องด้วยกามคุณ (๒) เนกขัมมสุข ความสุขที่ไม่เนื่องด้วยกาม^{๖๙}

ความสุข ๒ ประการ ได้แก่ (๑) คิหิสุข ความสุขของเหล่าคฤหัสถ์ (๒) ปัพพัชชาสุข ความสุขของเหล่าบรรพชิต^{๗๐}

ฉะนั้น ประโยชน์ของการประพุดิตปฏิบัติตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเพื่อการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัว นอกเหนือไปจากความสุขในระดับต่างๆ ในชีวิตแล้วยังสามารถสรุปลงในหลักประกันชีวิตและความเป็นอยู่ ๓ ด้าน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ประโยชน์ครบทุกด้านทั้งตัวมนุษย์ สิ่งแวดล้อมและสังคม ดังนี้

พฤติกรรม เมื่อได้บำเพ็ญธรรมด้วยความเพียรพยายามที่ชอบตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทแล้ว ก็เกิดผลสัมฤทธิ์ในด้านต่างๆ ดังนี้

(๑) **พฤติกรรมทางกาย** การกระทำต่อสิ่งแวดล้อมทางกายหรือวัตถุ เช่น แม่น้ำ ป่าไม้ เป็นต้น ซึ่งประกอบด้วย

๑) สามารถการใช้อินทรีย์ คือ ตาหู จมูก ลิ้น กาย ในการรับรู้ โดยไม่เกิดโทษก่อผลเสียหายแต่ได้ผลดี ส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการฝึกอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพในการใช้งาน ให้อุเป็น ฟังเป็น เป็นต้น

๒) รู้จักและเข้าใจในการเสพบริ โภคปัจจัย ๔ และการใช้ประโยชน์จากวัตถุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยีด้วยปัญญาที่รู้เข้าใจมุ่งคุณค่าที่แท้จริง ให้ได้คุณภาพชีวิต ส่งเสริม

^{๖๖} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๒/๖๒/๕๐.

^{๖๗} อ.ทก. (ไทย) ๒๐/๓๑๕/๑๐๑.

^{๖๘} อ.ทก. (ไทย) ๒๐/๓๑๓/๑๐๑.

^{๖๙} อ.ทก. (ไทย) ๒๐/๓๑๐/๑๐๐.

^{๗๐} อ.ทก. (ไทย) ๒๐/๓๐๕/๑๐๐.

การพัฒนาชีวิต ไม่หลงถูกหลอกไปด้วยคุณค่าเทียม ตามค่านิยมฟุ้งเฟ้อ โก่โก้ ที่ทำให้บริโภคมากแต่สูญเสียคุณภาพชีวิต เรียกว่า กินเป็น บริโภคเป็น ใ้เป็น เริ่มด้วยการกินพอดี อยู่พอดี

(๒) พฤติกรรมทางสิ่งแวดล้อม การกระทำต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น ผู้คนและจารีต ประเพณี เป็นต้นซึ่งประกอบด้วย

๑) การอยู่ร่วมกับสังคม ก็ไม่เบียดเบียน ก่อความเดือดร้อนหรือเวรภัย แต่รู้จักมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์อย่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อย่างน้อยต้องสามารถดำรงตนอยู่ในขอบเขตศีล ๕ และธรรม ๕ ประการ

๒) รักษากติกาสังคมกฎเกณฑ์ หรือกฎหมาย ระเบียบแบบแผน คือ วินัยแม่บทแห่งชุมชนหรือสังคมของตนและวัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งที่เรียกว่าจรรยาบรรณต่างๆ

๓) ทาน คือ การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน ช่วยเหลือปลดเปลื้องความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ให้มีความสุข และส่งเสริมการสร้างสรรคสิ่งดีงาม

๔) การประพฤติเกื้อกูลแก่ชีวิตอื่นๆ ทั้งสัตว์ มนุษย์และพืชพรรณ เช่น การร่วมสร้างสรรค รักษาเขตอุทยาน การปลูกสวน ปลูกป่า และสร้างแหล่งน้ำ เป็นต้น

(๓) พฤติกรรมทางอาชีพ การกระทำในด้านอาชีพะ คือ การทำมาหาเลี้ยงชีพ โดยมีศิลปวิทยา วิชาชีพ ที่ฝึกไว้อย่างดี มีความชำนาญที่จะปฏิบัติให้ได้ผล และเป็นสัมมาชีพ ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญ ได้แก่

๑) ไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นหรือก่อผลเสียต่อสังคมส่วนรวม

๒) เป็นเครื่องแก้ปัญหาชีวิตหรือสังคม เป็นไปเพื่อสร้างสรรค์ เกิดประโยชน์เกื้อกูลเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของตน ไม่ทำชีวิตให้ตกต่ำหรือทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ หรือทำให้เสื่อมจากคุณความดี

(๔) พฤติกรรมด้านจิตใจ เมื่อปัจเจกบุคคลได้บำเพ็ญความเพียรทางกายหรือทางพฤติกรรมได้อย่างสมบูรณ์แล้ว ขั้นต่อไปก็เพียรพยายามบำเพ็ญพฤติกรรมทางใจ ซึ่งแยกออกเป็น ๓ ประการได้ ดังนี้

๑) คุณภาพจิต ได้แก่ คุณธรรมความดีงามต่างๆ เช่น เมตตา กรุณา กตัญญู กตเวทิตการวะ หิริ โอตตปปะ ฯลฯ ซึ่งหล่อเลี้ยงจิตใจให้องงาม และเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมที่ดีงาม

๒) สมรรถภาพจิต ได้แก่ ความสามารถ เข้มแข็ง มั่นคง มีประสิทธิภาพของจิต เช่น จันทะ (ความใฝ่รู้ ใฝ่ดี ใฝ่ทำ) ความเพียร (วิริยะ) ความขยัน (อุตสาหะ) ความอดทน(ขันติ)

ระลึกนึกได้ทัน ตื่นตัว ควบคุมตนได้(สติ) มั่นคง แน่วแน่ ใสสงบอยู่ตัวของจิต (สมาธิ) มีความไม่ประมาทเป็นต้น ที่ทำให้ก้าวหน้านั่นคงในพฤติกรรมที่ดียิ่ง พร้อมทั้งจะใช้ปัญญา

๓) สุขภาพจิต ได้แก่ สภาพจิตที่ปราศจากความขุ่นมัว เศร้าหมอง เร่าร้อน เป็นต้น มีความสดชื่น เิบอิม ร่าเริง เบิกบาน ผ่อนคลาย ผ่องใส เป็นสุข ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพกาย และทำให้พฤติกรรมที่ดียิ่ง มีความมั่นคง สอดคล้องกลมกลืน ด้วยว่าสุขภาพจิตมีความสำคัญต่อชีวิตของมวลมนุษย์เป็นอย่างมากและเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของคนทุกคนสุขภาพจิตมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสุขภาพของร่างกายเลยซึ่งเราจะเห็นว่าโรงพยาบาลโรคจิตในปัจจุบันมีจำนวนมากขึ้นและแต่ละแห่งต้องรับคนไข้มากขึ้น ปัญหาทางสุขภาพจิตเสื่อมในปัจจุบันทวีจำนวนมากขึ้นซึ่งก่อให้เกิดปัญหายุ่งยากซับซ้อนในสังคม เช่น ปัญหาอาชญากรรมทั้งของผู้ใหญ่และเด็กวัยรุ่น ปัญหาชีวิตครอบครัวที่ขาดความสุข ก่อให้เกิดการร้าวฉาน หย่าร้าง ปัญหาของเด็กที่ถูกทอดทิ้ง สาเหตุเหล่านี้เกิดจากสภาพของจิตใจที่ผิดปกตินั่นเอง

(๕) พฤติกรรมด้านปัญญา เมื่อได้บำเพ็ญมาทั้ง ๒ ขั้นข้างต้นแล้ว ขั้นสุดท้าย ก็คือขั้นปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ต่อชีวิตและสรรพสิ่งในด้านต่างๆ เช่น

๑) ความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สวดรับฟังหรือศึกษาเล่าเรียนและรับถ่ายทอดทางศิลปวิทยาตลอดจนข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) การรับรู้ประสบการณ์และเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริงไม่บิดเบือนหรือเอนเอียงด้วยความชอบชัง หรืออคติทั้งหลาย

๓) การคิดพิจารณาวินิจฉัยอย่างมีวิจารณญาณด้วยการใช้ปัญญาบริสุทธิ์ ไม่ถูกกิเลส เช่น ความอยากได้ผลประโยชน์ และความเกียติชัง เป็นต้น ครอบงำ

๔) การรู้จักมอง รู้จักคิดที่จะให้เข้าถึงความจริงและได้คุณประโยชน์ มีโยนิโสมนสิการ อย่างที่เรียกว่า มองเป็น คิดเป็น เช่น รู้จักวิเคราะห์ แยกแยะ สืบสาวหาเหตุปัจจัย เป็นต้น

๕) การรู้จักคิดจัดการ ดำเนินการ ทำกิจให้สำเร็จฉลาดในวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย เป้าหมายที่ต้องได้ถูกต้อง

๖) ความสามารถแสวงหา เลือกรัด จัดประมวลความรู้ คิดให้ชัดเจนและสามารถนำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงสร้างเป็นความรู้ความคิดใหม่ๆ เพื่อแก้ปัญหาและสร้างสรรค์

๗) ความรู้แจ้งความจริงของโลกและชีวิตหรือรู้เท่าทันธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายที่ทำให้วางใจถูกต้องต่อทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแก้ปัญหาชีวิต ขจัดความทุกข์ในจิตใจของตนได้ หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย จิตไม่ถูกบีบคั้นครอบงำกระทบกระทั่ง ด้วยความผันผวน

ปรวนแปร ของสิ่งต่างๆ หลุดพ้นเป็นอิสระ อยู่เหนือกระแสโลก สว่างโล่งโปร่งใสไร้พรมแดน ทำให้ปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลาย และดำเนินชีวิตเหนืออารมณ์ด้วยความฉลาดหรือปัญญาอย่างแท้จริง^{๑๐}

ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวและวิธีการประพฤติปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัวตามที่คณะพระพุทธรศาสนาเถรวาทตามที่อธิบายมาแล้วทั้งหมดข้างต้น ถือเป็นพุทธวิธีการที่สำคัญและมีประสิทธิภาพยิ่งต่อการควบคุม แก้ไข ปรับปรุงปัญหาทุกด้านของมนุษย์ที่เจือปนไปด้วยความ โลก ความโกรธ และความหลง อันเป็นต้นตอของอกุศลซึ่งมีผลเป็นความทุกข์ตรงนี้พระพุทธรศาสนาเถรวาทมองว่าสาเหตุที่แท้จริง ก็คือ การไม่มีความรู้ ความเข้าใจและวิธีการในการรับมือแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่ถูกต้อง รวมทั้งไม่มีความพยายามเท่าที่ควร จึงก่อให้เกิดปัญหาในการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ ทั้งส่วนตัวและส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคมสิ่งแวดล้อมด้วยมนุษย์ แต่ปัญหาทั้งหมดสามารถแก้ไขได้ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมในทางพระพุทธรศาสนาเถรวาทที่มนุษย์จำเป็นต้องประพฤติปฏิบัติอันจะนำไปสู่ชีวิตที่มีความสุขได้อย่างงดงามท่ามกลางความทุกข์ทรมานอันเกิดจากปัญหาต่างๆ ซึ่งปรากฏในรูปแห่งความขัดแย้ง การแข่งขันแย่งชิง คดโกง ทูจริต คอร์รัปชันในหน้าที่การงาน รวมทั้งสงครามแห่งความแตกแยก ด้านความคิด วิธีการแต่ไม่แตกต่างด้านความต้องการในสิ่งต่างๆ ของมวลมนุษยชาติ

สรุป พระพุทธรศาสนาเถรวาทถือว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นมีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาชีวิตตนเองได้ เป็นธรรมชาติด้านเด่นของมนุษย์เมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์เดรัจฉานแล้ว มนุษย์เสียเปรียบในเรื่องสัญชาตญาณการเอาตัวรอด ในเรื่องการกินอยู่หลับนอนและการเคลื่อนไหว สัตว์เดรัจฉานไม่ได้ฝึก หรือแทบไม่ต้องฝึกก็อยู่รอดได้ ส่วนมนุษย์ต้องฝึกหัดเรียนรู้ทุกอย่างจึงจะเป็นอยู่ได้ แต่ข้อเสียเปรียบของมนุษย์กลับกลายเป็นคุณลักษณะพิเศษของมนุษย์ ซึ่งสัตว์เดรัจฉานไม่มีหรือไม่สามารถเป็นได้ กล่าวคือ มนุษย์มีศักยภาพสูงสามารถที่จะฝึกฝนพัฒนาตนได้จนถึงขั้นอริยบุคคล ผู้ประเสริฐ

เมื่อสมาชิกทุกคนในครอบครัวได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างความสุข โดยมีความเข้าใจและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน รวมทั้งแต่ละคนได้ประพฤติปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ของตนในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาเถรวาทอย่างดี เต็มความสามารถ ความเป็นอยู่และเป็นไปในครอบครัวก็จะมีสุขสงบสุข มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางโลกและทางธรรมอย่างแน่นอน เพราะได้ยึดหลักประคองครอบครัวให้ดำรงตั้งมั่นในทางที่ดีทั้ง ๒ ทาง ได้แก่

^{๑๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๐-๑๒๔.

๑) ทางกาย ได้แก่ สมาชิกทุกคนในครอบครัวเป็นผู้มีร่างกาย มีวาจา และมีจิตใจ สะอาด และมีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ แข็งแรง สดชื่น เครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้อยู่ในลักษณะสะอาด อยู่เสมอ

๒) ทางใจ ได้แก่ สมาชิกทุกคนในครอบครัวรู้จักปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ต่อกัน อย่างดีด้วยความเห็นอกเห็นใจ เข้าใจกัน และรู้จักควบคุมจิตใจของตนในการครองเรือน ด้วยปัญญา ทางโลกและทางธรรม คือ ยึดปฏิบัติตามหลักพระพุทธธรรมในทางพุทธศาสนาเถรวาท

ความมั่นคงของสถาบันครอบครัวนั้นต้องเกิดจากความรักใคร่สนิทสนมกลมเกลียวกัน มีเมตตากรุณาช่วยเหลือกันและกันของสมาชิกทุกคนในครอบครัว ร่วมแรงร่วมใจกันแก้ไข ปรับปรุง พัฒนาความเป็นอยู่และพัฒนาคุณธรรมในจิตใจของทุกคนจนสามารถนำไปสู่ชีวิต ครอบครัวที่ดีงามตามพระสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นครอบครัวที่มีแต่ความเจริญก้าวหน้า รุ่งเรือง และเป็นสถาบันพื้นฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาสังคมประเทศชาติให้ยั่งยืนสืบไป

จากการศึกษาหลักธรรมที่นำไปแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ผู้วิจัยได้สรุป สภาพปัญหาหรือเงื่อนไขที่สำคัญนำไปสู่ความขัดแย้งแบ่งได้ ๓ ระดับ ใหญ่ๆ ดังนี้

๑) ความขัดแย้งในระดับตอนต้นในชีวิตประจำวัน เป็นการขัดแย้งกันในเรื่องไม่น่าจะเป็นเรื่องขัดแย้ง เช่น เรื่องเล็กๆ น้อยๆ การแสดงความคิดเห็น ความชอบใจ ความสนใจในแต่ละบุคคล เรียกว่า ทัศนคติ ค่านิยม ไม่ตรงกัน

๒) ความขัดแย้งระดับปานกลาง คือ การพูดแสดงออกมาทางวาจา อาจเกิดจากปัญหา การเงิน และเศรษฐกิจ สังคม ความหึงหวงสิ่งเหล่านี้สามภรรยาพูดกันแล้วจบยาก

๓) ความขัดแย้งระดับรุนแรงสุดขีด หมายถึง การที่บุคคลใช้กำลังทำให้ผู้อื่นบาดเจ็บ การทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น หรือการข่มขู่ว่าจะทำร้ายให้ผู้อื่นบาดเจ็บหรือข่มขู่ว่าจะทำลาย ทรัพย์สินของผู้อื่น รวมทั้งการใช้กำลังบังคับ กักขังหน่วงเหนี่ยวและรุกรานสิทธิหรือเสรีภาพส่วนบุคคล

กล่าวโดยสรุปแล้ว ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวมีพื้นฐานมาจากพฤติกรรมของ มนุษย์โดยรวม ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ความขัดแย้งในด้านความคิดเห็นไม่ตรงกับหลักพระพุทธศาสนาเรียก มิจฉาทิฏฐิ ต้องแก้ด้วยหลักธรรมสัมมาทิฏฐิ ความเห็นที่ถูกต้องตาม ธรรมเนียมครองธรรม ทางวาจาก็คือการพูดสื่อสารด้วยวาจาทุจริต เช่น พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำ หยาบ พูดเพื่อเจ้อ ต้องแก้ไขด้วยสัมมาวาจา คือ เว้นจากทุจริตทั้ง ๔ และในด้านพฤติกรรมคือการ กระทำทางกายทุจริต คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ต้องแก้ไขด้วยการงดเว้นจากกาย ทุจริตทั้ง ๓ ทาง ดังกล่าวมา สรุปลงได้ในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา. ซึ่งสรุปภาพรวมให้เห็น ในแผนผังข้างล่างดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ ลักษณะของพฤติกรรมความขัดแย้ง และแนวทางแก้ไข

พฤติกรรมความขัดแย้ง	ลักษณะที่แสดงออก	แนวทางแก้ไข
๑. ทางความคิด	นิสัยส่วนตัวทัศนคติที่ติดมาจากครอบครัวเดิม เช่น เป็นคนเจ้าระเบียบ ไม่มีระเบียบ ใจน้อย ใจร้อน โกรธง่าย ความคาดหวังกับอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น.	หลักธรรมสัมมาทิฐิ ความเห็นที่ถูกต้องตามธรรม นอกรองธรรม มีสติสัมปชัญญะ รู้ตัวทั่วพร้อม ก่อนคิด ก่อนพูด ก่อนทำ เป็นต้น.
๒. ทางวาจา	คือการพูดสื่อสารในชีวิตประจำวันด้วยวาจาทุจริต เช่น พูดเท็จ พูดต่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้า	หลักธรรมฆราวาสธรรม ธรรมะของผู้ครองเรือน มีสติจะทะมะขันติจาคะ ความ จริงใจซื่อสัตย์ต่อกัน
๓. ทางกาย	เช่น ชอบการพนัน เทียวดื่มของมึนเมา ปัญญาขาดจนหย่าร้าง (อบายมุข) เป็นต้น	หลักธรรม ทิศ ๖ ๗ ทิฐฐัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในปัจจุบัน เป็นต้น

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ บทสรุป

สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด ทั้งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบไม่มีแบบแผนและมีแบบแผนก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสียขึ้น โดยที่สังคมไทยแบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน คือ สังคมชนบทและสังคมเมือง แต่มีลักษณะที่สำคัญเหมือนกัน เช่น มีการรวมกลุ่มของคนในสังคม มีแนวทางในการปฏิบัติอย่างเหมาะสมหรือมีกฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนเป็นแนวทางให้ยึดถือร่วมกัน และ มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้ เป็นต้น ดังนั้น เอกลักษณะของสังคม ไทยมีลักษณะโดดเด่น กล่าวคือ สังคมไทยรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง เป็นสังคมเจ้านายสังคมไทย และเป็นสังคมเกษตรกรรม เป็นต้น ในสังคมไทยประกอบด้วยสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันชาติ สถาบันศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ การเมืองการปกครอง ซึ่งต่างก็มีหน้าที่รับผิดชอบงานของตน

ส่วนสถาบันที่เล็กแต่มีความสำคัญมากสถาบันหนึ่ง คือ สถาบันครอบครัว ได้แก่ กลุ่มของบุคคลที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน มีความใกล้ชิดกัน และอาศัยในที่เดียวกัน ความหมายของครอบครัวในทางพันธุศาสตร์จะพิจารณาถึงความสัมพันธ์ทางสายเลือดเป็นหลักแต่ในสังคม คนทั่วไปมักจะเข้าใจความหมายของครอบครัวในทางภาพลักษณ์มากกว่าทางพันธุศาสตร์ และในสังคมไทย ครอบครัวมีอยู่ ๒ ประเภท คือ ครอบครัวเดี่ยว ประกอบด้วยสมาชิกไม่มากและครอบครัวขยายหรือครอบครัวใหญ่ซึ่งมีสมาชิกมากกว่า ๓ คนขึ้นไป สถาบันครอบครัวมีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบต่อสังคมอยู่หลายประการ เช่น หน้าที่ในการส่งเสริมความเจริญเติบโตส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม เป็นต้น เมื่อกล่าวถึงปัญหาครอบครัวไทยแล้ว มีอยู่หลายปัญหา เช่น ปัญหาความยากจน ยาเสพติด การพนัน เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อสังคมไทยอย่างมากจะนั้น ผลจากการศึกษาวิจัยการแก้ไขปัญหาค่าความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท สรุปผลการวิจัยได้เป็นประเด็นๆ ดังนี้

๑) บริบทของครอบครัวไทย

ครอบครัว คือ กลุ่มของบุคคลที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกันทางสายโลหิตมีความใกล้ชิดกัน และอาศัยในที่เดียวกัน ครอบครัวเป็นสถาบันสังคม หมายถึง สถาบันสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับแบบแผนการสมรส การอบรมเลี้ยงดูบุตร และแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างเพศซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าถูกต้องตามสังคมนั้นและครอบครัวมีอยู่หลายประเภท ได้แก่

๑) ครอบครัวที่จัดตามลำดับการก่อตั้งและขนาดของครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวเดี่ยว และครอบครัวขยาย หมายถึง ขยายโดยเน้นชายเป็นหลัก และขยายโดยเน้นหญิงเป็นหลัก

๒) ครอบครัวที่จัดแบ่งประเภทตามการสืบสายโลหิต แบ่งเป็น ๒ ประเภทสืบสายโลหิตจากทางฝ่ายบิดา และประเภทสืบสายโลหิตจากทางฝ่ายมารดา

๓) ครอบครัวที่จัดแบ่งประเภทตามที่อยู่อาศัยของกลุ่มสมรส จัดแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ ครอบครัวที่อยู่อาศัยกับฝ่ายหญิง ครอบครัวที่อยู่อาศัยกับฝ่ายชาย และครอบครัวที่แยกอาศัยอยู่เป็นเอกเทศหรือครอบครัวอิสระ

๔) ครอบครัวที่จัดแบ่งตามอำนาจของผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวที่ยกให้สามีเป็นใหญ่ และครอบครัวที่สามีภรรยามีอำนาจเท่าเทียมกัน

๕) ครอบครัวที่จัดแบ่งลักษณะของการสมรสเป็นการจัดแบ่งประเภทของครอบครัว ตามลักษณะของการร่วมใช้ชีวิตแบบสามีภรรยา แบ่งเป็น ๕ คือ ครอบครัวผัวเดียวเมียเดียว ครอบครัวหลายผัวหลายเมีย ครอบครัวหนึ่งชายหลายหญิง ครอบครัวหนึ่งหญิงหลายชาย และครอบครัวหลายหญิงหลายชาย

สรุปได้ว่าครอบครัวไทยล้วนมีบทบาทและหน้าที่ ในการส่งเสริมความเจริญเติบโต ส่วนบุคคลของบุตรีดา การให้ความรัก ความอบอุ่น มั่นคง ปลอดภัย การให้เสรีภาพส่วนบุคคล การแนะนำสั่งสอน การปลูกฝังนิสัยที่เอาใจใส่ในปฏิภริยาของผู้อื่น การสร้างสันติสุขภายในบ้าน การสร้างความเป็นปึกแผ่น มั่นคง ให้แก่ครอบครัวและการสร้างจุดหมายชีวิตและแรงจูงใจซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะครอบครัวไทยได้นิยามยกย่องให้ผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว ให้ความสำคัญต่อระบบผู้อาวุโส มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว โดยมีความผูกพันทางสายโลหิต และเด็กเป็นที่รวมความสนใจของบุคคลในครอบครัว เป็นต้น

ดังนั้นครอบครัวจึงเป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคมที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาทั้งร่างกาย และจิตใจของมนุษย์ เพราะเป็นแหล่งให้กำเนิด ให้การเลี้ยงดู อบรมสั่งสอน ครอบครัวไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากครอบครัวในอดีตหลายประการ โดยเฉพาะที่เห็นได้ชัดเจน ก็คือขนาดของครอบครัวลดลงจากที่เคยมีพระพุทธศาสนา ถือเป็นศาสนาประจำชาติ เป็นศาสนาที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือ แต่เมื่อสังคมเปลี่ยน คนเริ่มหันหลังให้พระพุทธศาสนา ลืมหลักคำสอน ส่งผลกระทบต่อเด็ก ต่อครอบครัว ทำให้ครอบครัวอ่อนแอลง เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในครอบครัวไทย ไม่มีหลักคิดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต

๒) ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวในสังคมปัจจุบัน

ปัญหาในครอบครัวไทยที่จำเป็นต้องแก้ไขโดยด่วน ก็คือ ปัญหาความขัดแย้งกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว เพราะถือเป็นปัญหาที่นำไปสู่ปัญหาสังคมอื่นๆ ได้ และสามารถก่อให้เกิดความทุกข์ อุปสรรคทั้งด้านส่วนตัวของมนุษย์และสังคมแวดล้อมด้วย ซึ่งสรุปได้ว่าครอบครัวไทยเกิดปัญหาทางด้านความยากจน การแพร่ระบาดของยาเสพติด การติดเชื้อโรคเอดส์ พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ ความรุนแรงในครอบครัว สัมพันธภาพภายในครอบครัวเสื่อมถอยลง เด็กถูกทอดทิ้ง ผู้สูงอายุถูกปล่อยให้อยู่ตามลำพังและปฏิสัมพันธ์ของครอบครัวที่มีต่อชุมชนและสังคมมีแนวโน้มลดลง ซึ่งมีผลกระทบต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัวขยายวงกว้างไปสู่การสร้างปัญหาให้สังคมมากมาย เช่น ปัญหาการนอกใจนำไปสู่การหย่าร้าง ปัญหาติดสิ่งเสพติด การพนัน และปัญหาทางเพศ เป็นต้น

ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวมีสาเหตุมาจากด้านต่างๆ เช่น บทบาทของแต่ละคนในครอบครัว นิสัยส่วนตัวที่มาจากแบบแผนชีวิตจากครอบครัวเดิม ทักษะคิดในการเลี้ยงดูที่ต่างกัน เรื่องการใช้ชีวิต เรื่องเพศ ทัศนียภาพทางเพศ และความกดดันในชีวิตประจำวันจากการทำงาน เศรษฐกิจ เป็นต้น ดังนั้น ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวจึงสรุปลงเป็น ๔ ข้อ ได้แก่

๑) นิสัยส่วนตัวทัศนคติที่ติดมาจากครอบครัวเดิม เช่น เป็นคนเจ้าระเบียบ ไม่มีระเบียบ ใจน้อย ใจร้อน โกรธง่าย ความคาดหวังกับอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น.

๒) บุคคลในครอบครัวไม่ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง

๓) ปัญหาการนอกใจนำไปสู่การหย่าร้าง

๔) ปัญหาความยากจน (อบรมมุข ๖)

๓) วิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

วิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวจึงแยกประเด็นออกเป็นการแก้ไขปัญหาต่างๆ แต่สรุปลงวิธีการปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาคู่ครอง ก็คือ เริ่มที่ตัวสมาชิกทุกคน ซึ่งประกอบไปด้วย บิดา มารดา และบุตรธิดาด้วยหลักพระพุทธธรรมต่างๆ เช่น แก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยการประพฤติปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ของตน สามีกี่ทำหน้าที่ของสามี ภรรยาทำหน้าที่ของภรรยา บุตรธิดากี่ทำหน้าที่ของบุตรธิดาให้สมบูรณ์นั่นเอง ส่วนปัญหาอื่น ก็สามารแก้ไขได้ด้วยการประพฤติธรรมหมวดนั้นๆ เช่น ปัญหาการนอกใจนำไปสู่การหย่าร้าง แก้ด้วยหลักอินทรียัสังวร การสํารวมกาย วาจา ใจ หลักภรรยาสา มีความซื่อสัตย์ต่อกัน มีการข่มใจมิให้หลงมัวเมา และเว้นขาดจากอบายมุข ๖ ประการ อันจะนำครอบครัวไปสู่ความล่มสลาย เป็นต้น

ปัญหาครอบครัวขาดความอบอุ่นใช้ความรุนแรง (เด็กวัยรุ่นกับผู้ปกครอง) แก้ไขปัญหาด้วยการปฏิบัติธรรมตามหลักพรหมวิหาร ๔ ประการ เป็นต้น ปัญหาคิดสิ่งเสียดแทงและเล่นการพนัน แก้ไขปัญหาด้วยการปฏิบัติธรรมตามหลักอริยฐานธรรม ๔ ประการ เป็นต้น ปัญหาความยากจน ปัญหาเศรษฐกิจ แก้ไขปัญหาด้วยการปฏิบัติธรรมตามหลักธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ เป็นต้น ปัญหาทางเพศ (กามารมณ์) แก้ไขปัญหาร่วมกันด้วยปฏิบัติธรรมในหัวข้อหลักอรรถสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ หลักธรรมมีอุปการะมากมีสติ สัมปชัญญะ

เมื่อครอบครัวทุกครอบครัวสามารถนำเอาหลักพุทธธรรมมาใช้ในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งภายในครอบครัวได้แล้ว ก็ย่อมเกิดผลสัมฤทธิ์ที่ทรงคุณค่ามีประโยชน์ต่อชีวิตต่อครอบครัว ต่อสังคมประเทศชาติ กล่าวคือ ปัญหาในการดำเนินชีวิตต่างๆ ไม่ว่าจะด้านเศรษฐกิจครอบครัว การเมืองการปกครอง ก็จะไม่สามารถเกิดขึ้นมาได้ เพราะเมื่อได้รับความสุขด้วยปัจจัย ๔ ในการดำเนินในชีวิตปัจจุบัน อนาคต และความสูงส่งที่สุดที่ไม่มีความสุขใด ๆ เทียบได้นั้นคือบรรลุลูกความเป็นพระอรินยบุคคล เพราะการปฏิบัติธรรมมิใช่เพื่ออะไรอื่น หากเป็นไปเพื่อการรักษา ภาย วาจาและใจให้เรียบร้อยเป็นปกติ และพยายามพัฒนาภาย วาจา ใจของตนให้ดีขึ้นเรื่อยๆ มีความสอดคล้องกับพฤติกรรม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุที่ว่าหลักธรรมคำสอนใน คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีความชัดเจน เป็นลำดับ กล่าวคือ มีชั้นการปฏิบัติจากต่ำขึ้นไปหาชั้นสูงเพื่อยังให้มวลมนุษย์สามารถปฏิบัติตามได้อย่างสะดวกและบริบูรณ์ เช่น หลักปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในชีวิต ครอบครัว สังคม ไปตามลำดับ ทั้งนี้สุดแล้วแต่ความเพียรพยายามของมวลมนุษย์เองเป็นสำคัญ

หลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับครอบครัวนี้สะท้อนให้เห็นเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมได้ดีที่สุด คือ เป็นระบบการควบคุมชีวิตทั้งด้านนอกและด้านในของมวลมนุษย์ ทั้งทางกาย วาจาและจิตใจ เป็นระบบระเบียบว่าด้วยการจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อยและเกื้อกูลแก่การดำเนินชีวิตร่วมกันของมวลมนุษย์ทุกชั้นฐานะ เพศวัย ในการดำเนินชีวิตในครอบครัวในสังคมปัจจุบันถือได้ว่าก่อให้เกิดปัญหาเพราะขาดความรู้จริง ปฏิบัติผิดวิธีจนนำไปสู่พฤติกรรมที่ผิด แต่หากบุคคลแต่ละบุคคลสามารถสร้างที่พึ่งให้แก่ตนได้แล้ว ครอบครัวก็ดี สังคมประเทศก็ดี หรือทั้งโลกก็ดีจะไร้ปัญหาในคามขัดแย้งนี้ได้มากที่สุด

เมื่อสมาชิกทุกคนในครอบครัวได้ร่วมแรงร่วมใจกันแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งร่วมกันเต็มความสามารถแล้ว ความเป็นอยู่และเป็นไปของครอบครัวก็จะมีคามสงบสุข มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางโลกและทางธรรมอย่างแน่นอน เพราะได้ยึดหลักประคองครอบครัวให้ดำรงตั้งมั่นในทางที่ดีทั้ง ๒ ทาง ได้แก่ ทางกายและทางจิตใจ ดังนั้น ความมั่นคง ความดำรงมั่นของ

สถาบันครอบครัว จำต้องเกิดจากความรักใคร่สนิทสนมกลมเกลียวกัน ร่วมแรงร่วมใจกันแก้ไข ปรับปรุง พัฒนาความเป็นอยู่และพัฒนาคุณธรรมในจิตใจของทุกคนจนสามารถนำไปสู่ชีวิตครอบครัวที่ดีงามตามทัศนคติทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

สรุป จากการศึกษาวิจัย เรื่อง การแก้ไขปัญหาค่าความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรม ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมาทั้งหมด กล่าวได้ว่ามวลมนุษยชาติทั่วโลกไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ทุกวันนี้ ส่วนหนึ่งมาจากการกระทำตามใจที่ตนต้องการโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ปล่อยให้ความโลภ ความโกรธ และความหลง ของตนเป็นสาเหตุ ให้เกิดความทุกข์ ครอบครัว ครอบครัว ชุมชน สังคมประเทศชาติ นั้นเอง การสร้างครอบครัวให้มีความสุข มั่นคง ยืนนาน เลี้ยงดู อบรมบุตรธิดาให้มีความเจริญสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ เป็นอนาคตที่สำคัญของชาติต่อไป เมื่อ ครอบครัวดี สังคมก็ดี ประเทศชาติก็เจริญรุ่งเรืองตามไปด้วย การที่จะสร้างครอบครัวให้มีความสุข สมบูรณ์ได้นั้น พ่อแม่มีส่วนสำคัญมาก เพื่อเป็นผู้ที่มีบทบาท และ กำหนดบทบาทของทุกคนในครอบครัว ให้ดำเนินชีวิตไปตามขอบเขต หรือความคิดอ่านของกลุ่มสมาชิก ครอบครัวยุคใหม่ที่จะส่งผลกระทบต่อตัวลูกและสมาชิก ทุกคนในครอบครัว

ดังนั้นแนวทางที่จะสามารถสร้างสันติสุขไร้ความขัดแย้ง ให้เกิดขึ้นในโลกได้อย่างแท้จริงแล้ว คือ การนำเอาหลักพระธรรมคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท มาเป็นเครื่องมือ ในการดำเนินการ โดยเริ่มที่ตัวมนุษย์แต่ละคนจะต้องลงมือปฏิบัติ การแก้ไขปัญหาค่าความขัดแย้ง ควร ใช้สติพิจารณาแก้ไขปัญหาค่าความขัดแย้งเพื่อหยุดการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ดังนั้นจะต้องมีการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อให้มีแนวคิดที่ดีงาม มีจิตใจที่ใฝ่ดี และมีพลังใจเข้มแข็งด้วยหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากวิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาวิจัย การแก้ไขปัญหาค่าความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ดังนั้น ปัญหาสังคมไทย มีสาเหตุมาจาก สภาพแวดล้อมการเปลี่ยนแปลงของกระแสการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารไร้พรมแดน ซึ่งต่างมุ่งเน้นการแข่งขันเพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้คนยึดติดวัตถุนิยมมากขึ้นแต่มีพฤติกรรมย่อยหย่อนในศีลธรรม จริยธรรม เขาวชนเกิดความหลงผิด มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากเดิม และขาดระเบียบวินัย ส่งผลให้ชีวิตและค่านิยมที่ดีงามในสังคมไทยได้จางหายไป ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ของสังคมไทยโดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน นักเรียน นักศึกษา เช่นการ ก่อเหตุทะเลาะวิวาทการแพร่ระบาดของยาเสพติด การประพฤติตนไม่เหมาะสมในวัยเรียน การมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน และปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) แนวทางการแก้ไขปัญหาการต่าง ๆ ต้องแก้แบบบูรณาการจากความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย คือ บ้าน วัด โรงเรียน เหมือนกัน โดยทุกฝ่ายต้องร่วมกันคิด ร่วมกันพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กทั้งที่บ้าน การจัดทำหลักสูตร การเรียนรู้ร่วมกัน การปรับปรุงสิ่งแวดล้อมร่วมกันและการร่วมกันปรับปรุงองค์กรต่างๆ สิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่สามารถช่วยส่งเสริมพัฒนาการเรียนรู้และพัฒนาส่งเสริมคนดีมีความสามารถ ตามที่กล่าวมาแล้ว สังคมไทย ครอบครัวไทยก็จะสงบสุข สันติภาพตลอดกาลการสร้างครอบครัวให้มีความสุข มั่นคง ยืนนาน เลี้ยงดู อบรมบุตรธิดาให้มีความเจริญสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ เป็นอนาคตที่สำคัญของชาติต่อไป

๒) กรมการศาสนาและสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จึงเห็นสมควร แก้ไขปัญหาดังกล่าว เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมในทางพระศาสนามาพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม โดยจัดส่งครูพระสอนศีลธรรม จริยธรรม และวิชาวิถีธรรม วิถีไทย เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน นักศึกษา ให้เข้าถึงหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา และสามารถนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างถูกเหมาะสม

๓) ครอบครัว ชุมชน และสังคม ต่างก็มีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ ต้องตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ กล้าเผชิญหน้ากับปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม ไม่หลงใหลรับวัฒนธรรมตะวันตกการเผยแพร่บริโภคนิยม ย่อมส่งผลถึงสถาบันครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สถาบันครอบครัวที่มีปัญหาย่อมส่งผลถึงชุมชนและสังคม เช่น วัยรุ่นอันธพาลเกรเป็นต้น

๔) การจะแก้ไขปัญหาแบบยั่งยืน จะต้องแก้ที่สุขภาพจิตที่ดีให้แก่ประชาชนจึงต้องมีส่วนร่วมดำเนินการกับทุกสถาบันองค์กรทุกระดับ ซึ่งครอบครัวเป็นหน่วยของสังคมที่เล็กที่สุด ถ้าสถาบันครอบครัวได้รับการเสริมสร้างความมั่นคงเข้มแข็ง และเกิดการรวมตัวกันขึ้นย่อมส่งผลกระทบถึงสังคมให้มีความมั่นคงเข้มแข็ง และเป็นเกราะป้องกันปัญหาต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นในระดับสังคมได้

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคั้งต่อไป

ในปัจจุบันพบว่ามีกรวิจัยจำนวนน้อยมาก ที่จะศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนที่มีต่อครอบครัว จึงจำเป็นที่จะต้องให้มีการวิจัยเพื่อรวบรวมข้อมูลในหลายแง่ทั้งพฤติกรรมและทัศนคติของสมาชิกที่มีต่อครอบครัวเพื่อนำเสนอให้กับผู้เกี่ยวข้องวางแผนและกำหนด โครงการต่างๆ ที่จะป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิตส่วนหนึ่งด้วย

ดังนั้น จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ยังมีเรื่องที่เกี่ยวข้อง ที่ควรศึกษาวิจัยอยู่อีกมาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้เสนอแนะหัวข้อของการทำวิจัยครั้งต่อไปไว้ ดังนี้

- ๑) การศึกษาวิจัยบทบาทหน้าที่ของผู้ปกครองที่มีต่อเยาวชนในสังคมไทยในปัจจุบัน
- ๒) การศึกษาวิจัยบทบาทของมิตรที่ดี (กัลยาณมิตร) ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท การศึกษา การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ดังที่ได้เสนอแนะไว้นี้ อาจเป็นประโยชน์ให้ผู้ศึกษาได้เข้าหลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้ชัดเจนยิ่งขึ้นและสามารถนำไปประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหามาในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัว สังคมและต่อโลกได้มากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์, ๒๕๓๕.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กระทรวงวัฒนธรรม. สรุปผลการดำเนินงานกิจกรรม “ฉลอง ๖๐ ปีครองสิริราชสมบัติ”
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด,
๒๕๕๕.

จรรย์ พรหมอยู่. ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,
๒๕๒๖.

จิตรา สุวานิช. พฤติกรรมวัยเด็ก. นนทบุรี : โรงพิมพ์สหมิตร, ๒๕๒๖.

จ่านง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๕.

ณรงค์ เส็งประชา. มนุษย์กับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,
๒๕๓๘.

_____ . พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,
๒๕๓๕.

ดารา ทีปะปาล. สังคมวิทยาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๓๘.

ทัศนีย์ ทองสว่าง. สังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗.

_____ . สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๕.

บรรเทิง พาพิจิตร. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๗.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺตฺโน). **กฎแห่งกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_____ . **การพัฒนาจิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๔๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **สิทธิมนุษยชน สร้างสันติสุขหรือสลายสังคม**. กรุงเทพมหานคร:
สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑.

_____ . **มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.

_____ . **ครองเรือน – ครองรัก จักเลิศแท้ด้วยครองธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๕.

_____ . **สลายความขัดแย้ง**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____ . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____ . **การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม,
๒๕๔๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ บริษัท เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด , ๒๕๔๘,

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **ธรรมาธิปไตยไม่มา จึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ (จุดบรรจบ :**
รัฐศาสตร์ กับ นิติศาสตร์). กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๕.

ไพฑูริย์ เครือแก้ว. **ลักษณะสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียงจงเจริญ,
๒๕๑๓.

ภัสสร ลิมานนท์. **บทบาทของผู้ชายกับปัญหาครอบครัวไทยในปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ป
สำนักพิมพ์, ๒๕๔๑.

มหาหมกุฏราชวิทยาลัย. **คำแนะนำเรียงความกระฐัธรรม** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔.

- _____ . มังคลัตถทีปนี แพล เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- _____ . มังคลัตถทีปนี แพล เล่ม ๑ พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- _____ . มังคลัตถทีปนี แพล เล่ม ๔. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- _____ . มังคลัตถทีปนี แพล เล่ม ๓ . พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- _____ . วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- _____ . วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๓ ตอน ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- _____ อธิบายธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาชิราช. มนุษย์กับอารยธรรม (ฉบับปรับปรุง) หน่วยที่ ๑-๗. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาชิราช, ๒๕๓๕.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- วิเชียร รักการ. วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.
- สุพัตรา สุภาพ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑.
- _____ . ปัญหาสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓.
- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนาครอบครัว พ.ศ. ๒๕๔๗-๒๕๕๖. กรุงเทพมหานคร : (มปพ.), ๒๕๔๗.
- สำนักพิมพ์ บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด. **English-Thai Dictionary for Thai learners**, พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, ๒๕๔๓.

หลวงวิจิตรวาทการ. **วิชาการ ครองเรือนครองรัก**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๑.

อุทัย หิรัญโต. **สังคมวิทยาประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๕.

อัมพร สุคันธวิช และคณะ. **มนุษย์กับสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐.

(๒) วิทยานิพนธ์

จันทร์เพ็ญ พันธุ์จันทร์. “การพัฒนาบริการให้คำปรึกษาและการให้คำปรึกษากลุ่มเพื่อพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองและวิธีคิดตามแนวโยนิโสมนสิการของนักเรียนที่มาจากครอบครัวแตกแยกในโรงเรียนบางแม่หม้ายรัฐราษฎร์รังสฤษดิ์”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

พระบุญเรือง จิตตมโม (สุทธิชัย). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาปรีชา ปริญาณจารี (หลักโคตร). “ความรักในพุทธปรัชญา”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาภายิต สุภาสโร (สุขวรรณดี). “ชีวิตในอุดมคติตามทฤษฎีของพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาวิจิตร คมภิโร (ศิริรัตน์). “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาวิพจน์ สุภจรี (วันคำ). “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเสรีภาพในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาวิระชัย ชยวีโร (มิตะสิทธิ์). “พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาการเปิดบ่อนการพนันในประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

นายสฤษดิ์ ฐราชชุกฤษ. “การศึกษาเรื่องพุทธานุภาพ”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

สุทัศน์ อุดมโสภกิจ. “ปัญหาครอบครัวของผู้ใช้แรงงานกะกลางคืน: ศึกษาเฉพาะกรณีสถานประกอบการในเขตนิคมอุตสาหกรรมบางปู จังหวัดสมุทรปราการ”. วิทยานิพนธ์ การศึกษาหลักสูตรพัฒนาแรงงานและสวัสดิการมหบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.

(๓) ภาษาอังกฤษ

Binny,V., Harkell, G., and Nixon, J. **Refuges and Housing for Battered Woman**. London : Routedge and Kegan Paul, 1985.

John Burton. **Conflict : Resolution and Provention**. New Yorks : St. Martin’s Press, 1990.

Longman Group UK Limited. **Longman Language activator (The World’s First Production Dictionary)**. British : Longman Group UK Limited, 1997.

O’Leary, K. Daniel. **Current Controversies on Family Violence**. Newbury Park : SAGE Publications, 1993.

Oxford University Press. **Oxford Advanced Learner’s Dictionary**. British : Oxford University Press, 1995.

Sasse. **Connie R. Person to Person**. Texas : Chas A. Bennett Co.Inc, 1978.

(๔) สารนิเทศจาก World Wide Web (www)

กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ, “การครองเรือน,”

<<http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/41005/Index.htm>>, 12 January 2009.

กรมสุขภาพจิต, “ลดความขัดแย้งในครอบครัว,” <<http://www.dmhweb.dmh.go.th/social/>>,

12 January 2009.

กรมสุขภาพจิต, กระทรวงสาธารณสุข, “ไอคิว-อีคิว-เอ็มคิว-เอคิว”,

<http://www.dmh.go.th/sty_libnews/news/view.asp?id=1450> 12 January 2009..

บ้านแห่งรัก, “เคล็ดไม่ลับ ๑๐ ประการในการมีชีวิตคู่,”

<<http://www.love4home.com/>>, 12 January 2009.

ผู้จัดการออนไลน์ “สถิติเตียงห้กรอบ 10 ปี พุ่งขึ้น ๒ เท่าตัว หย่าชั่วโมงละ 10 คู่,”

<<http://www.manager.co.th> 12 January 2009.

ภิญโญ ทองดี, “ความสำคัญของครอบครัว,” <http://www.human.cmu.ac.th/~hc/ebook/>

006103 /lesson 1/01.htm>, 12 January 2009.

วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, “บทบาทของผู้ชายกับปัญหาครอบครัวไทยในปัจจุบัน,”

<<http://www.ramamental.com/journal/v4332f.html>>, 12 January 2009.

วินัดดา ปิยะศิลป์, “บิดามารดา ทะเลาะอย่างไรให้สร้างสรรค์”,

<http://www.love4home.com/mcontents/marticle.php?Ntype=๒&id=49907>.

12 January 2009.

สวนดุสิตโพล, “สิ่งที่ขาดของครอบครัวไทยที่อาศัยอยู่ในเมือง,” <[http://www.ryt5.com/news/](http://www.ryt5.com/news/2000-01-8/27074200)

2000-01-8/27074200>, 12 January 2009.

สถาบันการศึกษาทางไกล กศน, “ปัญหาชีวิตครอบครัวและแนวทางแก้ไข,”

<<http://nenfe.nfe.go.th/elearning/courses/51/page213.htm>>, January /2009 .

สุรพงศ์ อำพันวงษ์, “สลายความขัดแย้งในครอบครัว,” <<http://www.dmh.go.th/main.asp>>,

12 Januar 2009.

สำนักพัฒนาสุขภาพจิต, “ครอบครัวกับการแก้ไขปัญหาคู่รัก,” <[http://mhtech.](http://mhtech.dmh.moph.go.th/2002/content_body.>)

[dmh.moph.go.th/2002/content_body.>](http://mhtech.dmh.moph.go.th/2002/content_body.>), 12 January /2009.

สำนักพัฒนาสุขภาพจิต, “สัมพันธภาพที่จำเป็นระหว่างพ่อแม่กับลูกวัยรุ่น,”

<http://mhtech.dmh.moph.go.th/2002/content_body.>, 12 January 2009.

สำนักส่งเสริมสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

, “เส้นทางครอบครัวไทยในยุคโลกาภิวัตน์”, <<http://www.love4home.com/index.php>>, 12

January 2009.

อำพล จินดาวัฒนะ, “ทำบุญชื้อรับจ่ายช่วยให้ครอบครัวเป็นสุข”, <[http://www.love4](http://www.love4home.com/mcontents/marticle.php?Ntype=2&id=49907)

[home.com/mcontents/marticle.php?Ntype=2&id=49907](http://www.love4home.com/mcontents/marticle.php?Ntype=2&id=49907)> 12 January /2009.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระครูนิภาสธรรมาธมฺมุต (อำพร ปริมุฑฺโต)
- เกิด : วันพฤหัสบดีที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๑
- สถานที่เกิด : ๕๗ หมู่ ๖ ตำบลท่าข้าม อำเภอรัญญประเทศ จังหวัดสระแก้ว
- การศึกษา : นักธรรมเอก วัดหลวงอรัญญ์ ตำบลอรัญญ์ อำเภอรัญญประเทศ
จังหวัดสระแก้ว
: ประถมศึกษา – โรงเรียนวัดวังมนต์ จังหวัดสระแก้ว
: มัธยมศึกษาตอนต้น- ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดนครสวรรค์
: มัธยมศึกษาตอนปลาย-ศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดนครสวรรค์
: ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต พ.ศ. ๒๕๔๗
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
- อุปสมบท : วันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๒
- สังกัด : วัดหลวงอรัญญ์ ตำบลอรัญญ์ อำเภอรัญญประเทศ จังหวัดสระแก้ว
- หน้าที่ : ครูพระสอนศีลธรรมประจำโรงเรียนบ้านดอนพลอง ตำบลวังเมือง
อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์
เจ้าอาวาสวัดดอนพลอง ตำบลวังเมือง อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์
ประธานหน่วยอบรมประชาชนประจำ ตำบลวังเมือง อ.ลาดยาว
จังหวัดนครสวรรค์
- ปีที่เข้าศึกษา : ๑ มิถุนายน ๒๕๕๐
- ปีที่สำเร็จการศึกษา: ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดดอนพลอง ตำบลวังเมือง อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์
โทร.๐๕๖-๓๖๔๒๑๕ , ๐๘๒๔๐๕๘๒๕๕